ATATÜRK'Ü ANLAMAK ve TAMAMLAMAK

Prof. Dr.
CAVİT ORHAN TÜTENGİL

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ....3
BİRİNCİ BÖLÜM....4
DENEMELER VE İNCELEMELER....4
KURTARICI ATATÜRK....4
ATATÜRK'Ü ANLAMAK VE TAMAMLAMAK....5
ATATÜRK VE "MAZLUM MİLLETLER"....7
ATATÜRK'ÜN ÇİLESİ....9
ATATÜRK'ÜN PABUCU....11
"ATATÜRK'Ü ANMAK" ÜZERİNE DÜŞÜNCELER....12
ATATÜRK'ÜN MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞI....14
ATATÜRK'Ü YAŞATMAK....16
İKİNCİ ATATÜRK....18
ATATÜRK VE ÜNİVERSİTE....19
ULUSAL EĞİTİMİN ATATÜRKÇÜ İLKELERİ....22
BİR "BARIŞ SAVAŞI"NIN ÖYKÜSÜ....27
ATATÜRK'ÜN DEVRİM ANLAYIŞI VE TÜRK DEVRİMİ....28
YENİ DEVLETİN TEMELİ....31
CUMHURİYET TÜRKİYE'SİNDE MİLLİ EĞİTİM....33
50. YILINDA CUMHURİYET'İN İLK GÜNÜNE BAKIŞ....39
TÜRKİYE: GEÇİŞ TOPLUMU....41
MUSTAFA KEMAL ÇİZGİSİ....43
ATATÜRK'ÇÜ KUŞAKLARI BEKLEYEN GÖREV....45
İKİNCİ BÖLÜM....48
ATATÜRKÇÜLÜKLE İLGİLİ....48
SORULAR VE YANITLARI....48
KAYNAKLAR....53

SUNUŞ

Elinizdeki kitap, 1953 yılından bu yana Atatürk ve Cumhuriyet Türkiye'si üzerine yazıp yayımladığım makalelerle yanıtları, bunlara eklediğim belgesel yazıları kapsamaktadır. Güncel olaylarla bağlantılarını korumak için makaleleri ve yanıtları kendi aralarında sıraya koydum, yayım yerlerini de sonda belirttim. Yirmi yılı aşan bir sürede kamuoyuna iletilen bu yazıları, dil ve düşünce bakımından bir değişiklik yapmaksızın, şimdi de topluca sunuyorum.

Kitabın adı olan "Atatürk'ü Anlamak ve Tamamlamak", topluca okuyucu karşısına çıkma olanağı bulan yazıların odak noktasıdır. Bu "derleme"nin tümü okunduğu zaman görüleceği gibi Atatürk'ü Anlamak, Atatürkçü düşünceyi canlı tutmanın ilk basamağı, Atatürk'ü Tamamlamak ise Atatürkçü eylemi geliştirmenin ilk koşuludur. Düşünce-eylem bütünlüğü içinde ele alınıp değerlendirilmedikçe, Atatürk'ün yüklendiği "mission"un ulusal ve evrensel tarih sahnesindeki yeri açıklıkla belirlenemez.

Geniş sayılacak bir zaman aralığı içinde yayımlanmış olan bu yazılarda öncekilerden yapılmış bazı alıntılar görülecektir. Okurlarca bu durum, bir yinelemeden çok bir vurgulama olarak değerlendirilmelidir. Yazarın hangi düşüncelere ağırlık verdiği böylece ortaya konulmuş olmaktadır.

Ulusal planda olduğu kadar evrensel planda da uyandırdığı saygı süregelen Gazi Mustafa Kemal Paşa, 1934'ten bu yana da Atatürk adı, Türkiye Cumhuriyeti ile iç içedir. "Türk Devrimi" adı verilen tarihsel olay, Atatürk'ün önderliğinde ulusça başarılan ve gerçekleştirilen bir "kurtuluş"lar dizisidir. Cumhuriyet'in 52. yıldönümünde, onun kurucusu ve ilk Devlet Başkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün aziz anısına sunulan bu yazı demetinin yapıcı düşüncelere ortam hazırlaması en içten dileğimdir.

Levent, Ekim 1975

C.O. TÜTENGİL

BİRİNCİ BÖLÜM
DENEMELER VE İNCELEMELER

KURTARICI ATATÜRK

Büyük insan, fani hayatın ötesinde yaşamakta devam edendir.

Ölümünün 14. yılında beni en çok duygulandıran olay, Atatürk'ün izinde olmaktan gururla bahseden General Necib'in milletimize mesajı oldu. Ustaoğlu gibilerin de gözünden kaçmamış olmasını dilediğim bu mesajında Mısır devlet adamı, Atatürk'ün bütün hür milletler için bir önder, bir kahraman olduğunu belirterek diyor ki:

"Atatürk'ün yarattığı büyük eser ve inkılâpların tesiri yalnız Türkiye'de kendisini göstermekle kalmamış, aynı zamanda bütün hür milletlerde ve bilhassa Mısır üzerinde derin akisler bırakmıştır. Bugünkü Mısır, Atatürk'ün izi üzerinde yürümekte ve her Mısırlı Atatürk'ü hürriyet ve kahramanlık lideri olarak kabul etmektedir. Atatürk ölmemiştir. Atatürk'ün ruhu, her Türkün ve hürriyetsever her insanın kalbinde yaşamaktadır."

Vatanları uğrunda seve seve ölüme atılan Tunuslu hürriyetseverlerin üzerlerinde bulunan Atatürk resimleri kalpte yaşatılan insanı göstermiyor mu?

Atatürk'ün mağdur milletlerin başında kurtarıcı olarak her görünüşü, onun adeta yeniden doğuşu gibidir. Asya, Atatürk'ün şahsında kurtarıcısını selamlamıştı; daha başka isimler altında, Asya yahut Afrika onu selamlamakta devam edecektir.

ATATÜRK VE DOĞU ÜNİVERSİTESİ

Van Gölü kıyılarında bir üniversite kurulmasının Atatürk'ün özlemleri arasında yer aldığını biliyoruz. 1937 yılındaki Büyük Millet Meclisi açış konuşmasında bu özlemini dile getirmişti. Ölümünden önceki son konuşmasında da dileğini tekrarladığını görürüz. Atatürk'ün fikir dünyasını belirten özellikler arasında kültüre verilen yer başta gelir. Çağdaş medeniyetlere yetişebilmek için müspet ilim kaynağı ile beslenen fikri ve sanatı geliştirmek, korumak ve yaratma şartlarını hazırlamak onun için belli başlı devlet hizmetlerinden biri idi. Türk kültürünü ortaya çıkarmak, yapmak ve yaymak bir yandan kültürümüzün doğuşunu ve gelişmesini bize öğretecek tarihe onu çekerken, bir yandan da kültürümüzün gelişmesinde büyük yeri olacak Türk dilinin arınması meselesini onun için önemli meseleler katına çıkarıyordu. İstanbul Darülfununu'ndan İstanbul Üniversitesi'ne geçiş, altında "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir" sözleri parlayan yeni bir üniversitenin doğuşuna önayak olma nice kültür çalışmaları arasında üniversitelere Atatürk'ün verdiği önemi belirtmeye yeter. Bugünlerde kapılarını Erzurum'da açan "Atatürk Üniversitesi" yine hızını Atatürk'ten alan büyük bir kültür adımı olmaktadır. Gerçekleştirilmesi bir hayli geç kalmış bu isteğin sağlam temeller üzerinde yükselmesini sağlayarak yitirilen zamanın birazını olsun kazanmaya bakmalıyız.

Doğu Anadolu'da bir üniversite açılması fikri, işin başından beri her çevrede büyük ilgiyle karşılanmıştır. Fakat açılacak üniversitenin yeri, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki bütün şehirler tarafından istenmekte olduğu için, kolay kolay tespit edilememiştir. Atatürk'ün yeni üniversitenin yerini kesinliğe yakın bir şekilde belirtmesine rağmen bu üniversite, Atatürk'ün adını alarak Erzurum'da hizmete girmektedir. Daha önce yeni üniversitenin yerini seçmek için kurulmuş bulunan üniversiteler arası bir kurulun, çeşitli yönlerden yapmış bulunduğu incelemelere göre

Elazığ-Van kesimini Erzurum ve Diyarbakır'a tercih ettiğini biliyoruz. Konuya yakın ilgi duyanlar, "Doğu Üniversitesi Hakkında Rapor" (İstanbul 1952) adlı kitaba başvurabilirler.

Lüzumuna inandığımız Doğu Ünversitesi'nin yeri konusunda bir tartışma kapısı açmak belki artık lüzumsuzdur. Umarız ki bizim bilemediğimiz birtakım haklı ve yerinde sebepler Erzurum'un seçilmesinde ağır basmış bulunsun. Fakat yine de hatırlatılmasında fayda gördüğümüz bir görüş üzerinde durmak için vakit geçmiş değildir. Yeni üniversite Doğu'nun kalkınmasında bir faktör olarak ele alındığına göre Doğu Anadolu'daki elverişli bütün şehirleri üniversitenin nimetinden birlikte faydalandırmak yolların en doğrusu olurdu. Üniversitenin yeri meselesinin basınımızı düşündürdüğü günlerde fikrimizi şu satırlarla ortaya koymuştuk: "Bize göre düşünülmekte olan üniversite, fakülteleri ve enstitüleri ile Doğu'nun bütün şehirlerinde parça parça kurulmalıdır. Böyle bir hareket noktası, her şehrin özelliklerini ilk planda göz önünde bulunduracak canlı meselelere yönelen, yaraya merhem olan, ihtiyaçlara cevap veren ilmi üniversitenin gayesi haline getirecektir. Bu zihniyet ve kuruluşla Doğu'da yer alacak bir üniversite kalkınmaya hizmet eder; aksi halde gösterişli binalarda can veren bir göstermelik meydana getirilmiş olur."

Diyarbakır'da yayımlanan Çizgi dergisinin 1 Nisan 1953 günlü 5. sayısından aldığım düşüncelere bugün de katılıyorum. Üniversite fikrinin mahiyeti icabı bir bütünlük demek olduğu belki de hatırlatılmak istenecektir. Başka yerlerdeki örnekleri bir yana, bizim özel şartlarımızın, ilimden medet uman ve cevap bekleyen meselelerimizin bizi aynı şehirlerde kurulacak fakültelere, araştırma merkezlerine götürmekte olduğu bir gerçektir. Kars'ın, Van'ın, Elazığ'ın, Diyarbakır'ın ve belki de öteki şehirlerin Erzurum'la birlikte üniversitenin nimetlerinden faydalanmasını yürekten dilerim. Erzurum'da atılmakta olan ilk adım, bu dileğin gerçekleşmesi imkânını da birlikte getirmektedir.

Atatürk'ü yitirdiğimiz 1938 yılından bu yana belki de ilk defa anma törenlerinin en büyüğünü onun büyük adını taşıyan üniversiteyi Erzurum'da açarken yapmış oluyoruz. Atatürk'ün beylik sözleri, birbiri ile bağdaşmaz davranışlara, üstü kapalı hücumlara reva gördüğümüz aziz hatırası bu adımla biraz olsun umduğuna yaklaşıyor. Kendisini sevmenin, yolunda yürümenin, izini bulmanın umudunu diriltiyor.

Atatürk Üniversitesi'ni, kuruluşunu gerektiren ödevleri gerçekleştirmek yanında, taşıdığı adın kendisine yüklediği bir ödevin de beklemekte olduğunu sanıyorum. Bu ödev, adını taşıyan üniversitenin çatısı altında Atatürk'ün ve eserinin bilimsel anlayışla incelenmesidir: Bir yandan Atatürk ve devrimle ilgili yayınları, vesikaları toplamak, tez konularını Atatürk'e ayırmak ilk adım olabilir. 1919 yılında toplanan Erzurum Kongresi'nin ruhu ile ruhlanacak bir üniversiteden bu konuda çok şeyler beklemek hepimizin hakkıdır.

ATATÜRK'Ü ANLAMAK VE TAMAMLAMAK

"Siyasi cidallerin çoğu basittir. Fakat içtimai mesai her vakit için müsmirdir. bizim münevverlerimiz buna çalışmalı. Neden Anadolu'ya gelip uğraşmazlar? Neden milletle doğrudan doğruya temasta bulunmazlar? Memleketi gezmeli, milleti tanımalı, eksiği nedir görüp göstermeli. Milleti sevmek böyle olur. Yoksa lafla muhabbet fayda vermez."

MUSTAFA KEMAL

(Ekim 1919)

"Varlık Yılığı 1964" için "Ölümünün bu yirmi beşinci yıldönümünde, Atatürk'ün çağdaş uygarlık düzeyine çıkabilmemiz için bize çizdiği yolun neresindeyiz. Büyük önderin dilekleri sizce

gerçekleşmiş midir. Gerçekleşmediği kanısındaysınız bunun nedenleri neler ve sorumluları kimlerdir" sorularını şöyle cevaplandırmıştık:

"Çağdaş uygarlık düzeyine çıkan yolun neresinde olduğumuzu söylemek güçtür. Çağdaş uygarlık düzeyinde olan toplumlarla olmayan toplumlar arasında yapılacak kıyaslamalarda ele alınacak ölçülere göre değişik sonuçlara varmak mümkündür. Biçim benzerlikleri ve aynı kelimeleri özdeş kurumlar için kullanmakta olduğumuz sanısı objektif bir kıyaslamayı yetesiye güçleştirmektedir. Dünyada olup bitenlere sırtını çevirerek kendi kendisini tekrara yönelen toplumumuz için, gerçek dışı zorlamalar olumlu bir sonuç vermeyince, kurtuluşu (bile bile lades) lerde aramak eğilimi güç kazanmaktadır, denebilir.

Atatürk'ü anlamak basamağına henüz ulaşamamış olan toplumumuz, Atatürk'ü tamamlamak için zorunlu olan hamleyi elbette gösteremez. Sorumlulara gelince; yanlış Atatürk yorumcuları ile Atatürk goygoycularının, Atatürk'e karşıt olanlardan daha çok bu sorumlulukta payı olduğunu sanmaktayım." (1).

Atatürk'ü anlamak, Atatürkçü akımın temeline inmeyi zorunlu kılar. Bu temel nedir? Atatürk, "İstiklâl-i tam, bizim bugün, deruhte ettiğimiz vazifenin ruhu aslisidir" derken Atatürkçülüğün üzerine bina edildiği temeli dile getirir ve "istiklâli tammımızın temini ve idamesi" için "siyasi, mali, iktisadi, adli, askeri, harsi ve ilah..." alanlarda bağımsızlığımızı gerekli sayar. Ona göre, bunların herhangi birinde istiklâlden mahrumiyet, bütününden mahrumiyet demektir.

Görüldüğü gibi Atatürk bir "Bağımsızlık Savaşçısı"dır. Sadece söz konusu ettiği alanlarda bağımsızlık savaşçılığı etmekle kalmaz, daha da önemlisi düşüncenin bağımsızlığını şart koşar. Aklın üzerinde sulta kuran hurafelere, inanışlara ve kurumlara karşı oluşu sebepsiz değildir.

Atatürk'ü anlamanın bir yanı onun bağımsızlık savaşçılığı ise öteki yanı da gerçekleştirdiği devrimlerin bütünlüğüdür. En büyük eseriniz hangisidir? sorusuna verdiği şu cevapta bu düşünce açık ve seçik olarak ifade edilmiştir:

"Benim yaptığım işler biri diğerine bağlı ve lüzumlu olan şeylerdir."

Toplum olarak Atatürk'ü anlamak basamağına henüz ulaşamadığımızı söylerken "istiklâl-i tam" ve "Türk Devrimi'nin bütünlüğü" anlayışında açılan gediklere işaret etmek istemiştik. Bu gedikler Atatürk'ü tamamlamak meselesini ortaya çıkarmaktadır. Kurtuluş Savaşı sonrası düzeyine yeniden ulaşmak için Atatürk'ü tamamlamanın yanı sıra, Türk Devrimi'nin gerçekleştiremediği hedeflere ulaşabilmek için de Atatürk'ü tamamlamak söz konusudur.

.

Atatürk'ü tamamlamanın ilk anlamı "istiklâl-i tam" ve "Türk Devrimi'nin bütünlüğü" anlayışında açılan gedikleri kapatmaktır. Bu davranış Atatürkçülüğe yeni bir şey katmayacak, onu eski düzeyine kavuşturacaktır. Yeni bir "Kuvay-ı Milliye ruhu"na muhtaç olduğumuzu ileri sürenler bunu söylemek istiyorlar. Atatürkçülüğü eski düzeyine ulaştırmak yetmez, eksik kalan yanlarını tamamlamak da gerekir. Atatürk'ü tamamlamanın asıl anlamı Türk Devrimi'ne yeni katkılarda bulunmaktır.

"Benim müstesna olduğuma dair bir kanun yoktur" diyen Atatürk kendi eksiklerini dile getirmekten de çekinmez. Konuşmalarından birinde, "Ben çok içtimaiyat ile meşgul olmadım" der. İktisadi meseleler karşısındaki durumunun da aynı olması olağandır. Müstesna bir sezişle ortaya koyduğu bazı meselelerin gerçeklik kazanamamış olması çevresinin ve o günkü Türkiye koşullarının da bir sonucu olmuştur. Kendisinin de belirttiği gibi, "Biz daha çok hatveler atmak mecburiyetindeyiz."

Türk Devrimi'nin ilkelerinden biri olan devrimcilik, katılaşmış bir toplum düzeni yerine yeni oluşlara açık bir anlayışı zorunlu kılar. Dinamizmini yetirerek kendi üzerine kapanmak

Atatürkçülüğü donmuş kalıplar haline getirir ve yaşama gücünü zayıflatır. Batılı bir toplum olmak ve halkın mutluluğunu daha ileri bir düzeye çıkarmak, değişen dünya koşulları içinde, Atatürk'ün sürekli bir ülküsü idi. Bu ülküye bel bağlayan genç kuşaklar ve düşüncede genç kalanlar için Atatürk'ü tamamlamamın yolu daima açıktır. "Bugüne kadar istihsal eylediğimiz muvaffakiyet, bize ancak terakki ve medeniyete doğru bir yol açmıştır. Yoksa terakki ve medeniyete henüz isal etmiş değildir. Bize ve ahfadımıza vazife bu yol üzerinde tereddütsüz ilerlemektir." (Ağustos 1923) (*)

"Sen ölmedin" edebiyatı ile Atatürkçülüğe ve Türk milletine yararlı olunamaz. Atatürk'e yapılacak kötülüklerin en büyüğü onu bir evliya haline getirmektir. Basmakalıp, şekilci ve çıkarcı Atatürk sevgisi artık yerini gerçekçi, tenkitçi ve tamamlayıcı çalışmalara bırakmalıdır. Atatürk sömürücülüğüne bir son verilmelidir. Yazımızın başına aldığımız cümlelerinin son ikisindeki "millet" kelimesi yerine "Atatürk" kelimesini koyarak bir daha okumalı ve düşünmeliyiz.

Şurasını unutmamalıyız ki, Türk milletinin hayatında Atatürk bir fasıl değil, yeni bir başlangıçtır. Onun öncülük ettiği eser eksiksiz olmadığı gibi tamamlanmış da değildir. Genç kuşakları bekleyen en önenli görev bu "başlangıç"ı sürdürmektir.

ATATÜRK VE "MAZLUM MİLLETLER"

Atatürk'ün konuşmalarında "mazlum milletler" sözünün ilk kullanılışı 3 Ocak 1922'de, Ukrayna Cumhuriyeti Olağanüstü Temsilcisi General Frunse'nin şölenindedir. Birinci Dünya Savaşı'nın bütün insanlığın düşüncesinde önemli izlenimler bıraktığını ve Afrikalıları savaş içinde yakından tanıdığını belirttikten sonra Mustafa Kemal Paşa şunları söyler: "Müstevliler ve onların mütecaviz orduları kendilerini hiç bir vakit tazyikten hali kalmadı. Fakat bu tazyik ne kadar kuvvetli olursa olsun bu büyük fikir hareketine karşı duramayacaklardır. İnsanlığa müteveccih fikir hareketi ergeç muvaffak olacaktır. Bütün mazlum milletler zalimleri bir gün mahv ve nâbut edecektir. O zaman dünya yüzünden zalim ve mazlum kelimeleri kalkacak, insanlık kendine yakışan bir haleti içtimaiyeye mazhar olacaktır." (2).

Aynı yılın 7 Temmuzu'nda yaptığı bir başka konuşmasında Türkiye'nin giriştiği Kurtuluş Savaşı'nın evrensel anlamına değinirken de dedikleri şunlardır: "Türkiye'nin bugünkü mücadelesi yalnız kendi nam ve hesabına olsaydı belki daha kısa, daha az kanlı olur ve daha çabuk bitebilirdi. Türkiye azim ve mühim bir gayret sarf ediyor. Çünkü müdafaa ettiği bütün mazlum milletlerin, bütün Şark'ın davasıdır ve bunu nihayete getirinceye kadar Türkiye, kendisiyle beraber olan Şark milletlerinin beraber yürüyeceğinden emindir. Türkiye şimdiye kadar mevcut tarih kitaplarının icabatını değil, tarihin hakiki icabatını takip edecektir." (3).

Afrika ve Asya uluslarının Türkiye'nin açtığı çığırdan mutlaka geçeceklerine yürekten inanan Atatürk, daha 1933 Martı'nda, uzak görüşlülüğün ve çağdaş dünya anlayışının en değerli belgeleri arasında sayılması gereken şu konuşmayı yapmıştı: "Bugün, günün ağardığını nasıl görüyorsam, uzaktan, bütün Şark milletlerinin de uyanışlarını öyle görüyorum. İstiklâl ve hürriyetine kavuşacak olan çok kardeş millet vardır. Onların yeniden doğuşu, şüphesiz ki terakkiye ve refaha müteveccih vuku bulacaktır. Bu milletler bütün güçlüklere ve bütün mânilere rağmen muzaffer olacaklar ve kendilerini bekleyen istikbale ulaşacaklardır.

Müstemlekecilik ve emperyalizm yeryüzünden yok olacak ve yerlerine milletler arasında hiç bir renk, din ve ırk farkı gözetmeyen yeni bir ahenk ve işbirliği çağı hâkim olacaktır." (4).

Atatürk'ün 21 Haziran 1935'te Gladys Baker'e verdiği demeci, bugün de dünya sorunlarının çözümünde göz önünde bulundurulması gereken genel bir ilke olarak nitelememiz gerekir: "Eğer devamlı sulh isteniyorsa insan kitlelerinin vaziyetlerini iyileştirecek beynelmilel tedbirler

alınmalıdır. İnsanlığın heyet-i umumiyesinin refahı, açlık ve tazyikin yerine geçmelidir. Dünya vatandaşları haset, açgözlülük ve kinden uzaklaşacak şekilde terbiye edilmelidir." (5).

Atatürk'ün "mazlum milletler" kelimeleriyle dile getirdiği tarihsel gerçek, günümüzde yaygınlıkla "az gelişmiş ülkeler" veya "üçüncü dünya" gibi terimlerle anlatılmaya çalışılan büyük dünya sorununun göbek adıdır. Böylece Atatürk, eylemde olduğu kadar düşüncede de bir çığır açıcı olarak dünya sahnesine çıkmaktadır.

Gerek sağlığında, gerek ölümünden sonra yapılan yayınlarda Atatürk'ün tarihe yön veren büyük ıslahatçılar, devlet kurucuları ve şeflerle karşılaştırıldığı görülür. Saint Etienne, Gustave Wase, Büyük Pierre (Deli Petro) ve Lenin onunla birlikte en çok anılan adlar arasındadır. (6) Yakın tarihin, hayatları dramatik biçimde sona eren iki şefinden biri kendisi için "Milano Ankara'sının Mustafa Kemal'i" derken Hitler de "Onun ilk talebesi Mussolini, ikinci talebesi de benim" der (7). Öte yandan, Asya'da ve Afrika'da ulusal kurtuluş savaşlarını başarıya ulaştıran devletadamlarından bazılarının da Atatürk'ün etkisi altında kaldıkları bilinmektedir. 1963 yılında Pandit Nehru "Kemal Paşa, gençlik günlerimde, benim kahramanımdı... O, Doğu'da modern çağın yapıcılarından biridir. Onun en büyük hayranları arasında bulunmakta devam ediyorum" diyordu. (8) Tunus Devlet Başkanı Habib Burgiba ise 1965 yılında şunları söylemiştir: "Sakarya Savaşı, Sakarya zaferi yirmi yaşımın en kuvvetli hatırası olmuştur. O zamanlar kendi kendime diyordum: Acaba ben de ulusumu böylesine seferber edemez miyim, onun ruhuna bu kurtarıcı hamleyi, bu dizgin tanımaz ihtirası aşılayamaz mıyım?" (9)

Buna benzer örnekler çoğaltılabilir. Yapılan karşılaştırmaların doğru yanlarının yanı sıra yakıştırma yanları da bulunabilir. Fakat bütün benzetme ve etkilenmelerde ulusal bağımsızlık, onur içinde yaşama ve bir toplumun alınyazısını değiştirme iradesi gibi ortaklaşa yanlar vardır. Cezayir'in özgürlüğü için savaşanların ceplerinde "Kurtuluş Savaşı Mustafa Kemal'inin resimleri" ne rastlandığını herkes bilir (10). Daha dünkü Pakistan - Hindistan çatışmasında adı geçen "Kemal Atatürk Taburu" (11) benzeri olayların en yenisidir, ama sanırım sonuncusu değildir.

Türk Devrimi'ni, Fransız Devrimi kadar önemli ve etkili sayanlar vardır. Gerçekten, başta Müslüman ülkeler olmak üzere Asya ve Afrika ulusları siyasal bağımsızlıklarını elde edebilmek için savaşmak ve toplumu yenileştirmek zorunluluğunu geniş ölçüde Türklerden öğrenmişlerdir. Türkiye'nin savaşımı (mücadelesi) onlar için bir özlem olduğu denli bir umut ve inanç kaynağı da olmuştur. Ne var ki iktisadi bağımsızlıkla perçinlenmeyen siyasal bağımsızlıkların amaca ulaştıramayacağı çok geçmeden anlaşılmış, bu da yeni bunalımların, arayış ve artışların konusu olmakta gecikmemiştir. Yeni sömürgecilik adı verilen bu bağımlılık biçiminde askerlerin ve silahların yerini kültürel yakınlaşma, çıkar uyuşması ve dayanışma biçimine sokulmuş "şekerli haplar" almıştır. Bunun içindir ki az gelişmiş ülkeler iki başlı bir kurtuluş savaşının içindedirler.

Atatürk'ün ölümü üzerine bir Çin gazetesinde yer alan şu satırların aradan geçen 27 yılla daha da güçlenen gözlemi çok yerindedir: "Onun sayesindedir ki, Çin'den Tuna havzasına kadar bütün milletler, aynı idealin etrafında kardeşçesine birleşmişlerdir. Bu ideal şudur: Hürriyeti ve milli istiklali emperyalistlere ve ecnebi müstevlilere karşı her ne pahasına olursa olsun müdafaa etmek ve asri bir devlet vücuda getirmeye çalışmak. Büyük ölü, bu iki işin birincisini tamamıyla ve ikincisini de kısmen yapmıştır." (12)

Bizim de katıldığımız bu görüş günümüz Türkiye'sinin Atatürk'ü anlamak ve tamamlamak sorunu ile karşı karşıya getirmiştir (13). Çeşitli bakımlardan az gelişmiş ülkeler arasında bulunan Türkiye'nin, Asya ve Afrika uluslarını etkileyen şahlanışına karşın, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşabilmesi için çözümlemesi gereken güçlükleri vardır. Güçlüklerin çözüm yolu "gerçek Atatürk"ten geçmekte ve en güzel anlatımını onun şu sözlerinde bulmaktadır: "Bundan sonra pek mühim zaferlere kavuşacağız. Fakat bu zaferler süngü zaferleri değil, iktisat ve ilim zaferleri olacaktır. Ordumuzun şimdiye kadar istihsal ettiği muzafferiyetler memleketimizi halâs-ı hakikiye sevketmiş sayılmaz. Bu zaferler ancak müstakbel zaferimiz için kıymetli bir zemin hazırlamıştır.

Muzafferiyat-ı askeriyemizle mağrur olmayalım. Yeni ilim ve iktisat zaferlerine hazırlanalım." (13a)

Türkiye'nin bunalımlardan kurtulması, başarıya ulaştırdığı Kurtuluş Savaşı'nı yeni bilim ve iktisat utkularıyla sürdürmesine bağlıdır. Mazlum milletlere umut ışığı olan Türkiye'nin kendisini geride bırakanlardan yol yordam öğrenmesi kadar incitici ne olabilir? Atatürk'ü anlamaya ve tamamlamaya bakmalıyız. (*)

"Az gelişmiş ülkeler topluluğunu anlatmak için kullanılan "Üçüncü Dünya" kelimesinin yaygınlık kazanması gerçi 1955 yılında toplanan "Bandoeng Konferansı"na bağlanabilir. Fakat, sömürgecilik dönemini geride bırakarak "milli uyanış" basamağına ulaşan ya da "müstevli"leri ülkelerinden atmak için silaha sarılan "Üçüncü Dünya"yı nitelemek için çok önceleri kullanılan "mazlum milletler" terimi Mustafa Kemal'e aittir. Bunun içindir ki günümüzde sık sık kullanılan az gelişmiş ülkeler teriminin göbek adı Atatürk tarafından konulmuştur, diyoruz.

Atatürk Türkiye'sinin "Üçüncü Dünya" ile ilişkileri kötü bir dönemden de geçmiştir. Son yıllardaki yeni belirtilere rağmen bu kötü dönemin izlerinin tamamen silindiğini söylemek maalesef mümkün değildir. Cezayir'in özgürlüğü için can verenlerin koynundan "Kurtuluş Savaşı Mustafa Kemal'inin resimleri" çıkarken Birleşmiş Milletler'deki Türk delegasyonu oyunu "mazlum milletler" aleyhine kullanmakta idi. Bu tutumun yankıları kadar tahribatı da büyük olmuştur. az gelişmiş ülkeler açısından Türkiye'nin önderliği bugün tartışma konusudur.

Atatürk'ün özlemi gerçekleşmiş, gün nasıl ağarıyorsa "mazlum milletler" de uyanmışlardır, özgürlüklerini kazanmaktadırlar. Ne var ki, iktisadi bağımsızlıkla perçinlenmeyen kurtuluş savaşlarının amaca ulaştıramayacağı çok geçmeden anlaşılmıştır. "Üçüncü Dünya" şimdi de "yeni sömürgecilik" (14) karşısında verdiği savaşların içindedir."

ATATÜRK'ÜN ÇİLESİ

Atatürk Cumhuriyet Türkiye'sinin bir simgesi olmuştur. Bunun içindir ki Atatürk'e yöneltilen saldırılar dolaylı olarak Cumhuriyet Türkiye'sine, onun temel ilkelerine karşıdır. Yeni Türk Devleti'nin kurucusunu yakışıksız kötülemelere karşı korumak amacını güden "Atatürk Kanunu" da esasında bir kişiyi değil Cumhuriyet Türkiye'sini esirgemek istemektedir. Atatürk ile Cumhuriyet Türkiyesi arasındaki özdeşlik devam ettiği sürece bu yalnız olağan değil zorunludur da. Çünkü bir yandan Cumhuriyet kök salıp bilinçlere yerleşirken bir yandan da eski dönemin özlemcileri bir karşı-devrim çizgisi üzerinde buluşmaktadırlar.

Söz konusu ettiğimiz özdeşlik bazı sakıncaları da birlikte getirmektedir. Haklı olarak yakındığımız, bir aşırı uçtan ötekine herkesin "Atatürkçü" geçinmesi bu yüzdendir. Böylece, bir amaca ulaşmak için araç olarak kullanılan "Biçimsel Atatürkçülük" ortaya çıkmaktadır. Öte yandan, Atatürk'ün kişiliğine ve görüşlerine bir dokunulmazlık, bir "tabu" havası getirmeye çalışanlar Kemalizmi dar kalıplara hapsedip Atatürk'ü de bir "evliya" haline sokmaktadırlar. Öze inmeyen tek bir davranış ya da tümceden yola çıkan yorumlar o kadar değişik ve karşıt Atatürk'lere varmıştır ki "Gerçek Atatürk"ü bulmak bir hayli güçleşmiştir. Atatürk'ün yaşamı ve Türk Devrim Tarihi'nin taktik gereği izlediği doğrultular, onayalım ki, temele inmeyip yüzeyde dolaşanlara bazı ipuçları vermektedir.

Atatürk, kişiliği ve devrimleri ile bir bütündür. Doğrusunu söylemek gerekirse ayrı ayrı devrimler değil, birbirini tamamlayan tek bir "devrim" vardır. Koşulların, belli bir amaca ulaşmanın zorunlu kıldığı eylem ve düşünce ayarlamalarının dışında izlenen tek bir yön olmuştur. Atatürk bunu şu kelimelerle dile getirir: "Türklerin asırlardan beri takip ettiği hareket devamlı bir istikamet

muhafaza etti. Biz daima Şark'tan Garb'e yürüdük." Bu sözlerin de açıklıkla ortaya koyduğu gibi Atatürk Devrimi yüzyıllardır süre gelen bir oluşun, tarihle hesaplaşmanın kazandığı biçimdir, kesin bir "durum alış"tır.

Uzak geçmişi bir yana bırakıp yaşadığımız günlere bakacak olursak Atatürk Devrimi konusunda ikili bir uyanışın belirginlik kazandığını görürüz. Bu ikili uyanış, olumsuz ve olumlu iki yüzü ile birlikte ortaya çıkmaktadır. Her ikisinin ortaklaşa yanı, zaman içindeki bir birikimin eylem alanına çıkacak kadar bilinçlenmiş ve güçlenmiş olmasıdır. Uyanışlardan ilki, Cumhuriyet ile başlayan "tortu"ların çok partili hayatta biçim ve güç kazanarak ulaştığı Nurculuk aşamasıdır. Gerçek Müslümanlığa dönüş parolası arkasında Şeriata dayanan devleti, bağnazlığı ve Atatürk düşmanlığını savunan Nurculuk, iç ve dış desteklerle yığınlara kök salan bir akım olmuştur. Saldırılarının baş hedefini "deccal" diye nitelendirdiği Atatürk ve Türk devrimi teşkil etmektedir. Bu akımın yanı sıra "yarı aydın"ların ve "kötü politikacı"ların Atatürk'ün ve devrimin bütünlüğüne uzanan bölücü yorumlarını görmekteyiz. Bunlara göre "Mustafa Kemal" ve "Atatürk" birbirine karşıttırlar. Mustafa Kemal'e sığınarak Atatürk'ün kuyusunu kazmaktadırlar. Devrim konusunda ise parçalayıcı bir tutumla tasniflere girişmekte, "tutmuş", "tutmamış" gibi ayırımlar yapmaktadıdrlar.

İkinci uyanış, Atatürk'ü eserleri ve fikirleri ile tanıyan gençlikten gelmektedir. Geniş bir açıdan bugünden düne doğru Atatürk'e baktıkları zaman **ülkücü** gözlerinde Atatürk daha da yücelmekte, benzer koşullar içinde kesin davranışı ve büyük devlet adamı nitelikleri gençleri adeta büyülemektedir. Atatürk'ü yakından tanımak mutluluğuna erenler çoklukla jestlerinin ve fizik görünüşünün etkilerini kendi yaşantılarına katarak Atatürk'ü sevmenin kolay yolunu bulmuşlardı. Genç kuşaklar için Atatürk kaş, saç ve göz öğelerine değil, eylem ve düşünce özelliklerine bağlı bir özenme konusudur. Onun önderliğinde nereden nereye geldiğimizi, kendilerine beslediği güvene yaraşır bir sorumluluk anlayışıyla bilmektedirler. Eserinin bilinçli bekçiliğini yapmaktadırlar.

1966 Türkiyesi, Atatürk'ün çilesine yeni bir çizgi getirmiştir. Adalet yılını açış konuşmasını Nurculuğun tehlikelerine dikkati çektikten sonra Atatürk'ün "Bursa Nutku" ile bitirmesi Yargıtay Başkanı İmran Öktem'in üzerine yıldırımlar çekmiştir. Bazı gençlik kuruluşlarının "Bursa Nutku"nu yayması ise bir kovuşturmanın konusu olmuştur. Bu vesile ile yargılanan gençler değil Atatürk'ün kendisi olmaktadır. "Bornova Savcısı"na göre "Bursa Nutku'nun el yazısı ile yazılmış müsveddeleri veya fotokopisi bulunmadıkça" Atatürk'e ait olduğunu kabul etmek mümkün değildir.

Bize kalırsa, bu konuda üzerinde durulması gereken Atatürk'ün yargılanması değil, bu yargılanmanın niçin 1966 yılına rastladığıdır. Bilindiği gibi "Bursa Nutku" yeni bir konu olmayıp 1949 yılından bu yana siyasa çatışmaları içinde zaman zaman ortaya çıkmıştır. Atatürk'ün Bursa konuşmasının ana teması ise Cumhuriyet'e kasteden davranışlar karşısında gençliğin, ilgililerin işe el atmasını beklemeden olaya karışması, güç kullanarak Cumhuriyet'i savunmasıdır.

"Bursa Nutku"nu sorguya çeken "savcı"nın 1966 yılını seçmiş olması sebepsiz olmasa gerektir. Gelecek yılların doruğundan geriye bakarak 1966 üzerinde durunca bu seçimin bir rastlantı ötesinde bağlandığı nedenleri açık ve seçik olarak görebileceğiz. Şimdiden insanın zihninde böylesine bir soru canlanmaktadır: Bin dokuz yüzlerin bilmem hangi yılında ülkemizin koşulları Atatürk'ün aşağıdaki sözlerini "savcı"lardan biri için soruşturma konusu yaparsa durum ne olacaktır? "El yazısı" ya da "fotokopi" istenmesi halinde Türk Tarih Kurumu ya da Türk Devrim Tarihi Enstitüsü yetkilileri Atatürk'ü savunmaya hazır mıdırlar? Ellerindeki belgeleri titizlikle korumaları için "Bursa Nutku" ile eşanlamlı olan tümcelere ilgilerini çekmekle yetinelim. Atatürk diyor ki: "**Bütün bu şeraitten daha elim ve daha vahim olmak üzere, memleketin dahilinde, iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hatta hıyanet içinde bulunabilirler. Hatta bu iktidar sahipleri, şahsi menfaatlerini, müstevlilerin siyasi emelleriyle tevhidedebilirler. Millet fakrü zaruret içinde harap ve bitap düşmüş olabilir.**

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte; bu ahval ve şerait içinde dahi, vazifen; Türk İstiklâl ve Cumhuriyetini kurtarmaktır!"

Çeşitli bakımlardan Atatürk'ü kemirenlerin yanında bir gerçek, bütün görkemiyle karşımıza çıkıyor. Geçen zaman Atatürk'ü eskiteceğine gözlerimizde daha da büyütmektedir. Buna bakarak, gelecek kuşakların onu daha iyi değerlendireceklerine ve anlayacaklarına inanıyorum. Atatürk'ün çilesi dediğimiz şeyler bizim çilemizdir. O, görevini yapmış insanların iç huzuru ile bizi gözetliyor. Sorumluluğunu duyan ve bilen evlatlarının Türkiye'nin devrim bayrağını, canları pahasına da olsa elden bırakmayacaklarına inanıyor. Atatürk Türkiye'sinin yörüngesini değiştirmeyi tasarlayanlar ateşle oynadıklarını bilmelidirler.

ATATÜRK'ÜN PABUCU

Büyük adamlığa özenti duyanların gerçekten büyük adam olduğu görülmüş şey değildir. Büyük adamlar, tarihi koşulların yarattığı bir ortam içinde meydana çıkar ve kendi kişiliği üzerinde yükselir. Atatürk'ün "Büyük adam kime derler?" sorusuna verdiği cevap, çevresindeki bazı insanları ve ölümünden sonraki bazı olayları anlamamız bakımından ilgi çekicidir: "**Bir adam ki büyük olmaktan bahseder, benim hoşuma gitmez. Bir adam ki milleti kurtarmak için evvelâ büyük adam olmak lâzımdır der ve bunun için bir de nümune intihap eder, onun gibi olmayınca memleketin kurtulamayacağı kanaatinde bulunur, bu adam değildir**." (15). Halbuki yakın geçmişimizde Atatürk örneği etrafında oluşan büyük adam kopyaları eksik değildir. Ancak küçük adamların büyük adam kopyası olabileceği ise su götürmez. Bunun içindir ki dünyanın hiçbir yerinde büyük adam uşaklığından "büyük adam"lığa yükselenler yoktur.

Yakın arkadaşlarından biri, ölümünün birinci yıldönümünde Cemal Gürsel'in kişiliğini anlatırken önemli bir noktaya parmak basmıştır: "Merhum Gürsel'i en fazla kızdıran şey, yalan ve riya ile methedilmesi idi... Bir gün, kendisini Atatürk'e benzeten birisine sertçe dönerek (Bırakın, ben onun pabucu bile olamam) demişti." (16). Dilimizdeki "ayağının pabucu olamamak" deyimini kullanan Cemal Gürsel, alçak gönüllülük payı bir yana, yalın bir gerçeği dile getirirken Atatürk'ün pabucu bile olamayacakların tafrasını, özentilerini düşünmüş olmalıydı. Türkiye'de tanıklık ettiği iç çekişmelerin ve sosyal çalkantıların gerisinde belirgin iki çizginin ortaya çıktığını elbette görmüştü. Bir yanda "pabucu dama atılmak" istenen bir Atatürk vardı. Öte yanda ise, oy-sandık-millet teraneleriyle gürültü koparanlara karşı "pabuç bırakmamak" azminde olanlar bulunuyordu. Hangi biçim altında sürdürülürse sürdürülsün temeldeki çatışmanın Atatürk devrimleri ile karşı-devrimciler arasında geçtiğine şüphe yoktu.

Bana kalırsa, Atatürk'ün etkisi, ölümünün onu bizden ayırdığı mesafe çoğaldıkça bilinç kazanmakta, Bağımsızlık Savaşı ile onu izleyen devrimlerin özüne inilmektedir. Bir yazımda da işaret ettiğim gibi, "Atatürk'ü yakından tanımak mutluluğuna erenler çoklukla jestlerinin ve fizik görünüşünün etkilerini kendi yaşantılarına katarak Atatürk'ü sevmenin kolay yolunu bulmuşlardır." Halbuki Atatürk'ün sofrasında oturmamış ve onu sadece "akıl gözü" ile görmüş olanlar Atatürk'e daha yakın olmanın yörüngesindedirler: "Genç kuşaklar için Atatürk kaş, saç ve göz öğelerine değil, eylem ve düşünce özgürlüklerine bağlı bir özenme konusudur. Onun önderliğinde nereden nereye geldiğimizi, kendilerine beslediği güvene yaraşır bir sorumluluk anlayışıyla bilmektedirler. Eserinin bilinçli bekçiliğini yapmaktadırlar." (17). Söylemeye lüzum yoktur ki Türkçede "özenti" ve "özenme" kelimeleri arasında ince bir anlam farkı vardır.

"**Benim müstesna olduğuma dair bir kanun yoktur**" diyen Mustafa Kemal Paşa'nın ölümünden 29 yıl sonra yayımlanan bir kitapta adının "....." ile geçiştirildiğini gördük. Böylece devekuşu durumuna düşenler ellerindeki silahın geriye tepeceğini bilmelidirler. Sözü edilen kitap Doktor Rıza Nur'un "Hayat ve Hatıratım" adlı eserinin ilk cildidir.

Türk kamuoyuna ilk defa tarafımızdan tanıtılan dört yazma eserden biri olan "Hayat ve Hatıratım"ı okuyuculara sunanlar, bizim "Dr. Rıza Nur Üzerine" (Ankara 1965, 79 sayfa) adlı kitabımızı öne sürerek şunları yazmaktadırlar: "Bu kitapta Rıza Nur'un, Mustafa Kemal aleyhindeki beyanlarından birçokları, orjinallerinin klişeleriyle birlikte yer almış bulunmaktadır. Mes'ut bir hâdise olarak kaydedilmelidir ki, bu kitap hakkında hiçbir resmi muamele yapılmamıştır." (18). Adı geçen kitap hakkında "hiçbir resmi muamele" yapılmadığı doğrudur, fakat bu kitapta "Mustafa Kemal aleyhindeki beyanlara" yer verildiği doğru değildir. "Hayat ve Hatıratım" adlı kitaptan alınan ve elimizin altında bulunan fotokopiler, yayınlanması suç teşkil edeceği için, kitabımıza konulmamıştır. Şimdiden haber verelim ki "mes'ut bir hâdise" paravanası arkasına gizlenerek Rıza Nur'un Mustafa Kemal aleyhindeki beyanlarını yayımlamaya kimsenin gücü yetmeyecektir. Yasalardan önce ahlâk kuralları bunu engeller "Naşir"e birinci cildin 177. sayfasında "Buradan müstehcen birkaç sayfa çıkarılmıştır" notunu yazdıran Rıza Nur'un hayat hikâyesindeki çarpıklıklardır.

Yayımlanan birinci cildin özellikle 83, 84, 93, 135, 174, 177 ve 180-181. sayfalarına göz atacak olanlar kendi yazdıkları ile Rıza Nur'un kişiliğini yakından tanımak fırsatını bulacaklardır. Zaten bütünü ile bir "hatırat"tan çok "itiraflar"ı andıran bu kitap Atatürk'e zarar vermek şöyle dursun bazı kafalara haksızca kurulmuş olan bir "mythe"in tasfiyesine yarayacaktır. Bu sebeple Doktor Rıza Nur'u yakından tanımak isteyenler bu kitabı okumalıdırlar. O zaman "Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al" gibisine, "Hayatına ve kişiliğine bak, hatıralarını değerlendir" yargısına varacaklardır.

Tarihin büyük adamlarla ilgili bölümlerinin bir pabuçluğu andırması olağandır. Her büyük adamın yakın çevresinde, özellikle de bunalım dönemlerinde, onun pabucu bile olamayacaklara rastlanır. Türkiye tarihinin Mustafa Kemal Atatürk dönemi de bu kuralın içindedir.

"ATATÜRK'Ü ANMAK" ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

I

Toplumların "büyük adam"lara, "kurtarıcı"lara, köklü dönüşümlere yol açan "önder"lere borçlu olduğu saygı ve sevginin dile getirilişinin çeşitli yolları vardır. Uygar toplumlar bu konularda da duygusallığa çok yer vermeden ölçülü, biteviyelikten uzak, "kişi"den söz etme yerine eylem ve düşünceyi inceleyip değerlendiren bir yöntemin izleyicisi olmuşlardır. Buna karşılık, "büyük" evlâtlarını duygusallık içinde ve "Muharrem Ayini" havasında gömüp anan toplumlar da vardır. Böylesi toplumlarda "tören"in bitiminde ortada kalan bir inceleme, bir yapıt değil, biraz gözyaşı ve hıçkırık, belki biraz da duygusal bir bilinçlenmedir. Uygarlık ölçüsünde, "önder"lere karşı beslenen saygı ve sevginin dile getirilişi, yüreği yakan köz küllendikçe ölüm ve doğum yıldönümlerinin rastlaştığı yuvarlak sayılara kaymakta, "eser" öne geçerek karşılaştırmalı ve tenkitçi bir değerlendirme önem kazanmaktadır.

Atatürk'ün ölümünü izleyen yıllar 1938'i daha gerilerde bıraktıkça bende güç kazanan düşünce, Atatürk'ü anma törenlerini "biçimsellikten kurtarma" gereği oldu. Kapılıp geldiğimiz uygulamanın Atatürk'e zarar vermeye başladığını gördüğüm için bu konuyu **Atatürk'e yürekten bağlı ülküdaşların çevresi** olan "Yeni Ufuklar"da ele almayı yerinde bulundum. Böylece Atatürkçü düşüncenin bir gereğini yerine getirdiğim inancındayım.

Türk toplumunu "çağdaş uygarlık düzeyine çıkarmak" amacını güden Atatürk, büyük bir içtenlikle "naciz" vücudunun toprak olacağını, fakat "Türk milleti"nin dünya durdukça yaşayacağını söylemişti. Onun temel görüşleri bireysel açıdan tek bir ilkeye indirgenecek olursa bunun "aklı egemen ve özgür kılmak" olduğu kuşkusuz ileri sürülebilir. Atatürk'e sevgi ve saygı ile bağlı olan kuşaklara bugün düşen görev, akılcı bir tutumla Atatürk'ü anmanın yararlı biçimini

ortaya koymaktır. Alışılageleni sürdürmek ve bu konuda bir tartışma açmayı sakıncalı bulmak, önce Atatürkçü düşüncenin özüne karşı gelmek olur.

II

Bu "giriş"ten sonra gözlemlerimi ve önerilerimi şöyle özetleyebilirim:

Süregelen uygulama, **"On Kasım Atatürkçülüğü"** diyebileceğimiz ve 9'u 5 geçe etrafında oluşan, bir yasak savma niteliği kazanan, cansız ve isteksiz bir tören olma eğilimindedir. Yılın 364 günü ne düşünüp ne ettiği bilinenlerin Atatürk'ün anısı karşısında giriştikleri gösteri kadar Atatürk'ün tinsel varlığını rahatsız eden bir eylem düşünülemez.

10 Kasım'ları bir "yas günü" anlayışı içinde değerlendirme geleneği sürüp gitmektedir. Aslında, 10 Kasım'la başlayan bir haftayı "Atatürk'e saygı" anlayışında Cumhuriyetimizin kurucusuna bir hesap verme, özeleştiri çerçevesinde değerlendirme gerekir.

Türk töresindeki yeri tartışmaya değer olan "kara"larla her yanı donatmakla kalmayıp insanları "çift ahlaklı" olmaya zorlayan eğlence-içki yasaklamalarıyla sürdürülmek istenilen bir saygı gösterisi de Atatürk'ün gizlemesiz yaşantısına aykırı düşmektedir.

Bir basmakalıplık, sadece tarihleri değiştirilmiş izlenimi veren konuşma ve yazılar, Atatürkçülüğün özüne değil Atatürk'ün kaşına ve saçına yönelen bakışlarla yaratılan yeni bir "evliya" tipi kadar Atatürk'e ve Atatürkçü düşünceye kötülük edilemez. Böylece, "bir" kez ölmüş olan Atatürk "bin" kez öldürülmüş olur.

Bugüne kadarki uygulamanın da gösterdiği gibi Türk düşüncesi, Atatürk'ü anma ve Atatürk Devrimi'ni değerlendirme konularında her yıl ortaya yenilikler koyabilecek bir güçte değildir. Aceleye getirilmiş, cılız ve kişisel çalışmaya dayalı incelemeler yerine uzun süreli ve planlı küme çalışmalarına dayalı araştırma olanaklarına ihtiyaç vardır.

III

Bu gözlemlerden yola çıkarak ileri sürebileceğim öneriler şunlardır:

1) Atatürk'ü anma toplantılarını 9'u 5 geçenin saygı duruşu olmaktan çıkararak "Atatürk Haftası" niteliğinde ve araştırmaya dayalı toplantılara dönüştürmekle kalmamalı, bu toplantıları 40, 50, 75, 100 gibi yıldönümlerinde olağanüstü çalışmalarla beslenen bir toplantı haline getirmelidir. Söylemeye lüzum yoktur ki, 9'u 5 geçe biçiminde bir uygulamanın tarihin ve dünyanın hiçbir yerinde, Atatürk ölçüsünde "büyük" insanlar için de "benzer"i yoktur.

2) Son yıllarda TRT'nin öncülük ettiği 10 Kasım programlarını normalleştirme eğilimini, günlük yaşantıda herhangi bir değişiklik yaratma gereğini duymadan, hayatımızın her alanında yaygınlaştırma yolu tutulmalıdır. Bunun açık anlamı, eğlence yerleri ile içkili lokantaların da açık bulundurulması, gazete ve dergilerdeki siyah başlık geleneğine son verilmesidir.

3**) Giderek, 10 Kasım günü Anıtkabir ve yeni kuşakları eğitici toplantılar dışında içtenlikten yoksun, törensel anma toplantısı yapılması geleneği de son bulmalıdır. Devlet adına Ankara'da Anıtkabir'de yapılacak törene halkın da dilediğince katılmasına imkân verilmelidir.**

4) Atatürk ve Türk devrimleri konusunda yürütülmekte olan bölük pörçük, çoğu kez birbirinden habersiz, dağınık çalışmalar bir "merkez" de toplanmalı, bu konudaki araştırma ve

incelemeleri özendirecek bir ödüllendirme düzeni kurulmaladır. Devletin beş yılda bir açacağı uluslararası yarışmalarla "Atatürk Ödülü" verilmesi çok yerinde olur. Böylece konunun evrenselliği korunup sürdürülebilir.

5) Resmi ve özel kuruluşların, kişilerin giriştikleri belge ve kitap toplama çalışmalarını da topluca bir yapıda araştırıcıların ve ilgililerin yararlanmasına açık tutmak yerinde olur. Bu amaçla mümkünse Anıtkabir'de ya da çevresinde bir "Atatürk Akademisi"nin kurulması olanakları yaratılmalıdır. (*)

IV

Otuz iki yıllık bir uygulamadan sonra önerilerimden bazılarını gerçekleştirmenin alışkanlıklarımıza aykırı düşeceğini biliyorum. **Biçimsel olandan kurtulmak kolay değildir.** Ne var ki, duygusallık düzeyinde oluşan, Atatürk'e yarar yerine zarar veren bu uygulama, 1938'i izleyen yakın yıllar için doğal sayılsa da, her geçen gün anlamını yitirmektedir. Bugüne değin çoğunlukla "gönül gözü" ile bakıp sevdiğimiz Atatürk'ü artık "akıl gözü" ile görüp saymak zamanı çoktan gelmiştir. Fizik yapısını ve özelliklerini, kişisel yaşantısını bir yana bırakarak "Atatürk fenomeni"nin anlamı üzerine eğilmemiz gerekmektedir. Bunun için de düşünce ve eylem planında Atatürkçü atılımın özüne inmek, konuyu sadece bir tarih, olup bitmiş bir olaylar zinciri olarak ele almayıp Türkiye'nin yaşayan gerçekleri ve gereksinmeleri açısından yeniden değerlendirmek ve karanlığımıza ışık tutmak Atatürkçü kuşakların görevi olmalıdır. "Tabu"ların her türlüsüne karşı çıkmış olan Mustafa Kemal Atatürk'ü "tabu" haline getirmek kadar ağır bir çelişmenin 1970'in uygarlık düzeyinde yeri yoktur, olmamalıdır.

ATATÜRK'ÜN MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞI

"Benim yaptığım işler, biri diğerine bağlı ve lüzumlu olan şeylerdir" diyen Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı da, düşünce ve eylem planında kendini göstererek Atatürk Devrimi dediğimiz "bütün" içindeki yerini alır. Makedonya şehirlerinde geçen çocukluk ve ilk gençlik yıllarının izlerini taşıyan milliyetçi duyguların Kurtuluş Savaşı yıllarında ve Yeni Türkiye'nin kuruluşunda gerçekçi düşünce ve eylemlere dönüşerek Kemalizmin dayanaklarından biri halini aldığı görülür. CHP'nin "Altı Ok"u arasında ikinci sırayı dolduran "milliyetçilik" ilkesi, giderek 1924 Anayasası'na da girerek devletimizin temel niteliklerinden biri olur.

Wilson Prensipleri'nin yankılandığı 1919 Türkiye'sinde Mustafa Kemal Paşa, olaylara tarihin gerçekçi açısından bakar: "Tarih, vukuat, hadisat ve müşahedat insanlar ve milletler arasında, hep milliyetin hâkim olduğunu göstermiştir. Ve milliyet prensibi aleyhindeki büyük mikyasta fiili tecrübelere rağmen yine milliyet hissinin öldürülmediği ve yine kuvvetle yaşadığı görülmektedir." Bu gerçekçi gözlemden sonra 1920 yılında, ömrü boyunca düşünce ve eylem planında yürekten bağlı kaldığını gördüğümüz bir açıklamada bulunur: "**Bize milliyetperver derler. Fakat biz öyle milliyetperverleriz ki, bizimle teşriki mesai eden bütün milletlere hürmet ve riayet ederiz. Onların bütün milliyetlerinin icabatını tanırız. Bizim milliyetperverliğimiz herhalde hodbinane ve mağrurane bir milliyetperverlik değildir.**" 1923 Martı'nda ABD Elçisi Bristol ile yaptığı görüşmede konumuzla ilgili olarak söyledikleri, Makedonya izlenimlerinin yanı sıra Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasının tarihi açıklanmasını da ortaya koymaktadır: "Bizim milletimiz, milliyetinden tegafül edişinin çok acı cezalarını gördü. Osmanlı İmparatorluğu dahilindeki akvam-ı muhtelife hep milli akidelere sarılarak milliyet mefkûresinin kuvvetiyle kendilerini kurtardılar. Biz ne olduğumuzu, onlardan ayrı ve onlara yabancı bir millet olduğumuzu sopa ile içlerinden kovulunca anladık. Kuvvetimizin zaafa

uğradığı anda bizi tahkir, tezlil ettiler. Anladık ki, kabahatimiz kendimizi unutmaklığımızmış." (19).

Anadolu ve Rumeli Müdafaa,i Hukuk Cemiyeti'ni "Halk Fırkası"na dönüştürecek olan 1923 seçimlerine "Dokuz Umde" ile giren Gazi Mustafa Kemal Paşa, Cumhuriyet tarihimizin bu ilk seçim bildirgesinin birinci "umde"sinde, "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Halkın kendi kendisini idare etmesi esastır. Milletin gerçek ve tek temsilcisi Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir" diyordu (20). Bu "umde"leri bir kitapçığında yorumlayan Ziya Gökalp'a göre, "Eski teşkilatımızda milletimizin adı bile ortadan kaldırılmıştı... Bugün yalnız hususi surette lisanımıza, edebiyatımıza, milletimize (Türk) adını vermekle kalmıyoruz, resmi ve kanuni bir surette, hatta devletimize, vatanımıza, hükümetimize de (Türk) adını vermekteyiz. İşte, milli hâkimiyetimizin en bariz alameti budur" (21). Gerçekten, bir ölüm-dirim savaşının eşiğinde "devlet" kurulurken, "milliyetçi" görüşün aydınlığında kendi adına da kavuşuyordu.

"Cumhuriyet Halk Fırkası" 1931 Kongresi'nde, aralarında "milliyetçilik" de bulunan "Altı Umde"ye ilk olarak programında yer verdi. "Cumhuriyet Halk Partisi"nin 1935 Kurultayı ise "Altı Umde"nin anayasaya girmesini kararlaştırıyordu. Böylece, 5 Şubat 1937 tarihli anayasa değişikliği ile "Altı Ok" 1960'a kadar yürürlükte kalacak olan 1924 Anayasası'nın 2. maddesi oldu: "Türkiye devleti, cumhuriyetçi, millilyetçi, halkçı, devletçi, laik ve inkılapçıdır."

Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı, bir yandan topraklarımız gibi istilaya uğramış "Türk milletinin mazisi, medeni hüviyeti ve insanlık değerleri"ni yeniden ortaya koymak, bir yandan da"Türklerin asırlardan beri takip ettiği hareket devamlı bir istikamet muhafaza etti. Biz dima Şark'tan Garbe yürüdük" sözlerinde ifadesini bulan çağdaş "medeniyet ailesi" içindeki yerimizi almak amaçlarına yönelmiştir. Haklı olarak işaret edildiği gibi, "Atatürk, kültürde milliyetçiliğin bir cephesini teşkil eden Harf Devrimi'nden sonra Türk milletinin zaman içindeki medeni oluşunu ve gelişmesini anlatacak olan tarih alanına dikkatini çevirdi" (22). 3 Kasım 1928'de TBMM'de kabul edilen Türk alfabesi, felsefi bir terimle söylememiz gerekirse Türk aydınlanmasının ilk belirtisi oldu. Bir yıl sonra okullardan Arapça ve Farsça dersleri kaldırılıyor, 1930'larda "encümen" çalışmalarıyla başlayan Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu, Türk aydınlanması içindeki yerlerini alıyordu. 1 Kasım 1936 tarihinde yaptığı Meclis'i açış konuşmasında Atatürk'ün, bu çalışmaları nasıl değerlendirdiğini görüyoruz: "Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumu'nun, her gün yeni gerçek ufukları açan, ciddi ve sürekli çalışmalarını övgüyle anmak isterim. Bu iki ulusal kurumun tarihimizin ve dilimizin karanlıkları içinde unutulmuş derinliklerini, dünya kültüründeki analıklarını, reddolunmaz bilimsel belgelerle ortaya koydukça, bunların yalnız Türk ulusu için değil bütün bilim dünyası için de, dikkatleri çeken ve uyanmayı sağlayan, kutsal bir ödev yapmakta olduklarını güvenle söyleyebilirim" (23).

Atatürk'ün düşünce ve eylem planında gerçekleştirdiği "milliyetçilik" anlayışı, bize kalırsa, CHP'nin programında açık-seçik ifade edilmiştir: "Partimiz, Türk milletini, dil, kültür ülkü ve tarih birliği ile saadet ve felaket ortaklığına inanmak, ortak yurt sevgisi taşımak gibi tabii ve ruhi bağlarla birbirine bağlı yurttaşların kurduğu sosyal ve siyasal bir bütün olarak kabul eder. Bu birliğin üzerinde kurulduğu kutlu vatan toprakları da hiçbir kayıt ve şart altında ayrılık kabul etmez bir bütündür. Partimiz, milliyetçiliği, Türk milletinin bütünlüğünü ve bunun dayandığı milli ruh ve milli şuuru yaşatmak ve korumak manasına alır... Bizim milliyetçiliğimizin hiçbir millet için zarar verici bir mahiyeti yoktur." (24).

Kemalizmin ideologlarından biri olan Tekin Alp, "Kemalizmin esasını teşkil eden ve onun dinamik unsuru olan Türk milliciliği" konusunda dikkate değer bulduğumuz işaretlerde bulunuyor. ona göre, başka ülkelerde milliciliğin "en kuvvetli muharriki" olan mistikliğin Kemalist harekette yeri yoktur. Tekin Alp, Kemalist milliciliği korunma içgüdüsüne dayandırmaktadır. "Türk milliciliğine karakteristik bir isim vermek" gerekirse ona "aksülâmel milliciliği" (tepki milliciliği)

denmelidir (25). Yeni bir çalışmada da, "Felsefi planda, Türk Devrimi'nin temelinde sistemleştirilmiş bir pozitivizm mevcuttur" (26) yargısına varılırken, Tekin Alp'in üzerinde durduğu mistik olmama özelliğine yaygınlık kazandırıldığını görüyoruz.

Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı "kültür milliyetçiliği" olarak nitelendirileblir. Başlıca özellikleri, "mistik" değil "realist", "doğmatik" değil "rasyonalist" oluşu ve "irredentisme"e yer vermeyişidir. Öte yandan, Atatürk öğretisinin temel taşı olan laiklikle bütünleşme halinde bulunduğu için de, yaygın milliyetçilik anlayışına aykırı olarak "din" faktörü Atatürk milliyetçiliğinin dışında bırakılmıştır. Ayrıca, "ırk" faktörü de bu milliyetçilik anlayışının dışında kalmıştır. "Hiçbir delil-i mantıkiye istinat etmeyen birtakım ananelerin, akidelerin muhafazasında ısrar eden milletlerin terakkisi çok güç olur; belki de hiç olmaz." (Ekim 1922) diyen Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı, "geçmiş"e değil "çağdaş" olana ve "gelecek"e dönük bir milliyetçilik anlayışıdır. "Sıvas Kongresi" sonunda yayımlanan "Umumi Kongre Beyannamesi"nin (Eylül 1919) 1. ve 4. maddelerinde sözü edilen "anasır-ı İslâmiye"nin karşılıklı saygı ve fedakârlığa dayanan kardeşliği ile "aynı vatan içinde birlikte yaşadığımız bilcümle anasır-ı gayrimüslimenin her türlü müsavat-ı hukukiyeleri" (27) Atatürk milliyetçiliğinin değişmez öğeleri olmuştur. Ne var ki, "dil" ve "kültür" birliği, uygulamanın da gösterdiği gibi, arzu edilen fakat bütünüyle ulaşılamayan bir amaç olarak kalmıştır.

ATATÜRK'Ü YAŞATMAK

Mustafa Kemal Atatürk, 10 Kasım 1938 günü saat 9'u 5 geçe İstanbul'da, Dolmabahçe Sarayı'nda ölmüştür. 1881 yılının hangi gününde Selanik'te doğduğunu ise bilmiyoruz. 1881-1938 yıllarının sınırlandırdığı yaşantısı, bir yandan toplumumuzun Tanzimat sonrası gereksinme ve isteklerini belli bir doğrultuda yansıtırken, bir yandan da kurucusu olduğu Türkiye Cumhuriyeti'nin oluşumunda belirgin çizgileriyle sürüp gitmektedir. Bu anlamda Atatürk'ün yaşantısının, tarih ve toplum açısından, 1881-1938 sınırlamasının öncesinde ve sonrasında var olduğu söylenebilir. 1924 yılında "Türklerin asırlardan beri takip ettiği hareket devamlı bir istikamet muhafaza etti. Biz daima Şarktan Garbe yürüdük" derken "biz" sözcüğüyle kendini olduğu kadar toplumumuzu da dile getirdiği kanısındayız.

Gerçekçi bir "insan" olan Gazi Mustafa Kemal, 19 Mayıs 1926 günlü Hâkimiyet-i Milliye'de yer alan demecinde insanın faniliği, toplumun sürekliliği kuralının kendisi için de geçerli olduğunu şu sözleriyle açıklamıştı: "Benim naçiz vücudum bir gün elbet toprak olacaktır. Fakat Türkiye Cumhuriyet'i ilelebet payidar kalacaktır ve Türk milleti emniyet ve saadetini zâmin prensiplerle medeniyet yolunda tereddütsüz yürümeye devam edecektir." Öte yandan, "büyük adam"ın doğuşunu gerekirciliğe bağlayarak, benzer koşulların benzer sonuçları yaratacağı görüşündedir. Konu bu açıdan ele alınınca "bir" değil "iki" Mustafa Kemal vardır ve Atatürk daha 1921 yılında bu toplumbilim gerçeğini görerek dile getirmiştir: "İki Mustafa Kemal vardır. Biri ben, fani Mustafa Kemal, öteki milletin daima içinde yaşattığı Mustafa Kemal. Ben onu temsil ediyorum. Herhangi tehlike anında ben zuhur ettimse, beni bir Türk anası doğurmadı mı? Türk analar daha Mustafa Kemal'ler doğurmayacaklar mı? Feyiz milletindir, benim değildir." (28). 1938 yılında ölen, yıllarca sonra Anıtkabir'e gömülen ve Ankara'nın bu anlamlı tepesinde son uykusunu uyuyan, kuşkusuz, "fani Mustafa Kemal"dir. "Türk analar" ve "milletin feyzi", toplumumuzun yaratıcı dayanakları olarak, dün olduğu gibi, bugün ve yarın da var olmakta, toplumun gereksinmelerine karşılık vermekte devam edeceklerdir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün konumuza aydınlık getiren, ilki 1922 ve ikincisi de 1929 yıllarında kamuoyuna açıklanan iki düşüncesini de hatırlamalıyız: "Benim müstesna olduğuma dair bir kanun yoktur." Ve ikincisi: "Beni görmek demek behemehal yüzümü görmek değildir. Benim

fikirlerimi, benim duygularımı anlıyorsanız ve hissediyorsanız bu kâfidir." Bu iki düşünce, öncekilerle birlikte ele alınırsa, "Atatürk'ü Yaşatmak" konusundaki bir ayrım zorunluluğu belirginlik kazanacaktır. Bize kalırsa, bu ayrımı yapmadan bir düğümü çözmek ve konu karşısında yeterince saygılı davranmak olanağı yoktur. "Zübeyde'den doğma Mustafa" ile "Türk ulusunun bağrından doğan Mustafa Kemal Atatürk" birbiriyle karıştırıldıkça Atatürk'e "yararlı" olmak yerine "zararlı" olmak da mümkündür. Toplumumuzun her bunalım döneminden çıkışında Atatürk'e sarılırken "fani" olanla "düşüncede ve eylemde yaşayan"ı, zamanın akışı içindeki durumların ve gelişmelerin gereksinmelerini de hesaba katmalıyız. Konumuza bu anlayışla yaklaşınca aşağıdaki noktalar üzerinde durmamız gereklidir:

1) TBMM'de 23 Nisan 1970'te yapılan törende olduğu gibi, yoklama sırasında "Mustafa Kemal Paşa" diye bağırıp "burada!" diye yanıtlamak veya Atatürk'ün uğradığı yurt köşelerinde yıldönümü günlerinde yapılan törenlerde Atatürk'ün "büst"ünü karşılayıp uğurlamak, kaş yapayım derken göz çıkarmaktan başka bir şey değildir. Unutmamak gerekir ki, "Atatürk'ü yakından tanımak mutluluğuna erenler çoklukla jestlerinin ve fizik görünüşünün etkilerini kendi yaşantılarına katarak Atatürk'ü sevmenin kolay yolunu bulmuşlardı. Genç kuşaklar için Atatürk, kaş, saç ve göz öğelerine değil, eylem ve düşünce özelliklerine bağlı bir özenme konusudur." (29).

2) Atatürk'ü yaşatmanın doğru yolu, "eser"ine sahip çıkmak ve onu geliştirmekle bulunabilir. Böylece, "Atatürk'ü anlamak ve tamamlamak" sorunu karşımıza çıkar: "Atatürk'ü anlamanın bir yanı onun bağımsızlık savaşçılığı ise, öteki yanı da gerçekleştirdiği devrimlerin bütünlüğüdür... Atatürk'ü tamamlamanın ilk anlamı "istiklâl-i tam" ve "Türk Devrimi'nin Bütünlüğü" anlayışında açılan gedikleri kapatmaktır... Atatürkçülüğü eski düzeyine ulaştırmak yetmez; eksik kalan yanlarını tamamlamak da gerekir. Atatürk'ü, tamamlamanın asıl anlamı Türk Devrimi'ne yeni katkılarda bulunmaktır... Türk Devrimi'nin ilkelerinden biri olan devrimcilik, katılaşmış bir toplum düzeni yerine yeni oluşlara açık bir anlayışı zorunlu kılar. Dinamizmini yitirerek kendi üzerine kapanmak Atatürkçülüğü donmuş kalıplar haline getirir ve yaşama gücünü zayıflatır." (30).

3) Son ve çirkin bir örneğini Doktor Rıza Nur'un "Hayat ve Hatıratım" (İstanbul 1967-1968, dört cilt) adlı kitabında gördüğümüz karalamalar ve saldırılar, "Atatürk'e zarar vermek şöyle dursun, bazı kafalara haksızca kurulmuş olan bir "mythe" in (Rıza Nur) tasfiyesine yarayacaktır... Tarihin büyük adamlarla ilgili bölümlerinin bir papuçluğu andırması olağandır. Her büyük adamın yakın çevresinde, özellikle de bunalım dönemlerinde, onun pabucu bile olamayacaklara rastlanır. Türkiye tarihinin Mustafa Kemal Atatürk dönemi de bu kuralın içindedir." (31).

4) Atatürk'ü yaşatmak için yapma payandalara gerek yoktur. Atatürk, kendi bütünlüğü içinde yaşama gücüne sahip olduğunu, bütün yozlaştırma ve bölme çabalarına karşın, bugüne kadar göstermiştir. "Atatürk ilkelerini saptamak" gerekçesiyle onu dar kalıplara koymak, yoruma ve tartışmaya kapamak, Atatürk'ü hiç sevmediği "evliya" derekesine indirmek olur. Bir "Atatürk tabusu" yaratmanın gereği olmadığı gibi, Cumhuriyet Türkiye'sinde olanağı da yoktur.

5) Son olarak değinmek istediğimiz nokta, "10 Kasım Atatürkçülüğü" diyebileceğimiz uygulamanın yeniden düzenlenmesi gereğidir. "Onun temel görüşleri bireysel açıdan tek bir ilkeye indirgenecek olursa bunun aklı egemen ve özgür kılmak olduğu kuşkusuz ileri sürülebilir. Atatürk'e sevgi ve saygı ile bağlı olan kuşaklara bugün düşen görev, akılcı bir tutumla Atatürk'ü anmanın yararlı biçimini ortaya koymaktır. Alışılageleni sürdürmek ve bu konuda bir tartışma açmayı sakıncalı bulmak, önce Atatürkçü düşüncenin özüne karşı gelmek olur." (32).

Görüldüğü gibi, mekân ve zamandaki kesişlerden yola çıkan bir hatırlama ve anma geleneğinin yarattığı, içtenlikten ve içerikten uzak, fani Atatürk'e dönük "yaşatma"lar yerine, Atatürkçü düşüncenin ve eylemin özüne inen onarmalar ve katkılar, Atatürk'ü yaşatmanın biricik yoludur. Ölümünden bir yıl önce Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki "açış" konuşmasında söyledikleri, 1971 Türkiye'si için de bir "amaç" niteliğindedir:

"Büyük davamız, en medenî ve en müreffeh millet olarak varlığımızı yükseltmektir.

Bu, yalnız kurumlarında değil, düşüncelerinde temelli inkılâp yapmış olan büyük Türk milletinin dinamik idealidir. Bu ideali en kısa bir zamanda başarmak için fikir ve hareketi beraber yürütmek mecburiyetindeyiz. Bu teşebbüste başarı, ancak, türeli bir planla ve en rasyonel tarzda çalışmakla mümkün olabilir" (33). Atatürk'ün sözünü ettiği "dinamik ideali" toplumumuzun gelişme doğrultusunu gösteren bir pusula haline getirmedikçe, gösterişli törenler ve parlak nutuklarla "Atatürk'ü Yaşatmak" bir avuntudan öteye gidemez.

İKİNCİ ATATÜRK

Başarısızlıklar, yılgınlıklar, sürekli bunalımlar toplumları "kısa" yoldan "kesin" çözüm yolu bulma özlemine götürmüştür. Antik sitelerde olduğu kadar çağdaş toplumlarda da gördüğümüz bu "büyük adam kültü", çok insandan oluşan karmaşık yönetim biçimleri yerine tek insandan meydana gelen bir karar organını yeğ tutar. "Diktatör" adı verilen, bütün güçleri elinin altında toplayan tek insan, halk kitleleri için belli koşulların yaratıp beslediği bir özlemdir. Bu özlemin gerçekleşmesi halinde bir atılımın yurdu saracağı ve sarsacağı, toplum kaderinin hızla değişeceği, kokuşmuşluktan temiz havaya varılacağı sanılır durur. Ne var ki, her diktatör özleminin gerisinde aranan tek insan bulunsa bile, yaygaracı dövizlerin, büyük bayındırlık çalışmalarının örtemeyeceği insan onuruna ilişkin temel sorunlar vardır. "Kapalı kapı"lar ardında olup bitenlerin de kirli havası, gün gelir, nefes almayı güçleştirir olur. Alkışlayan eller, düşünen başlara dayanak olmakta gecikmez.

Konuyu toplumumuz açısından ele aldığımızda Ali Suavi Efendi'nin 3 Haziran 1868 günlü "Muhbir" gazetesinin (Sayı 37, sayfa 4) İngilizce "Özet" bölümünde yer alan görüşleri dikkatimizi çeker. Üçe indirgediği Türkiye'deki fikir akımlarını Ali Suavi Efendi İngiliz okuyucuları için şöyle özetlemektedir: "I have reduced the parties into three: Ist party says: (Have a Constitutional Assembly). 2 nd party says: (The appearance of a dictator, who could clear away at one sweep, all internal and external obstacles...). 3rd party says: (The spread of education will give birth to liberty, and liberty will give birth to a Constitution, and that will give life to the empire-Educate)".(*)

Bu üç yoldan sonuncusunu "çok ideal" bulan Ali Suavi Efendi, 1868 yılında "Muhbir"de yayımladığı "Osmanlının Terakkisi" adlı yazısında (Sayı 49, sayfa 2) konuyu yeniden ele almıştır: "Eğer denirse ki (Meşveret'e hacet yok. Başta bir âkilin dudağı kımıldaması ile olabilecek işi niçin kalabalığa düşürmeli?)

Evet, bu mümkündür. Fakat yapacak âkilin zekâ ve dehasını muaheze derecesinde büyük olmak lazımdır. Haydi farzedelim ki, muaheze derecesinde dehalı bir zat bu işi yapsın. Ya anın halefi ve halefinin halefi olacak zatların dehaları dahi o gibi muaheze derecesinde olacağına kim kefil olacak?"

Ali Suavi Efendi'nin "Meşveret Meclisi" ile "Âkil diktatör" arasında yaptığı kıyaslama ve düştüğü kuşku, ilk Osmanlı parlamentosu olan "Meclis-i Meb'usan"dan günümüze değin zaman zaman tazelenmiştir. Atatürk'ün ölümünden sonra ise, tek insana duyulan özlem, bize kalırsa yanlış olarak, "İkinci Atatürk" biçiminde dile getirilir olmuştur. Bu düşüncenin birinci yanlışı, oluşunu, özelliklerini ve dayanaklarını hesaba katmaksızın bir "veri" olarak "diktatör" kabul ettikleri Mustafa Kemal Atatürk'ü "yinelemek" düşüncesinde yatmaktadır. Halbuki Atatürk, 1935 yılında kendisiyle konuşan Amerikalı gazeteci Gladis Baker'in "Niye diktatör diye çağrılmaktan hoşlanmıyorsunuz" sorusunu şöyle yanıtlamıştı: "Ben diktatör değilim. Benim kuvvetim olduğunu söylüyorlar. Evet, bu doğrudur. Benim arzu edip de yapamayacağım hiçbir şey yoktur. Çünkü ben zoraki ve insafsızca hareket etmek bilmem. Bence diktatör, diğerlerini iradesine râmedendir. Ben kalpleri kırarak değil, kalpleri kazanarak hükmetmek isterim." (34).

Bu düşüncenin ikinci yanlışı, "biricik" olma niteliği taşıyan bir tarih olayının, isterseniz eskilerin deyişiyle "Mustafa Kemal'in zuhuru" diyelim, tekrarlanabileceği inancıdır. Büyük adamların ortaya çıkışı, belli koşulların sonucudur. 1967 yılında bu sayfalarda yazdığımız gibi, "Büyük adamlığa özenti duyanların gerçekten büyük adam olduğu görülmüş şey değildir. Büyük adam, tarihi koşulların yarattığı bir ortam içinde meydana çıkar ve kendi kişiliği üzerinde yükselir. Atatürk'ün (Büyük adam kime derler) sorusuna verdiği cevap, çevresindeki bazı insanları ve ölümünden sonraki bazı olayları anlamamız bakımından ilgi çekicidir: (Bir adam ki büyük olmaktan bahseder, benim hoşuma gitmez. Bir adam ki milleti kurtarmak için evvela büyük adam olmak lazımdır der ve bunun için bir de numune intihap eder, onun gibi olmayınca memleketin kurtulamayacağı kanaatinde bulunur, bu adam değildir)." (35).

"İkinci Atatürk" özleminin üçüncü yanlışı, gittikçe daha karmaşık bir hale gelen devlet çarkının yönetiminde "halk" tercihlerinin esas alındığı kadro hareketinin küçümsenmesidir. Dünün "Halka rağmen, halk için" formülü günümüzde artık geçerli değildir. Mustafa Kemal paşa'nın 1923 yılında görüp söylediği bir gerçeği 1972 Türkiye'sinde duymamazlıktan gelemeyiz: "Ben zannediyorum ki, efrad-ı umumiye-i milletin hiçbirinden fazla yüksekliğe malik değilim. Bende fazla teşebbüs görüldüyse bu benden değil, milletin muhassalasından çıkan bir teşebbüstür. Sizler olmasaydınız, sizlerin vicdani temayülâtınız bana nokta-i istinat teşkil etmemiş olsaydı; bendeki teşebbüsatın hiçbiri olamazdı." (36). Demokratik yönetimin özü olan "milletin muhassalasından" doğma niteliği genel seçimlerin kazandırdığı bir onaylamadır. "Halkla birlikte, halk için" formülünü geçerli kılan da budur.

Görüldüğü gibi, akıl yoluyla temellendirilme olanağı bulunmayan, biraz da dolaylı koşullandırmadan doğmuş görünen bu "özlem" bir "özenti"den başka bir şey değildir. İnsanın kendisini bu "özenti"ye kaptırıp "Atatürk nerdesin?" diye arananlara, Atatürkçü değer sistemine ne denli bağlı olduklarını soracağı geliyor. Karşıtlarının Atatürkçü görüntüye dört elle sarıldıkları ölümünün 34. yılında Atatürk, bütün yozlaştırma çabalarına rağmen, yalnız bir "tarih" olarak değil bir "yol açıcı" olarak da ağırlığını duyurmakta devam etmektedir. "İkinci Atatürk" özentisine karşı çıkacak ilk engel de onun tarihsel kişiliği olacaktır.

ATATÜRK VE ÜNİVERSİTE

Atatürk'ün düşünce ve eylem planında "üniversite" ile ilgili tutumu araştırılacak olursa, bunun "Devlet Başkanı" niteliği kazanmasından sonra ortaya çıktığı görülür. Bir "komutan" olmanın gerektirdiği eğitimden sonra savaş alanlarında yaşamını sürdüren bir insan için bu doğaldır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışı, Cumhuriyetin ilanı Başkumandanlıktan Cumhurreisliğine dönüşümü gerçekleştirince, yeni bir "devlet"in kurucusu olarak Mustafa Kemal Paşa, pek çok yurt sorunu gibi "üniversite" konusuyla da ilgilenmiştir. Bu bakımdan, zaman sırası içinde üniversiteye ilişkin düşünce ve eylemleri şöyle özetlenebilir:

- 1 Mart 1923 tarihli TBMM'yi açış konuşmasında, "Darülfünun, istiklâli tabiîsi dahilinde serbest mesleklere verdiği istikameti, gittikçe daha mükemmel bir hale isal edecek vesaiti maneviyeye maliktir" diyordu.
- 1 Mart 1924 tarihli açış konuşmasında söyledikleri, bugünün diliyle, şöyledir: "Üniversiteye ve gelişmelerine ve yüksek bir üniversitenin, ulusun genel eğitiminde ve uygarlık alanındaki ilerlemesinde yaptığı kesin etkilere, özellikle dikkatinizi çekerim. Türkiye'nin milli eğitim siyasetini, her basamağında, tam bir açıklıkla ve hiçbir duraksamaya yer vermeyen bir aydınlıkla belirtmek ve uygulamak gerekir" (37).

- 3 Mart 1924 ve 1925 tarihlerinde "İstanbul Darülfununu Emini"ne çektiği cevap telgraflarından ilkinde, "Memleketimizde demokrasi ve cumhuriyet umdelerinin mutlak ve kat'î surette tatbiki ve memleketimizin tarihi ilim ve medeniyette layık olduğu mertebei refiaya isal hususunda Darülfununumuzun kanaat ve kudreti ilmiyeye müstenit türlü ve şuurlu fiiliyat ve irşadatının daima en kıymetli ve müsmir âmil olduğunu" ifade eder (38).
- 5 Kasım 1925 tarihinde ise, bugünkü Ankara Hukuk Fakültesi'nin temelini teşkil eden "Leylî Hukuk Mektebi"nin açılışında yaptığı konuşmada, dikkate değer konulara ilişerek, 1972 Türkiye'sinden bazı devlet adamlarının nedense "devrim"e itibar etmeyerek "inkılâp" dedikleri olgunun tanımını yapar: "Türk inkılâbı nedir? Bu inkılâp, kelimenin vehleten ima ettiği ihtilâl manasından başka, ondan daha vâsi bir tahavvülü ifade etmektedir". Aynı konuşmada, açılışını yaptığı öğretim kurumunun amacını da belirtir: "Büsbütün yeni kanunlar vücuda getirerek eski esasatı hukukiyeyi temelinden hal'etmek teşebbüsündeyiz. Ve yeni esasatı hukukiye ile elifbasından tahsile başlayacak bir yeni hukuk neslini yetiştirmek için bu müessesatı açıyoruz" (39).
- "İstanbul Darülfununu'nun İlgasına ve Maarif Vekâletince Yeni Bir Üniversite Kurulmasına Dair Kanun" gereğince 1 Ağustos 1933 tarihinde "İstanbul Üniversitesi"nin kurulmasından sonra, 1 Kasım 1933'teki TBMM'yi açış konuşmasında şunları söyleyecektir: "Üniversitemizin kuruluşuna verdiğimiz önemi belirtmek isterim. Yarım tedbirlerin kısır olduğunda kuşkum yoktur. Bütün işlerimizde olduğu gibi, millî eğitimde ve kurulan üniversitede de köklü tedbirlerle yürümek, kesin kararımızdır" (40).
- 1 Kasım 1936'daki açış konuşması, yeni bir üniversitenin kurulması dileğini getirir: "Yüksek öğrenim için, Ankara Üniversitesi'ni kurmak yolunda, Tıp Fakültesi'ne de başlayarak yeni ve en zor adımın atılmasını dilerim" (41). Kuruluş kanunu 1937 yılında hazırlanan "Ankara Tıp Fakültesi"nin açılması, araya giren İkinci Dünya Savaşı nedeniyle, ancak 1945 yılında gerçekleştirilecektir.
- Meclis'te yaptığı son konuşma olan 1 Kasım 1937 tarihli açış konuşmasında ise üniversiteler konusundaki son direktifini vermiştir: "...yurdu şimdilik üç büyük kültür bölgesi olarak ele alıp, Batı bölgesi için İstanbul Üniversitesi'nde başlanmış olan reform programını daha etkili bir biçimde uygulayarak, cumhuriyete gerçekten çağcıl bir üniversite kazandırmak; merkez bölgesi için Ankara Üniversitesi'ni kısa süre içinde kurmak gerekir. Ve Doğu bölgesi için Van Gölü kıyılarının en güzel bir yerinde, her daldan ilkokullarıyla ve sonuç olarak üniversitesiyle yepyeni bir kültür şehri yaratmak yolunda, şimdiden işe girişilmelidir" (42).

Daha önce kuruluşuna işaret ettiğimiz kurumlara ek olarak, sonraki yıllarda büyük gelişmeler gösterecek olan "Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü 1933, "Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi" 1935 ve İstanbul Üniversitesi'ne bağlı "İktisat Fakültesi" de 1936 yıllarında, başka bir deyişle Atatürk döneminde kurulmuşlardır.

"Yurdun büyük kalkınma savaşının ve yeni çatısının istediği teknik elemanları yetiştirmek, yurt sorunlarının dayandığı temel düşünceleri anlayacak, anlatacak, kuşaktan kuşağa yaşatacak insan ve kurumları yaratmak" çerçevesi içinde üniversitelere de büyük görevler düştüğünü söyleyen Atatürk, günümüzde de bu konuya aydınlık getirmektedir. Zaten Atatürk'ü "canlı" tutan, güncel sorunlarımıza kadar uzanan aydınlatıcı elidir.

Atatürk döneminin ilgi çekici olaylarından biri de 1933'te gerçekleştirilen "Üniversite reformu" olmuştur. Aradan 40 yıl geçtikten sonra bugün de, bazı çevreleri kişisel çıkarlarına alet

etmek için, Atatürkçü düşünceyi "tasfiye" amacına yönelen bir "Üniversite reformu"nu işleyenler eksik değildir. Bu sebeple, 1933 reformunu doğuran "sebepler"i hatırlatmakta yarar vardır. Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip'in öne sürdüğü gerekçe, laboratuvar çalışmalarıyla ilgili 7., yayınla ilgili 8. ve Haydarpaşa Tıp Fakültesi'nin nakliyle ilgili ve günümüzde anlamını yitirmiş 11. maddeler bir yana, şu önemli konulara dayanıyordu:

"1- Darülfununun fakülte ve müesseseleri arasında ilmi mesai teşrikini temin edecek bir irtibat bulunmaması,

2- Bazı fakültelerin münhasıran tedrisat ile alakadar olarak bir meslek mektebi vaziyetinde kalmaları,

3- Tedris heyetinin, ekseriyet itibarıyla, kendisini yalnız muayyen saatlerdeki derslerden mesul sayarak ilmi tetkik ve taharrilerden uzak kalması,

4- Talebe ile tedris heyeti arasındaki münasebetin dershane hududu dahilinde kalarak, bunun haricinde talebenin her türlü rehberlikten uzak, kendi başına kalması,

5- Tedrisatın gene ekseriyet itibarıyla müderrisin takririne inhisar etmesi, talebenin öğrenme mesuliyetinin de muayyen bir kitabın sayfaları veya müderrisin takririnde tutulan notlar dahilinde kalması,

6- Seminerlerin ekseriyetle, lâfzı murat bir halde kalması,

9- Ekseri müderris ve muallimlerin, harici iş ve alakalarının çokluğu yüzünden Darülfünundaki vazifelerini ikinci derecede sayacak kadar müesseseye ilişiklerini azaltmaları,

10- Darülfünun tedrisatının memleketin hayat ve faaliyetleriyle temasını kaybederek nazarî bir tecerrüt halinde kalması,

12- Bir kısım müderris ve muallimlerin yıllardan beri Darülfünunda çalıştıkları halde ortaya henüz ilmi kıymeti haiz belli başlı bir eser çıkaramamaları,

13- Basit bir tecrübenin bile tez olarak kabul edilmesi ve bu yüzden şahsi tetkik ve telifin hiçe indirilmesi,

14- Aynı fakülte dahilindeki müderris ve muallimler arasında bile mesut ve semereli bir fikir ve ideal birliği, ilmi mesai teşriki yerine zıddiyet ve münaferetler hüküm sürmesi,

15- Eminlik, reislik, divan azalıkları gibi vaziyetlerin, sadece bazı müderrisler arasında ihtiras ve hased doğuran birer mansıp ve makam halini alması,

16- Darülfünun muhtariyetinin yalnız mevki ve makam ihtirasları kaynaştıran menfi bir amil derekesine inmesi" (43).

Yukarıdaki maddeleri günümüzün Türkçesine çevirecek olursanız, ülkemizde yapılacak gerçek bir üniversite reformunun dayandırılması gereken gerekçeleri de bulmuş olursunuz. Ne var ki, Atatürk'ün Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip'in bir benzerini, arasanız da, kolay kolay bulamazsınız. Bunun içindir ki, üniversite sorunları karşısındaki "vukuf"uyla tanınan bir meslektaşımızın kaygısını, uyarıcı niteliği nedeniyle anmakta yarar görüyoruz: "Günümüzün ortamından yararlanabileceklerini sananlarca üniversite "reformu" üniversiteyi "rayına oturtma kaygısı", bir türlü sönmeyen eski kinlerin, bağnaz siyasal değerlendirmelerin, üniversite içi ve dışı kıskançlıkların, kişisel çatışma ve çekişmelerin de besleyebileceği bir boşanışla, ya da bir ölçüde doğru fakat abartılmış gözlemlerle yön değiştirerek bir yörüngeye sokulursa, yalnız dünkü, yalnız bugünkü üniversitelerimizden hınç almakla kalınamayacağını da bilmemiz gerekir. aynı zamanda, gelecek yıllar için de, ülkemizde "üniversite" kavramının hırpalanmış, gözden düşürülmüş, ışık kaynaklarının kısılmış olacağını şimdiden görmeliyiz." (44).

Adını taşıyan "üniversite"den yükselen falsolu sesler, Atatürk'ün özgür ruhunu, ölümünün 34. yılında, tedirgin etmiş olmalıdır.

ULUSAL EĞİTİMİN ATATÜRKÇÜ İLKELERİ

Amaçları, ilkeleri ve sınırları belli bir düşünce ve eylem dizgesi olan Atatürkçülük günümüz Türkiye'sinde karşıt düşünce ve eylem dizgelerini de kapsamına almış görünüyor. Bunun nedeni Atatürkçü dizgenin yeni bir atılımla çevresini genişletmesi değil, içinde bulunduğumuz ortamda karşıtlarının Atatürkçü görüntüyü de paylaşmayı çıkarlarına daha uygun bulmalarıdır. **Sonuç olarak, herkesin Atatürkçü göründüğü bir düzeyde bulunuyoruz. Birbiriyle çelişen Atatüklerin yaratıldığı böyle bir ortamda gerçek Atatürk'ü, eylemlerine de kaynaklık etmiş olan düşüncelerinde aramak en çıkar yoldur.** Atatürkçü görüş açısından ulusal eğitim ilkelerini saptayabilmek için 1921-1938 yıllarında yaptığı konuşmalar bu nedenle zaman sırası içinde ele alınmıştır. Ulusal eğitimin Atatürkçü ilkeleri bu düşüncelerden çıkarılacaktır.

1. Atatürk'ün ulusal eğitimle ilgili buyrukları ve görüşleri

İki yapıta dayanarak (*) derleyip düzenlediğimiz bu buyruk ve görüşler şöyle bir tabloyu ortaya koymaktadır:

1921. **"Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin milletimizin tarih-i tedeniyyatında en mühim bir âmil olduğu kanaatindeyim. Onun için bir milli terbiye programından bahsederken, eski devrin hurafatından ve evsaf-ı fıtriyemizle hiç de münasebeti olmayan yabancı fikirlerden, şarktan ve garptan gelebilen bilcümle tesirlerden tamamen uzak, seciye-i milliye ve tarihimizle mütenasip bir kültür kastediyorum. Çünkü dehayı milletimizin inkişaf-ı tammı ancak böyle bir kültür ile temin olunabilir**."

"Silahla olduğu gibi dimağı ile de mücadele mecburiyetinde olan milletimizin birincisinde gösterdiği kudreti ikincisinde de göstereceğine asla şüphem yoktur. Milletimizin saf seciyesi istidat ile malidir. Ancak bu tabii istidadı bilecek usullerle mücehhez vatandaşlar lazımdır."

1922. "... **bizim takibe mecbur olduğumuz maarif siyasetimizin hututu esasiyesi şöyle olmalıdır: Demiştim ki bu memleketin sahibi aslisi ve heyeti içtimaiyemizin unsuru esasisi köylüdür. İşte bu köylüdür ki, bugüne kadar nuru maariften mahrum bırakılmıştır. Binaenaleyh, bizim takip edeceğimiz maarif siyasetinin temeli, evvela, mevcut cehli izale etmektir. Teferruata girmekten içtinaben bu fikrimi birkaç kelime ile tavzih etmek için diyebilirim ki, alelitlâk umum köylüye okumak, yazmak ve vatanını, milletini, dünyasını tanıtacak kadar coğrafi, tarihi ve ahlaki malumat vermek ve amali erbaayı öğretmek maarif programımızın ilk hedefidir**."

"Bir taraftan izalei cehle uğraşırken bir taraftan da memleket evladını hayatı içtimaiye ve iktisadiyede fiilen müessir ve müsmir kılabilmek için elzem olan iptidai malumatı ameli bir tarzda vermek usulü maarifimizin esasını teşkil etmelidir."

"İlim ve fen teşebbüsatının merkezi faaliyeti ise mekteptir... Mektep namını hep beraber hürmetle tazimle zikredelim. Mektep, genç dimağlara insanlığa hürmeti, millet ve memlekete muhabbeti, şeref-i istiklali öğretir. İstiklal tehlikeye düştüğü zaman, onu kurtarmak için takibi muvafık olan en salim yolu belletir."

"Milletimizin siyasi, içtimai hayatında milletimizin fikri terbiyesinde de rehberimiz ilim ve fen olacaktır. Mektep sayesinde, mektebin vereceği ilim ve fen sayesindedir ki Türk milleti, Türk sanatı, iktisadiyatı, Türk şiir ve edebiyatı bütün bedayiile inkişaf eder."

"Maarif işlerinde behemehal muzaffer olmak lazımdır. Bir milletin halas-ı hakikisi ancak bu suretle olur. Bu zaferin temini için hepimizin yek can ve yek fikir olarak esaslı bir program üzerinde çalışması lazımdır. Bence bu programın esaslı noktaları ikidir:

1. Hayatı içtimaiyemizin ihtiyacına tetabuk etmesi,

2. İcabatı asriyeye tevafuk etmesidir.

Gözlerimizi kapayıp mücerret yaşadığımızı farzedemeyiz. Memleketimizi bir çember içine alıp cihan ile alakasız yaşayamayız. Bilakis müterakki, mütemeddin bir millet olarak medeniyet sahasının üzerinde yaşayacağız. Bu hayat ancak ilim ve fen ile olur. İlim ve fen nerede ise oradan alacağız ve her ferdi milletin kafasına koyacağız: İlim ve fen için kayıt ve şart yoktur."

"... her şeyden evvel cehli izale etmek lazımdır. Binaenaleyh maarif programımızın, maarif siyasetimizin temel taşı, cehlin izalesidir. Bu izale edilmedikçe yerimizdeyiz. Yerinde duran bir şey ise geriye gidiyor demektir."

"Hanımlar, Beyler!

Ordularımızın ihraz ettiği zafer, sizin ve sizin ordularınızın zaferi için yalnız zemin hazırladı. Hakiki zaferi siz ihraz ve idame edeceksiniz ve behemehal muzaffer olacaksınız."

"Hiçbir delil-i mantıkıye istinat etmeyen birtakım ananelerin, akidelerin muhafazasında ısrar eden milletlerin terakkisi çok güç olur; belki de hiç olmaz."

"Efendiler, yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekleri tahsilin hududu ne olursa olsun en evvel ve her şeyden evvel Türkiye'nin istiklaline , kendi benliğine, ananat-ı milliyesine düşman olan bütün anasırla mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir."

"Hükümetin en feyizli ve en mühim vazifesi maarif umurudur. Bu umurda muvaffak olabilmek için öyle bir program takip etmeye mecburuz ki o program milletimizin bugünkü haliyle, içtimai, hayati ihtiyacıyla, muhitin şeraitiyle ve asrın icabatıyla tamamen mütenasip ve mütevafık olsun. Bunun için muazzam ve fakat hayali ve muğlak mütalaalardan tamamen tecerrüt ederek hakikate nazar-ı nafizle bakmak ve el ile temas eylemek, lazımdır."

1923. "Efendiler!

Terbiye ve tedriste tatbik edilecek usul, malumatı insan için fazla bir süs, bir vasıtai tahakküm yahut medeni bir zevkten ziyade maddi hayatta muvaffak olmayı temin eden mali ve kabili istimal bir cihaz haline getirmektir."

"(Devlet Kitabı) namı altında, meccani olarak neşredilecek ameli ve basit ifadeli eserlerle halkımıza hakayik-i hayatiyeyi öğretmek, çok faydalı bir usul olarak şayan-ı tavsiyedir."

1924. "Cumhuriyet fikren, ilmen, fennen, bedenen kuvvetli ve yüksek seciyeli muhafızlar ister. Yeni nesli bu evsaf ve kabiliyette yetiştirmek sizin elinizdedir."

"Muallimler!

Erkek ve kız çocuklarımızın, aynı suretle bütün tahsil derecelerindeki talim ve terbiyelerinin ameli olması mühimdir. Memleket evladı, her tahsil derecesinde iktisadi hayatta âmil, müessir ve muvaffak olacak surette teçhiz olunmalıdır. Milli ahlakımız, medeni esaslarla ve hür fikirlerle tenmiye ve takviye olunmalıdır."

"Sizin muvaffakiyetiniz, Cumhuriyetin muvaffakiyeti olacaktır... Hiçbir zaman hatırlarınızdan çıkmasın ki, Cumhuriyet sizden (fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür) nesiller ister."

"Terbiyedir ki, bir milleti ya hür, müstakil, şanlı, âli bir heyet-i içtimaiye halinde yaşatır veya bir milleti esaret ve sefalete terk eder."

... Ben burada yalnız Türk Cumhuriyeti'nin yeni nesle vereceği terbiyenin milli terbiye olduğunu kat'iyetle ifade ettikten sonra... işaret ettiğim manayı kısa bir misal ile izah edeceğim.

Efendiler! Yeryüzünde üç yüz milyonu mütecaviz İslam vardır. Bunlar ana, baba, hoca terbiyesiyle, terbiye ve ahlak almaktadırlar. fakat maalesef hakikat-ı hadise şudur ki, bütün bu milyonlarca insan kitleleri şunun veya bunun esaret ve zillet zincirleri altındadır. Aldıkları manevi terbiye, ahlak onlara bu esaret zincirlerini kırabilecek meziyet-i insaniyeyi vermemiştir, vermiyor. Çünkü hedef-i terbiyeleri milli değildir.

... Milli terbiye esas olduktan sonra onun lisanını, usulünü, vasıtalarını da milli yapmak zarureti gayr-ı kabil-i münakaşadır. Milli terbiye ile inkişaf ve ilâ edilmek istenilen genç dimağları bir taraftan da paslandırıcı, uyuşturucu, hayali zevaitle doldurmaktan dikkatle içtinap etmek lazımdır."

1925. "Dünyada her şey için, maddiyat için, maneviyat için, hayat için, muvaffakiyet için en hakiki mürşit ilimdir, fendir; ilim ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, dalalettir. Yalnız, ilim ve fennin yaşadığımız her dakikadaki safhalarının tekâmülünü idrak etmek ve terakkiyatını zamanında takip eylemek şarttır."

"Milletleri kurtaranlar yalnız ve ancak muallimlerdir. Muallimden, mürebbiden mahrum bir millet henüz millet namını almak istidadını kesbetmemiştir. Ona alelade bir kitle denir, millet denmez. Bir kitle millet olabilmek için mutlaka mürebbilere, muallimlere muhtaçtır. Onlardır ki bir heyet-i içtimaiyeyi hakiki millet haline koyarlar."

1927. "Uzun asırların uyuşturucu idare ve terbiyesinin, bir heyet-i içtimaiyeyi, bir günde bir senede azâd edebileceğini tasavvur ve kabul etmek doğru değildir."

1928. "Yeni Türk harflerini çabuk öğrenmelidir. Her vatandaşa, kadına erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanperverlik ve milliyetperverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki bir milletin, bir heyeti içtimaiyenin yüzde onu, yirmisi okuma yazma bilir, yüzde sekseni doksanı bilmezse bu, ayıptır. Bundan insan olanlar utanmak lazımdır.

Bu millet utanmak için yaratılmış bir millet değildir; iftihar etmek için yaratılmış, tarihini iftiharla doldurmuş bir millettir. Fakat milletin yüzde sekseni okuma yazma bilmiyorsa bu hata bizde değildir; Türk'ün seciyesini anlamayarak kafasını bir takım zincirlerle saranlardadır."

"Maarif faaliyetimiz ilk tahsilin fiilen umumi ve mecburi olmasını, memlekette terbiye birliğini, orta tahsilin iyi vesaitle teksif ve teshilini, meslek tahsilinin ilk ve orta derecesinden en yüksek derecesine kadar memlekette teminini, yüksek tahsilin de adette olduğu kadar kıymette de bu asrın ihtiyaçlarına kifayetini hedef tutmuştur."

"Bizim ahenktar, zengin lisanımız yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Asırlardan beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bulundurarak, anlaşılmayan ve anlayamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak, bunu anlamak mecburiyetindeyiz."

1929. "Meclisinizin en büyük eseri olan Türk harfleri, memleketin umumi hayatına tamamen tatbik olunmuştur. İlk müşkilat, milletin mefkûre kuvveti ve medeniyete olan muhabbeti sayesinde kolaylıkla yenilmiştir. Millet mektepleri, normal tedrisat haricinde, kadın ve erkek, yüz binlerce vatandaşımızın nurlanmasına hizmet etti. Bu mekteplerin, daha fazla bir gayret ve şevk ile idame edilmesi lazımdır.

1932. "Türk dilinin, kendi benliğine, aslındaki güzellik ve zenginliğine kavuşması için, bütün devlet teşkilatımızın, dikkatli, alâkalı olmasını isteriz."

"Kültür işlerimiz üzerine, ulusça gönüllerimizin titrediğini bilirsiniz. Bu işlerin başında da Türk tarihini, doğru temelleri üzerine kurmak; öz Türk diline, değeri olan genişliği vermek için candan çalışılmakta olduğunu söylemeliyim. Bu çalışmaların göz kamaştırıcı verimler vereceğine şimdiden inanabilirsiniz."

1933. "Üniversite tesisine verdiğimiz ehemmiyeti beyan etmek isterim. Yarım tedbirlerin kısır olduğuna şüphe yoktur. Bütün işlerimizde olduğu gibi maarifte ve kurulan üniversitede de radikal tedbirlerle yürümek kat'i kararımızdır."

1935. "Kültürel ve sosyal alanda başardığımız işler, Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal çehresini keskin çizgileriyle, ortaya çıkarmıştır. Yeni harfleri, ulusal tarihi, öz dili, ar, ilimsel müzik ve teknik kurumlarıyla kadını erkeği her hakta eşit, modern Türk sosyetesi bu son yılların eseridir."

1936. "İlk tahsilde hedefimiz bunun umumi olmasını bir an evvel tahakkuk ettirmektir. Bu neticeye varmak, ancak fasılasız tedbir almakla ve onu metodik tatbikle mümkün olabilir. Milletin başlıca bir işi olarak, bu mevzuda ısrar etmeyi lüzumlu görüyorum."

1937. "Büyük davamız, en medeni ve en müreffeh millet olarak varlığımızı yükseltmektir. Bu, yalnız kurumlarında değil, düşüncelerinde temelli bir inkılâp yapmış olan büyük Türk milletinin dinamik idealidir. Bu ideali en kısa bir zamanda başarmak için, fikir ve hareketi, beraber yürütmek mecburiyetindeyiz. Bu teşebbüste başarı, ancak türeli bir planda ve en rasyonel tarzda çalışmakla mümkün olabilir. Bu sebeple, okuyup yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak, memleketin büyük kalkınma savaşının ve yeni çatısının istediği teknik elemanları yetiştirmek, memleket davalarının ideolojisini anlayacak, anlatacak, nesilden nesile yaşatacak fert ve kurumları yaratmak; işte bu önemli umdeleri en kısa zamanda temin etmek, Kültür Vekâleti'nin üzerine aldığı, büyük ve ağır mecburiyetlerdir."

1938. "Geçen sene tecrübelerinin ümit verici mahiyette olduğunu kaydettiğim eğitmen okulları çok iyi neticeler vermiş ve eğitim kadrosuna bu yıl 1500 kişi daha ilave edilmiştir. Önümüzdeki yıllar içinde bu miktarın artırılacağı şüphesizdir.

Dil kurumu en güzel ve feyizli bir iş olarak türlü ilimlere ait Türkçe terimleri tespit etmiş ve bu suretle dilimiz yabancı dillerin tesirinden kurtulma yolunda esaslı adımını atmıştır. Bu yıl okullarımızda tedrisatın Türkçe terimlerle yazılmış kitaplarla başlamış olmasını kültür hayatımız için mühim bir hâdise olarak kaydetmek isterim."

II. Ulusal eğitimin Atatürkçü ilkeleri

Atatürk'ün 1921-1938 döneminde çeşitli vesilelerle ortaya koyduğu ulusal eğitim üzerindeki görüşlerinden Atatürkçü ulusal eğitim siyasetinin temel ilkelerini aydınlığa çıkarmak mümkündür. Bu ilkeleri şöyle saptayabiliriz:

- Yabancı fikirlerden, Doğu'dan ve Batı'dan gelecek etkilerden arınmış bir ulusal eğitim programı,
- Yurt çocuklarının, bütün öğretim evrelerinde iktisadi hayatta yararlı ve etkili olacak biçimde donatılması,
- Cehaletin ortadan kaldırılması, yurttaşların tümünün okur-yazar duruma getirilmesi,

- Okulun eğitim ve öğretimde bir "merkez" olarak ele alınıp değerlendirilmesi, bağımsızlığın korunmasında görevler yüklenmesi,
- Bilimin ve tekniğin, başka bir deyişle akılcı dünya görüşünün başlıca kılavuz olması,
- Ulusal eğitimde başarının iki koşulu: a) Toplumsal hayatın gereksinmelerine uygunluk, b) Çağdaş gereklere bağlılık.
- "Düşünce özgürlüğü" de diyebileceğimiz bilim ve teknik için belli, sınırlı bir kaynağın kabul edilmemesi,
- Türkiye'de gerçek zaferin ulusal eğitimle sağlanabileceği,
- Bilginin insan için bir süs, bir buyurma aracı ya da uygar bir zevk yerine başarıya ulaşmada işe yarar bir aygıt haline getirilmesi,
- "Fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür" kuşaklar yetiştirilmesi,
- Ulusları kurtaranların öğretmenler olduğu, öğretmenlerin başarısının "Cumhuriyet"in başarısı sayılacağı,
- Gerçek yol göstericinin bilim ve teknik olduğu,
- Öğretim birliğinin, ilköğretimin genel ve zorunlu olması ilkesiyle birlikte temel araçlar arasında sayılması,
- "Millet Mektepleri"nin daha geniş ölçüde devam ettirilmesi,
- Üniversitede ve ulusal eğitimde köklü tedbirlerle yürünülmesi,
- Büyük kalkınma savaşının istediği teknik elemanların yetiştirilmesi,
- "Eğitmen okulları" diye söz ettiği "Eğitmen Kursları"nın başarılarının arttırılması,
- Türkçe terimlerle kitap yazılmasının önemi,
- Türk ulusunun dinamik ülküsünün varlığımızı yükseltmek olduğu, bunun için de fikir ve eylemi birlikte yürütme zorunluluğu.

Önemli olan, ulusal eğitimin Atatürkçü ilkelerinin saptanması değil bu ilkelerin ulusal eğitimimizde ne ölçüde uygulama olanağı bulabildiğidir. Konu bu açıdan ele alınacak olursa Atatürkçülük savlarının çoğu yerde "hava"da kaldığı, Atatürk'e karşı bir Atatürkçülük politikasının izlendiği görülecektir. Ulusal eğitim alanında olduğu kadar başka alanlarda da karşımıza çıkan bu temel çelişki ortadan kaldırılmadıkça ne söylense ve yazılsa boşunadır.

Atatürk'ün ulusal eğitimle ilgili buyrukları ve görüşleri, öteki konulardakiler gibi, insana geniş ufuklar çiziyor, açık seçik amaçlar gösteriyor. Ne var ki, uygulama alanına yöneldiğimizde bir burukluğun, kötümserliğin insanı sarmaması mümkün değildir. **Gerçekçi ve ülkücü atılımlar giderek yerini umursamazlığa, bir yozlaşmaya bırakmış, Atatürkçü özlemlerin karşıtları serpilme olanağı bulmuştur. Bunu, toplumumuzun eğitim ve öğretim kesiminde, güncel olaylar içinde bol bol buluyor ve görüyoruz. Böyle bir ortamda yapılacak şey, herhalde kaynağına dönerek güç tazelemek ve Atatürk'ün yaptıkları, söyledikleri dışında Atatürkçü öğretiye kaynak tanımamaktır.** Yazımızın ağırlık noktasını Atatürk'ün görüşlerine bırakmanın ana nedeni budur. Ağacın "orman"ı görmemize engel olmasına fırsat vermemeliyiz.

BİR "BARIŞ SAVAŞI"NIN ÖYKÜSÜ

İnsanoğlunun yaşam öyküsü diyebileceğimiz tarih, bir anlamda "savaşmak" mastarına indirgenebilir. Bireysel düzeyde yaşamak için sürdürülen savaşmak, toplumsal düzeye yönelince yaşatmak için başvurulan bir eyleme dönüşür. Doğanın yanı sıra, bizim ona kattığımız toplumlar ve devletler, savaş eyleminin tarafları olarak sahneye çıkarlar. Gerçek nedenleriyle sözde nedenlerini her zaman kolaylıkla ayırdedemediğimiz savaşın bir "araç" mı, yoksa bir "amaç" mı olduğunu kestirmek gerçekten güçtür. Söylenebilecek şey, uygarlıkta ileri giden ulusların, savaşmak eylemini barış uğrunda yapan ya da gösteren tutumlarıyla seçildikleridir. Ne var ki, dün olduğu gibi bugün de, bireysel düzeyde olduğu gibi toplumsal düzeyde de savaşmak, varlığımızın vazgeçilmez bir tözü olmuştur.

Savaşların en haklısının, yurdunu ve onurunu korumak için "müstevli"lere karşı sürdürülen kurtuluş savaşları olduğu kuşkusuzdur. İnsanoğlu, dilin olanaklarından, savaşla bağdaşmaz görünen sözcükleri savaşla yan yana getirmek suretiyle yeni bireşimlere ulaşmasını bilmiştir. "Barış savaşı" bunların en belirgini ve yaygını olsa gerektir? Anadolu'da giriştiğimiz Kurtuluş Savaşı'nın İsviçre'deki bir uzantısı olan Lozan Barış Savaşı bu açıdan çok anlamlıdır. 1943 yıllarının "Başvekil"i "Milli Kurtuluş tarihi üç askeri, bir de siyasi zafer üstüne kurulmuştur" derken, İnönü-Sakarya-Dumlupınar çizgisinden geçen "Lozan Muahedesi"ni zincirin son halkası olarak sayıyordu.

Lozan Barış Savaşı, sözcüğün gerçek anlamında da barış için bir savaş olmuştur. Antlaşmanın imzasından sona 1924'te dilimize çevrilen konferans tutanaklarını 1933'te C. Bilsel'in "Lozan" adlı iki ciltlik yapıtı ve 1943'te de A.N. Karacan'ın "Lozan Konferansı ve İsmet Paşa" adlı kitabının izlediği görülür. Konuyla doğrudan ilgili yayınların, olayın önemiyle orantılı olmadığı kesinlikle söylenebilir. Bereket versin ki, Lozan Antlaşması'nın 50. yılında Cumhuriyetimize dayanak olan bu tarihsel olay, Prof. Seha L. Meray'ın 1973 yılında tamamlanan değerli çevirisiyle, "Ellinci Yıl"a sunulan anlamlı bir armağan olmuştur.

Sayın Seha L. Meray'ın dilimize yeniden çevirdiği "Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar Belgeler" 8 kitap halinde 1969-1973 yıllarında yayınlanmıştır (45). Kitaba yazdığı "Önsöz"de İsmet İnönü'nün belirttiği gibi, "Birinci Cihan Harbi'nden kalan muahedelerin hiçbiri yaşamaz. Yalnız Lozan Muahedesi ayaktadır... Lozan Muahedesi Türkiye için esaslı değerini ve uluslararası münasebetlerde kılavuz olacak ilkeleri taşımakta devam etmektedir."

Prof. Seha L. Meray'ın açık anlatımı ve duru diliyle bize yeniden kazandırdığı Tutanaklar ve Belgeler, bu tarihsel olayın resmi belgelerle ortaya konulan bir öyküsüdür. Büyük emek ve sabırlarla gerçekleştirilen bu başarılı çeviriden ötürü sayın Meray'ı ve eserin basımını gerçekleştiren Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni yürekten kutlamalıyız. Genç kuşaklar kadar olgunlar da bir "barış savaşı"nı adım adım izlemek olanağını hazırlayan bu çeviriden yararlanacaklardır.

Olayın resmi nitelikteki öyküsünü, Ali Naci Karacan'ın 1971 yılında ikinci baskısı yapılan "Lozan" adlı kitabı, heyecanlı bir röportaj havasında, tamamlamaktadır (46). "Bir çeşit hikâye, bir çeşit yazılı film" biçiminde sunulan kitapta, olayımızda yer alan kişilerin başarılı portrelerini, konferansın "hava"sını ve tutanakların arkasında kalan "mutfak"ın düşündürücü, gülünç ve acıklı öykülerini buluyoruz. Bu özellikleriyle, Karacan'ın kitabı, Meray'ın çevirisini bir anlamda tamamlıyor, bir başka anlamda da özetliyor sayılabilir.

Karacan'ın kitabı hakkında en doğru yargıları, yeni baskıya İsmet İnönü'nün yazdığı önsözde bulabiliriz: "...Karacan'ın eseri Lozan Konferansı hayatının resmi yanı dışında milletlerarası geniş bir âlemin renkli yaşantısını da verir... Karacan, ciddi bir görev adamı vasfıyla Lozan müzakeratını değerlendirmiştir."

Öyle görünüyor ki, her savaş gibi, söz konusu ettiğimiz "barış savaşı"nın da bir iç cephesi ve iç sorunları vardı. Bunların neler olduğunu, ilkel bir düzeyde anlatılmış olarak, Dr. Rıza Nur'un "Hayat ve Hatıratım" adlı kitabının "Lozan Konferansı" başlıklı bölümünde (C.III, s.959-1250) okuyoruz. Bir ruh hastasının açısından olayların nasıl değerlendirildiğini anlamak için şu kadarını hatırlatmak yeter: "Her akşam ertesi günkü içtimaların saat ve müzakere mevzuları umumi kâtiplik tarafından her hey'et-i murahhasaya tebliğ ediliyor. Buna göre İsmet Paşa'nın komisyonda söyleyeceği şeyleri müşavirlerle müzakere ediyoruz. Birkaç saat içinde mesele tenevvür ediyor. Bir kâtibe 'Yaz' diyorum. Söylüyorum, yazıyor. Sonra bir defa da okutuyorum. İlave ve tashihe ihtiyaç varsa yapıyorum. Hikmet Bey'e veriyorum. O da Fransızca yazıp daktiloya veriyor, makineyle yazdırıyor. Bu, İsmet'e veriliyor. İsmet bunu umumi celsede okuyor. İşte kendi nutuklarını İsmet kendisi hazırlayacak yerde, onları da ben hazırlıyorum. Bu suretle zabıtnamelerde mevcut İsmet'in söylediği nutukları hep ben yazmışımdır."

Lord Curzon'un öncülüğünü ve sözcülüğünü yaptığı bir husumet dünyasına karşı çetin bir savaşı yürüten İsmet İnönü, öyle görünüyor ki, kendi iç cephesiyle de uyumlu bir çalışma içinde değildir. Barış savaşının da çıkarcıları, işbirlikçileri, dönekleri ve kaytarıcıları vardır. İnsan olayların özüne inince, bir avuç ülkücünün hangi koşullar altında bir savaşı yürüttüğünü üzüntüyle izliyor ve kazanılan her şey gözünde biraz daha yüceliyor. Kurtuluş Savaşı'ndan Lozan Barış Konferansı'na kadar!

ATATÜRK'ÜN DEVRİM ANLAYIŞI VE TÜRK DEVRİMİ

Gazi Mustafa Kemal Paşa 5 Kasım 1925 günü "Cumhuriyetin merkezi idaresinde bir hukuk mektebi açmak vesilesi" ile yapılan toplantıda konuyu açıkça ortaya koymuştur: "Türk İnkılabı nedir? Bu inkılap, kelimenin vehleten ima ettiği ihtilal manasından başka, ondan daha vasi bir tahavvülü ifade etmektedir." (47). Bir başka konuşmasında da "inkılabımız"dan söz etmektedir: "Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılapların gayesi, Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen asri ve bütün mana ve eşkaliyle medeni bir heyet-i içtimaiye haline isal etmektir. İnkılabatımızın umde-i asliyesi budur. Bu hakikati kabul edemeyen zihniyetleri tarumar etmek zaruridir." (48). Ona göre Türk inkılabı "yalnız Türkiye'de değil bütün cihanda nazarı ehemmiyete alınmaya layık bir teceddüttür."

8 Mart 1928 günlü "Hâkimiyet-i Milliye" gazetesinde yer alan Fransız ihtilaline ilişkin görüşleri konumuza yeni bir ışık getirmektedir: "Fransa ihtilali bütün cihana hürriyet fikrini nefh eylemiştir. Ve bu fikrin halen esas menbaı bulunmaktadır. Fakat o tarihten beri beşeriyet terakki etmiştir. Türk demokrasisi Fransa ihtilalinin açtığı yolu takip etmiş, lakin kendisine has vasf-ı mümeyyizi ile inkişaf etmiştir. Zira her millet inkılabını içtimai muhitinin tazyikatı ve ihtiyacına tabi olan hal ve vaziyetine ve bu ihtilal ve inkılabın zaman-ı vukuuna göre yapar." (49).

Sadece yukarıdaki örneklere dayanarak Atatürk'ün "devrim" anlayışının geniş kapsamlı ve köklü bir "tahavvül"ü, bir "teceddüt"ü ifade ettiğini, toplumsal çevrenin basıncı ve gereksinmeleri doğrultusundaki kendine özgü nitelikleriyle bir "inkişaf"ı ortaya koyduğunu söyleyebiliriz. Bazen "İhtilal" ve "inkılap" sözcüklerini eşanlamlı gibi kullansa da, "İnkılap" kelimesini "ihtilal"i de içeren genişlikte bir anlamla ele aldığına kuşku yoktur. Düşüncesini anlatırken seçtiği kelimeler ve bunlara eklediği sıfatlar günümüzün Türkçesindeki "devrim" sözcüğüne uygun düşmektedir. Hepimizin bazen yaptığı gibi çoğul kullanma yanlışı bir yana bırakılırsa, gerçekte ortada "Türk Devrimi" vardır. Öyle görünüyor ki çoğul yanlışı, tek olan "Türk Devrimi" ile bunun dayandığı ilkelerin ve bir bütün olan "Türk Devrimi"ni oluşturan köklü reformların birbirleriyle karıştırılmasından doğmaktadır. "Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti" tarafından hazırlanarak 1931 yılında yayımlanan ve Atatürk tarafından da önceden görüldüğüne şüphe etmediğimiz "Tarih" kitabında,

"...Yabancı müelliflerin... (Kemalizm) dedikleri Türk İnkılap hareketinin temel prensipleri..." yani 6 ok söz konusu edilmiştir (50). Görüldüğü gibi bir yandan Kemalizm = Türk İnkılabı olmakta, bir yandan da bu devrim hareketinin çoğul olan temel ilkeleri işaret edilmektedir.

Tekin Alp'in Atatürk'ün sağlığında yayımlanan "Kemalizm" adlı kitabı da Atatürk'ün 1928 yılındaki yorumuna ve anlayışına uygun bir açıklama getirmektedir. **"Parti programında yazılı olan inkılap kelimesinin daima (revolution) tabiriyle tercüme edildiği doğrudur. Üniversitede inkılap dersleri veren dört profesör de bu kelimeyi (revolution) mukabili ile tercüme etmişler ve bu hususta uzun tarifler yapmışlar, pek çok izahat vermişlerdir. Fakat kelimelerin her zaman sabit ve değişmez bir mana taşımadığını unutmamalıdır. Kelimelerin manası da zamanla değişir, tekamül eder**" diyen Tekin Alp (51) fikrini şöyle değiştirmektedir: **"Yabancı bir dilde, inkılap kelimesinin yeni manasını bir dereceye kadar ifade edebilen bir formülün mutlaka bulunması icap ediyorsa, bunu belki radikalizm tabiriyle göstermek kabil olur... Türk radikalizminin manası şudur: (Kabil olduğu kadar süratle, yolda durmayarak ve zamanı dev adımlarıyla aşarak hareket etmek)... Hulasa etmek için diyeceğiz ki, parti programında daima görülen inkılap remzi, fiilden ziyade, zihniyete, ruha, metoda taalluk eder.**" (52). Tekin Alp'in, ortaya atıldığı zaman "basbayağı ihtilal manasını" taşıdığını söylediği inkılap kelimesini günümüzde "devrim" sözcüğüyle karşılayabiliriz.

Değişik açılardan, konuyu başka türlü değerlendirenler de olmuştur. Sadece üç örnek üzerinde duracak olursa, ilk sırayı, 1922 yılında "Hâkimiyet-i Milliye"de yayımladığı bir yazı dizisindeki görüşler nedeniyle Ahmet Ağaoğlu'na vermemiz gerekir. Yazar, kendi kendisine sorup cevaplandırıyor: "İhtilal mi yapıyoruz? İnkılap mı?

Bizce yapılan hareket ne ihtilaldir, ne inkılaptır. Fakat ikisini de şamil, gayet vasi ve derin bir hadisedir ki, Türkiye'nin Şark'taki vaziyeti maneviyesi nazarı dikkate alınınca, yalnız bizim değil, bütün Garbi ve Orta Asya'nın da tarih ve mukadderatına yeni bir istikamet tayin etmeye namzettir." (53). Ne olmadığını belirledikten sonra Ağaoğlu, bu defa da ne olduğunu anlatır:

"O halde yaptığımız nedir?

Yaptığımız, milletin de gayet doğru olarak tarif ettiği vechile, harekâtı milliyedir. Öyle bir harekâtı milliye ki, hem ihtilali ve hem inkılabı şamil ve aynı zamanda da bunların her ikisinin fevkinde, her ikisinden daha şümullü, daha derin ve daha vasidir." (54). İfadelerinde "Zahiri bir tezat" olduğunu kabul eden Ahmet Ağaoğlu, sorularına açıklık getirmekten uzaktır.

1936 yılında Berlin Üniversitesi'nde verilecek bir konferans için hazırlanmış olan metinde E.T. Eliçin, sonraki yıllarda başkalarınca da geliştirilecek bir ilişkiyi ortaya koymaktadır: **"Türk reformu Atatürk gelmediği için bir asır sürmüş değildi, bir asır sürdüğü için Atatürk gelmişti. Onu ne Mustafa Reşit Paşa'nın, ne de Mahmut Şevket Paşa'nın yerinde tasavvur etmek mümkün değildir.**" (55). Kitabını "Türk İnkılabı" olarak adlandıran yazarın yaptığımız alıntıda, "Türk reformu"ndan söz etmesi ve "Kemalizm"i "(Her türlü tabilikten kurtulmak) formülüyle dışarı doğru ne kadar açık ve tek manalı ise içeri doğru da o kadar karışık ve güldürecek kadar çok manalı" bulması dikkatten kaçmamaktadır. E.T. Eliçin'e göre, "Kadro"cu anlamda "Kemalist" olmayan Türk İnkılabı, "gerek teori gerek pratik bakımdan tipik bir milli burjuva rejimi olarak doğmuş ve bugüne kadar, esas itibarıyla şahsi sermayedarlık çizgisi üzerinde inkişaf etmiştir." (56).

Üçüncü değerlendirme, 1972 yılında yayımlanan bir kitapta yer alan Prof. Dr. H. N. Kubalı'nın düşüncesidir. Kubalı'ya göre Atatürk Devrimleri konusunda 2 görüş vardır: "1**. Radikal ve inhisarcı, tabiri caizse Ortodoks ve hatta bir dereceye kadar resmi olan görüştür. Buna göre Atatürk devrimleri (orijinal) bir mahiyet taşır.**

İkinci görüş ise mutedil karakterdeki tarihi devamlılık ve sosyolojik determinizm görüşüdür. Buna göre ise eski reformlarla Atatürk devrimleri arasında zaruri bir sebep ve netice bağlantısı vardır." (57). İkinci görüşten yana olan Kubalı düşüncesini şöyle dile getirmektedir: "Bu konuda şahsi kanaatim Atatürk devrimleri ile eski reformlar arasında böyle bir bağlantının bulunduğu ve bu hususun üzerinde tereddüde imkân vermeyen bir ilmi gerçek olduğudur. Atatürk Devrimleri, bir tekamül zincirinin çok önemli bir halkasıdır."

Tarih süreci içinde Atatürk Devrimi'nin ülkemizde girişilen reformların önemli bir halkası olduğu görüşüne biz de katılıyoruz. Ne var ki sebep-netice bağlantısı üzerinde durulurken Atatürk Devrimi'ni eski reformlardan ayıran temel özellikler gözden uzak tutulmamalıdır. Bize kalırsa bu özellikler, Prof. Dr. T. Z. Tunaya'nın bir yazısında başarıyla özetlenmiştir: **"Türk devriminin bir sosyal değişme anlamını da taşıdığı açıktır. Bu değişim aynı zamanda bir kültür (medeniyet) alanından, bir başkasına geçmeyi ifade edecek derecede geniş ve önemlidir.**" Buna ek olarak: **"Milli Rönesans**" formülü, Türk Devrimi'nin ana tezidir:

a) Kültür ve medeniyet kavramları arasındaki karşıtlığın silinebileceği tezine sonuç olarak varılmıştır.

b) Batı'ya rağmen, Batılılaşmak yoluna gidilmiştir." (58).

Bu açıklamadan da anlaşılacağı gibi Atatürk Devrimi, eski reformlara kıyasla bir "devam"ı değil, bir "aşama"yı ortaya koymaktadır. Kanaatimizce, taşıdığı orijinallik de, Tunaya'nın niteliklerine değindiği Ulusal Rönesans'ın yanı sıra Türk Aydınlanması oluşundan gelmektedir. Sosyolojik bir yaklaşımla konunun "Türk Devrimi" olarak adlandırılması daha doğru olur. İngiliz, Fransız (*) Rus.. Devrimi gibi bir de Türk Devrimi vardır.

Soyut bir yaklaşımla da "İhtilal=Devrim" konusunun incelenmesi mümkündür. Ünlü sosyolog Pitirim A. Sorokin 1925 yılında ABD'de yayımlanan "The Sociology of Revolution" adlı eserinde, (XII + 428 s.), bir yandan Rus Devrimi'yle ilgili gözlemlerini de değerlendirerek, konuyu derinlemesine ele almaktadır. P. A. Sorokin'in üzerinde durduğu 4 ölçüye göre "devrim"i şöyle anlamak gerekir:

"İlk olarak, devrim, bir yandan halkın davranışlarında bir yandan da onun psikolojisinde, ideolojisinde, inançlarında ve değerlendirmesinde bir değişmedir.

İkinci olarak, devrim, halkın biyolojik bileşiminde ve onun ortalama olarak yaratıcı ve seçici süreçlerinde bir değişmeyi ifade eder.

Üçüncü olarak, devrim, topluluğun sosyal yapısının biçimini bozmayı betimler.

Son olarak da, devrim, temel sosyal süreçlerin bir değişimi anlamını taşır." (59). Sorokin'in önerdiği ölçülerin Türk Devrimi'ne uygulanması, konunun anlaşılmasına herhalde yeni bir boyut getirebilir.

Türk Devrimi içinde Mustafa Kemal Atatürk'ün önemli yeri yadsınamaz ve küçümsenemez. Türk Devrimi'ne "bilimsel sosyalizmin yöntem ve teorilerinden yararlanarak" yaklaşan bilimsel bir çalışmada 1919-1946 dönemindeki kültürel kopukluklar ve yabancılaşmalarda "suçlu" aranırken şu sonuca varılıyor: "Peki, suçlu kimdi? Elbette Atatürk değildi. Bize olağanüstü koşullarda, olağanüstü bir kabiliyet ve enerjiyle bir Kurtuluş Savaşı ve bir Vatan kazandıran Atatürk'e sadece sevgi, saygı ve minnettarlık borçluyuz. Üstelik taklitçiliğin çıkar yol olmadığını en gerçekçi bir şekilde söyleyen de yine bizzat Atatürk'tür... Bazılarının sandığı gibi, suçlu olan (Atatürk'ün çevresi) de değildi; daha doğrusu suçlu yoktu! Söz konusu olan, Anadolu insanı için, şanslı bir tarihi rastlantı; fakat şanssız bir tarihi zorunluluk idi. Atatürk'ün ve bir sürü isimli ve isimsiz kahramanın mevcudiyeti şanslı bir tarihi rastlantı idi. Bunlardan, başta Atatürk olmak üzere bir kısmının olmayışı tarihin akışına bambaşka bir seyir verebilirdi." (60).

Atatürk'ün Türk Devrimi içindeki yerini ve kişiliğinin özelliklerini yetesiye belirleyebilmek için, Mahatma Gandi ile arasında yapılan bir karşılaştırma ilginç noktaların gün ışığına çıkmasını kolaylaştırmaktadır. "Biri ülkesinin bağımsızlık savaşında kılıçla, öbürü kılıçsız savaştı. Biri Batıcı, öteki Doğucu idi. Biri köklü ve devrimci değişikliklere inanan bir toplum reformcusu, öbürü ağır ağır değişikliğin, gelişmenin savunucusuydu. Biri ünlü general öbürü bir Mahatma (Aziz) idi. Biri daima Batılı kıyafetlerle bir Batılı olarak görünür, öbürü yarı çıplak, yoksul görünüşüyle tipik bir Doğuluydu. Biri mükemmel bir gerçekçi, öbürü seçkin bir ülkücüydü. Biri devrimci hareketleriyle ve ihtilalci tutumuyla bize Martin Luther'in, VIII. Henry'nin, Washington'un, Garibaldi'nin ve Bismarck'ın hayatını ve davranışlarını hatırlatıyordu. Öbürü ünlü sadeliği ve kendini şiddetten sakınmaya ve gerçeğe adayışıyla Budist Asoka, Halife Ömer, St. Paul, St. Francis ve William Penn'i hatırlatıyordu. Fakat Bütün bunlara rağmen, bu Asya'nın iki çağdaş Atatürk'ü arasında, kadın hakları, eğitim, laiklik, insan hakları, milliyetçilik, insan sevgisi, dünya barışı, ekonomik gelişme ve din gibi pek çok konuda büyük benzerlikler göze çarpmaktadır." (61).

1973 Türkiye'sinde Atatürk'ten bir "aziz", bir "evliya" yaratmak gibisine ters yorum ve tutumlar kadar, hem Türk Devrimi'ne, hem de Atatürk'e zararlı bir yol düşünülemez. Değişik sözcüklerle de olsa devrimin sürekliliği anlayışını öne süren Mustafa Kemal Atatürk'e uzak düşmemenin kaçınılmaz gereği, Türk Devrimi'nin değişmez simgesi olan Atatürk'ü "anlamak" ve "tamamlamak" konularında yapıcı ve yaratıcı olmaktır.

YENİ DEVLETİN TEMELİ

Tarihle yaşıt olan savaşlar, çoğu kez, dünyanın siyasal haritasını değiştirmiş, yeni devletlerin tarih sahnesine çıkışı ya da eskilerin haritadan silinmesi zaferlere ve yenilgilere bağlı olmuştur. Büyük imparatorlukların kuruluşu ve batışı, sömürgeleşme ve bağımsızlığını kazanma olayları savaşların sonucuna sıkıca bağlıdır. Yeni devletlerin kuruluşu, büyük devletlerin parçalanması ve ufalanması, küçük devletlerin genişlemesi ve büyümesi, ulusların bütün güçlerinin bileşkesi sayılan savaşın sonucuna göre biçim kazanan gelişmelerdir. Bu genel çerçeveyi yakın tarihimize uygulayacak olursak uçbeyliğinden imparatorluğa kadar uzanan Osmanlı serüvenini, genişleme ve büyüme evresinden sonra da gerileme, parçalanma ve ufalanma evresine yol açan bir dizi savaşları görürüz. Etkinlik dönemlerinin "fetih" savaşları, edilginlik dönemlerinde "savunma" savaşlarına dönüşmüş, Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkan Osmanlı İmparatorluğu, kendisine reva görülen ölüm fermanına boyun eğmeyince de tarihinin onurlu savaşlarından birini daha vermek zorunda kalmıştır.

Batı emperyalizmine ve kapitalizmine karşı Anadolu bozkırında verilen ve yeni bir devletin, "T.C." simgesiyle gösterilen Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna temel olan "İstiklal Harbi" İnönü-Sakarya-Dumlupınar "muharebe"lerinin ürünü olan "büyük zafer"le sonuçlanmıştır. Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın "Başkumandanlık Meydan Muharebesi"nin ikinci yıldönümünde (30 Ağustos 1924) Dumlupınar'da yaptığı konuşmada bir "başkomutan"ın yanı sıra bir "devlet kurucusu"nun da ilginç işaretlerini buluyoruz. Prof. Bedrettin Tuncel'in "kolaylıkla okunup anlaşılabilmesi için" bugünkü dille verdiği konuşmada özellikle şu tümceler dikkati çekiyor:

- "Efendiler, tıpkı bugün gibi, otuz sekiz yılı Ağustosunun otuzuncu günü, saat ikide, şimdi hep birlikte bulunduğumuz bu noktaya gelmiştim. Bu üzerinde bulunduğumuz sırtlarda kahraman 11. tümenimiz, şu karşı ki tepelerde savaşma zorunda bırakılan düşmanı nasıl kuvvetlerine taarruz için yayılarak ilerlemekte bulunuyordu. Şu gördüğümüz Çal köyü, alevler ve dumanlar içinde yanıyordu."
- "Güneş batıya yaklaştıkça, ateşli, kanlı ve ölümlü bir kıyametin kopmak üzere olduğu bütün ruhlarla seziliyordu. Bir an sonra cihanda büyük bir çökme olacaktı. Ve beklediğimiz kurtuluş güneşinin doğabilmesi için bu çökme gerekliydi.

Karanlıklar içinde bu çöküş gerçekleşmeli idi. Gerçekten, gökyüzünün karardığı bir dakikada, Türk süngüleri düşman dolu o sıratlara saldırdılar. Artık karşımda bir ordu, bir kuvvet kalmamıştı."

- "Efendiler, savaş, savaşma, sonunda meydan savaşı, yalnız karşı karşıya gelen iki ordunun çarpışması değildir; milletlerin çarpışmasıdır. Meydan savaşı, milletlerin bütün varlıkları ile, bilim ve teknik alanındaki seviyeleri ile, ahlakları ile kültürleri ile, kısacası, bütün madde ve ruh gücü ve faziletleri ile ve her türlü araçları ile çarpıştığı bir imtihan alanıdır.
- "...30 Ağustos Savaşı, Türk tarihinin en önemli bir dönüm noktasıdır. Milli tarihimiz çok büyük ve çok parlak zaferlerle doludur. Ama Türk milletinin burada elde ettiği zafer kadar kesin sonuçlu ve bütün tarihe, yalnız bizim tarihimize değil, dünya tarihine yeni cereyan vermekte etkisi kesin bir meydan savaşı hatırlamıyorum."
- "Hiç şüphe etmemelidir ki, yeni Türk devletinin, genç Türk Cumhuriyeti'nin temeli burada sağlamlaştırıldı, ölümsüz hayatı burada şeref tacını giydi. Bu meydanda akan Türk kanları bu gökyüzünde uçuşan şehit ruhları, devlet ve cumhuriyetimizin ölmez koruyucularıdır."
- "Milletimizin hedefi, milletimizin ülküsü, bütün dünyada tam anlamı ile uygar insan topluluğu olmaktır. Uygarlık yolunda yürümek ve başarı kazanmak hayatın şartıdır. Bu yol üzerinde duraklayan veya bu yol üzerinde ileriye değil, geriye bakmak bilgisizliğini ve dalgınlığını gösterenler, genel uygarlığın coşkun seli altında günün birinde boğulurlar.

- Efendiler; uygarlık yolunda, başarı, yeniliğe bağlıdır. Toplum hayatında, ekonomi hayatında, bilim ve teknik alanda başarı kazanmak için tek gelişme ve ilerleme yolu budur."

- "Efendiler; milletimiz burada elde ettiğimiz büyük zaferden daha önemli bir vazife peşindedir. O zaferin bilincine erişmek, milletimizin ekonomi alanındaki başarıları ile gerçekleşecektir... Çağımız savaşında milletimizi başarıya götürecek bir ekonomi hayatı sağlanmasını amaç edinen genel kültür ve eğitim sistemlerimiz her gün daha çok özleşecek ve elbette başarı kazanacaktır." (62).

50. yılını kutlamaya hazırlandığımız Türkiye Cumhuriyeti'nin kökeninde, Atatürk'ün de haklı olarak belirttiği gibi, 30 Ağustos Zaferi vardır. Savaş alanlarından gelen "devlet kurucumuz" ulusumuza "büyük zaferden daha önemli" saydığı görevleri işaret etmektedir. Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya göre, "O zaferin bilincine erişmek, milletimizin ekonomi alanındaki başarıları ile gerçekleşecektir." Atatürk'ün 1928 yılında söyledikleri, 1924 Dumlupınar konuşmasının bir yorumu sayılabilir: "Dünyada fütuhatın iki vasıtası vardır. Biri kılıç, diğeri sapan... Zaferinin vasıtası yalnız kılıçtan ibaret kalan bir millet bir gün girdiği yerden kovulur, terzil edilir, sefil ve perişan olur... Onun için hakiki fütuhat yalnız kılıçla değil, sapanla yapılandır... Sapan kılıç gibi değildir. O kullanıldıkça kuvvetlenir. Kılıç kullanan kol çok geçmeden yorulduğu halde sapanını kullanan kol zaman geçtikçe toprağın daha çok sahibi olur. Kılıç ve sapan: Bu iki fatihten birincisi, ikincisine daima mağlup oldu." (63).

Kılıca dayanan zafer bir fetih aracıdır; yeni bir devletin kuruluşuna da temel olabilir. Ne var ki, önemli olan zaferi kazanmak değil, sürdürmektir. Bunun aracı ise, gerçek zaferin simgesi olan sapandır, tarımdır, üretimdir, ekonomik alandaki başarılardır. Sapanın başarıları kılıcın teslim ettirdiği boyun eğişi tamamlamazsa "kılıç"ı tutan el dayanağından yoksun kalır ve gevşer. Atatürk'ün somut bir örnek etrafında geliştirdiği ve "bu iki fatihten birincisi, ikincisine daima yenildi" diyerek ortaya koyduğu durum budur. Öte yandan, söz konusu benzetme, kılıç ile sapan

karşı karşıya geldiği zaman da geçerlidir ve zaferin, eninde sonunda, sapan tarafında olduğunu ifade eder.

Başkomutanın 1924 konuşmasında "milletimizi başarıya götürecek bir ekonomi hayatı sağlanmasını amaç edinen genel kültür ve eğitim sistemlerimiz" için diledikleri de "çağımız savaşı"nı derinden anlayan büyük bir "devlet adamı"nı haber vermektedir. Çağımızın savaşları, bir anlamda da, genel kültür ve eğitim sistemleri arasındaki bir savaştır. Bu savaşın başlıca özelliğinin, süreklilik ve yaygınlık olduğunu söyleyebiliriz. Hayatımızın her alanında tanığı olduğumuz bu savaş türünün belirgin son bir örneği, ne garip bir tecellidir ki, "Zafer Haftası" vesilesiyle 26 Ağustos 1973 akşamı Türkiye TV'sinde gösterilen "Müthiş Türk" adlı belgesel film olmuştur. CBS tarafından hazırlanan filmin hangi yararlara hizmet ettiği, seyredenlerden birçokları tarafından "değerlendirilmiş" olmalıdır.

Zaferleri komutanlar kazansa da ulusları o zaferin bilincine erdirenler ozanlardır. Bu yargının "Büyük Zafer" için de geçerli olduğu görülür. Afyonkarahisar'da "Büyük Zafer"in anısına dikilen anıtı sözcüklerle yeniden kuran Fazıl Hüsnü Dağlarca, Atatürk'ün sırtını yere getirdiği "düşman"ı konu alan anıt için şunları söyler:

"Anıt mıdır, dinelmek midir, artık ölmemek midir,

Çiçeği açılır özgürlüğün yürekten dışarı

Tarihlerden arda kalmış-

Bir başlangıç, sonda

Yeniden başlar yaşamak Afyon'da."

Bu dizelerle söze başlayan Dağlarca için, "Sırtı yere serilen karanlığıdır yüzlerce yılın

Bağnazlıktır, sömürüdür, uykudur." (64).

Afyon'da sadece "Yunan"ı yendiğimizi sananlar "Büyük Zafer"in bilincine henüz erememiş olanlardır. Bu görevi ozanlarımız yüklenmişlerdir.

CUMHURİYET TÜRKİYE'SİNDE MİLLİ EĞİTİM

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk 50 yılında Milli Eğitim alanındaki girişimler ve çalışmalar topluca ele alınacak olursa ilgi çekici atılımların ve denemelerin yanı sıra, toplumun gereksinmelerine ayak uyduramayan bir merkez örgütünün varlığı ortaya çıkar. Milli Eğitim alanında devlet elile yapılması gerekenler toplumun gereksinmelerinin gerisinde kalır ve en önemlisi, Cumhuriyet öğretmenine inan ve güvenle büyüyen Cumhuriyet yılları, sonunda öğretmen çoğunluğu ile temel sorunlarda anlaşmazlığa düşen "resmi" görüş ve tutumlara ulaşır. İlgi çekici atılımların zamanla tavsaması ve saptırılması, zaman içinde kaydedilen sayıca gelişmeleri ve işbölümüne ayak uydurma çabalarını gölgelemekten geri kalmaz.

1923 yılından günümüze doğru Milli Eğitim alanında Cumhuriyet Türkiye'sinde olup bitenleri göze çarpan yükselti noktalarından izleyecek olursak karşımıza çıkan ilk olgu, 3 Mart 1924 tarihinde TBMM'de kabul edilen "Öğretim Birliği Yasası"dır. Tanzimat ikiciliğinin Milli Eğitim alanındaki kalıntısına son veren bu yasa bütün okuların Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmasını amaçlıyordu. Dolaylı olarak "medrese"ler bu yasa gereği kapatılırken, 4. madde uyarınca da "yüksek diniyat mütehassısları yetiştirmek üzere" İlahiyat Fakültesi'nin ve "imamet" gibi hidemat-ı diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurlarının yetişmesi için de İmam-Hatip mekteplerinin açılması görevi Milli Eğitim Bakanlığı'na veriliyordu. Önemli bir adım olan"Öğretim Birliği Yasası" eğitimde laikleşme ilkesi doğrultusunda kaydettiği mesafeyi, çok partili hayata

yeniden dönüşün başlangıcı olan 1946 seçimlerinden bu yana adım adım yitirerek "özel" veya "gizli", yasa içi veya yasa dışı kurumlarla aldığı yaralarla günümüze gelmektedir. Toplumumuzda açtığı derin yara neden sonra anlaşılarak kapatılan ya da devletleştirilen yüksek özel okulların yanı sıra "medrese"leri akla getiren "kurs"lar bugün de "görev" yolundadır.

"MİLLET MEKTEPLERİ"

1. Kasım 1928'de Türk harflerinin bir yasayla kabul edilişi ve 1 Ocak 1929 tarihinde de bütün olarak uygulanmaya başlanması Milli Eğitimi yakından etkilemiştir. Harf devrimi ile okumasız-yazmasız kalmış olan olgun kuşaklara yeni harflerle okumanın ve yazmanın öğretilmesi "Millet Mektepleri" adı verilen atılıma yol açmıştır. Kurs niteliğindeki bu çalışmalarla 1936 yılına değin 2.5 milyon yurttaşımızın okuma-yazma öğrendiğini hatırlamak atılımın genişliği konusunda bir fikir verebilir. Ne var ki, yeni harflerin kabulüne bağlanan umut Cumhuriyetin 50. yılında da gerçekleşmiş olmaktan çok uzaktır. Atatürk'ün, "Bundan insan olanlar utanmak lazımdır" diyerek dikkati çektiği düşük okuma-yazma bilenler oranı, henüz uygar uluslar düzeyine varamamıştır. "Her vasıtadan evvel büyük Türk milletine onun bütün emeklerini kısır yapan çorak yol haricinde kolay bir okuma yazma anahtarı vermek lazımdır. Büyük Türk milleti cehaletten az emekle kısa yoldan ancak kendi güzel ve asil diline uyan böyle bir vasıta ile sıyrılabilir" diyen Atatürk'ün umudunun gerçekleşmesi yeni atılımları zorunlu kılmaktadır.

Milli Eğitim piramidi, okur-yazarlık ve onunla ikiz olan ilköğretim temeli üzerinde yükselir. Fırsat eşitliğinin de başlangıç noktası sayabileceğimiz bütün çocuklarımızın ilköğretimden geçirilmesi zorunluluğu, Cumhuriyet boyunca kazandığı alan genişlemesi ve sayı artışına karşın, bizi bugün de iki durumla karşı karşıya bırakmaktadır:

1) 25 Ekim **1970 genel nüfus sayımının örnekleme yöntemiyle saptanan sonuçlarına göre, 6 ve daha yukarı yaşlardaki 29.494.848 kişilik nüfusumuzun 13.346.317 kişilik bölümü okuma-yazma bilmemektedir. Bu sayının 8.725.821'inin kadın nüfusa ilişkin olduğunu söylersek, çözüm bekleyen sorunun ikiz niteliği ortaya çıkar.**

2) Belirtilmesi gereken ikinci durum, 1971 yılında ilköğretimde ulaşılabilen "okullaşma oranı"nın %83.5 dolaylarında gerçekleşebilmiş olmasıdır. Bunun açık anlamı, ilköğretimden yararlanması bir Anayasa hükmü de olan "çağ nüfusu"nun %16.5 oranında bir eksilme ile gerçekleşebilmesidir. Böylece, okuma-yazma bilmeyenler stoku azalacağına, artma eğilimi göstermektedir.

Bir sonuç olarak, 1970 yılında yaklaşık olarak, 6 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusumuzun %45'inin okuma-yazma bilmediğini, öte yandan, yeni harflerle başlatılan soldan sağa yazının, din eğitimi görünüşü altında geliştirilen sağdan sola yazı karşısında savaş verdiğini söyleyebiliriz.

1 Ağustos 1933 tarihi "Üniversite Reformu" diye bilinen Darülfünun'dan üniversiteye geçişi noktalamaktadır. Ankara'da çeşitli tarihlerde temeli atılan yüksek öğretim kurumları "Ankara Üniversitesi"ni oluştururken "İstanbul Üniversitesi"nin yeniden kuruluşu, "Yüksek Mühendis Mektebi"nin "İstanbul Teknik Üniversitesi"ne dönüşümü, giderek Ankara ve İstanbul dışında da üniversitelerin kurulup gelişmesi, kendine has özellikler taşıyan Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi ve Boğaziçi Üniversitesi'nin öncekilere katılması Cumhuriyet döneminin, üniversite planındaki verimlerini ortaya koymaktadır. Üniversite Reformu olarak nitelenen 1750 sayılı "Üniversiteler Kanunu"na (1973) karşı çeşitli üniversitelerimizin Anayasa Mahkemesi'ne yaptıkları başvurmalar devlet-üniversite ilişkilerinin henüz erginlikten kurtarılamadığını belli etmektedir. Herhalde, Cumhuriyetin ilk yıllarına kıyasla azımsanmayacak bir gelişme, bilimsel araştırma ve yayın, bilimin yurt gerçeklerine yönelmesi açılarından söz konusudur ve tartışılan bazı

noktaları çözüme kavuşunca üniversiteler, kendilerine düşen görevleri yeterince yapmak olanaklarına kavuşacaklardır.

KÖY ENSTİTÜLERİ

Öğretimin halkçı, gerçekçi bir nitelik kazanması ve kırsal alanlara yönelmesi demek olan Köy Enstitülerinin yasal doğuşu 17 Nisan 1940 tarihine rastlamaktadır. Eğitmen kursları denemesinden ulaşılan Köy Enstitüleri İnönü-Yücel-Tonguç adlarını akla getirmektedir. Cumhuriyet döneminin bu özgün eğitim ve öğretim atılımı, yalnız Milli Eğitim çerçevesinde değil, fikir ve sanat alanlarında da güçlü ürünler ortaya koymuş ve bu yüzden de geniş kapsamlı tartışmaları davet etmiştir. Köy Enstitüsü'ne emek ve gönül verenlerden Sabahattin Eyuboğlu Köy Enstitüsü'nün getirdiği düşünceleri şöyle anlatır:

"Bu düşüncelerden biri, öğretimle eğitimin ayrılmazlığı ilkesiydi. Bu demek ki, okul insanı bir bütün olarak ele alacak, ahlâkını bilgisinden, kafasını gönlünden ayrı düşünmeyecek, ders öğütün, öğüt dersin içine girecek, daha doğrusu biri ötekinin ta kendisi olacaktı... Köy Enstitüleri öğretmenin eğitmen olmasını, Cumhuriyet imamlığı yapmasını istiyordu.

Buna bağlı ikinci bir düşünce, öğretim ve eğitimin işle birleştirilmesi, bilginin hayat savaşı içinde kazandırılması düşüncesiydi. Ders, ev yapmanın, ağaç dikmenin, hastalıklarla savaşmanın, toprağını tanımanın, hayvanı, makineyi kullanmanın, kooperatifi yönetmenin ta kendisi olacak, hayat ve kültür bir arada kazanılacaktı.. Köy Enstitüleri, işi sadece bir öğretim yolu değil, bir ahlâk kaynağı da sayıyordu. Ezberci öğretim kadar, öğütçü ahlâk da eski okulu hayattan ayırmış, sözle işin, kafa ile yüreğin arasını açmıştı.

Köy Enstitüsü kurucularının bir başka ilkesi, her türlü eğitim ve öğretim işine, çevresinin en kötü şartları içinde başlamaktı. Sulak, uğrak, yumuşak yerlerden mahsus kaçıp enstitüleri en olmayacak sayılan yerlerde kuruyorlardı. Böylece iş ve masraf artıyor, zaman kaybediliyor ama, öğrencinin gideceği yeri yadırgamaması, her çeşit zorluğu yenmeye alışması gibi baha biçilmez bir insan değeri, bir öncülük gücü kazanılmış oluyordu. üstelik okul, hazıra konan, verilenle yetinen bir kurum olmaktan çıkıp yaratıcı, yeşertici bir çehre kazanıyordu...

Köy Enstitülerinin kuruluşunda etkisi olan bir başka düşünce, büyük değerlerin büyük çoğunluktan, niteliğin nicelikten çıkacağı düşüncesiydi. Okulun amacı seçkin bir azınlık değil, içinden seçkin azınlığın kendiliğinden çıkacağı aydın bir çoğunluk yetiştirmek olacaktı... Köy Enstitüleri turfanda büyük aydın yetiştirme işini başka okullara bırakıp göreceği işin ehli kültür işçilerini, kırk bin köyün beklediği Cumhuriyet öncülerini yetiştirme amacını seçmişlerdi. Asıl mesele bu öncülere kendi kendini aşma, karanlık dünyalarını aydınlatma kaygısını vermekti. Bu kaygıysa Köy Enstitüsü öğrencilerinin ilk göze çarpan ortak nitelikleriydi...

Bütün bu düşüncelerin ortak özelliği kitaptan çıkma, yeniliğe özenme olmaktan çok yerli koşullar ve denemeler içinde, kendi gerçeğimizden doğmalarıydı. Hepsinin kaynağı olan çetin mesele, ilkokul öğretmenini bir inkılap öncüsü olarak köye yerleştirmek, hiç değilse imam kadar köy hayatına etkisi olan bir kuvvet olarak yaşamasını sağlamaktı." (Mavi ve Kara, İstanbul 1973, 2. baskı, s. 244-248).

Sabahattin Eyuboğlu'nun temel ilkelerini belirttiği Köy Enstitüleri, hem de bu kurumları "Cumhuriyetin en değerli eserleri arasında" sayan bir devlet başkanının zamanında yozlaştırılmaya başlanmış, milli eğitimde yeni bir dengenin kuruluşunun "imam hatip okulları" ile sağlanabileceği sanılmıştı. Böylece "Öğretim Birliği Yasası"nın çizdiği sınırları aşan Yüksek İslam Enstitüleri'nin yanı sıra "lise"nin yerini almaya çabalayan çok sayıda İmam Hatip Okulu ortaya çıkarılmış oldu. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer alan şu satırlar durumu -yorum getirmeyecek biçimde-

ortaya koymaktadır: "İmam hatip okullarının II. döneminde kayıt artışları çok yüksek düzeylere ulaşmış, 1963-1964 ile 1971-1972 dönemleri arasında öğrenci artışı yüzde 611.5 olmuştur." (Yeni Strateji ve Kalkınma Planı, Üçüncü Beş Yıl. 1973-1977. Ankara 1973, s. 86).

İsmail Hakkı Tonguç'un kişiliğine ve çalışmalarına bağlı olarak milli eğitimimizde yer alan Köy Enstitüsü denemesi, yine bir ülkü eri olan Rüştü Uzel'in çabalarıyla gelişen mesleki ve teknik öğretim alanındaki başarıları akla getirmektedir. Gerçi bu alandaki gelişmelerde duraksamalar olmuş, 1960-1970 yılları arasında planların öngördüğü amaçlara ulaşılamamıştır. 1960 yılında toplam çağ nüfusunun % 9'unu kapsayan lise düzeyindeki okullarda mesleki eğitim % 2.1 ve teknik eğitim % 1.1 oranında yer alırken, toplam çağ nüfusunun % 17.7'sini kapsayan 1970 yılında bu oranlar sırasıyla % 4.6 ve % 2.1 olmuştur. Bu sayılara bakarak, milli eğitim cihazının Türkiye'nin iktisadi kalkınmasına ne ölçüde destek olduğu tartışılabilir.

VE İKİ BAKAN

Dr. Rıza Nur'dan Orhan Dengiz'e kadar uzanan Cumhuriyet döneminde Milli Eğitim Bakanları arasında özellikle ikisi, **Mustafa Necati ve Hasan Âli Yücel** üzerinde durulması gerekir. 20 Aralık 1925 - 1 Ocak 1929 tarihleri arasında görev başında bulunan Mustafa Necati'nin adı, Türk öğretmenine güven, sevgi ve saygı fikrine sıkıca bağlıdır. Genç Cumhuriyetin önderlerine destek olmak, onları yüreklendirmek ve ülkücü bir gerilimde tutmak, adı gönüllerde yaşayan Mustafa Necati'nin baş kaygısı olmuştur. Görev süresinin uzunluğu ile Cumhuriyetin ilk elli yılında dikkati çeken Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel (28 Aralık 1938 - 5 Ağustos 1946) dönemi, Türk aydınlanmasının milli eğitim alanındaki çeşitli çalışmalarını ve atılımlarını kapsamaktadır. Daha önce adlarını andığımız Tonguç ve Uzel, kendilerine gönül vermiş arkadaşlarıyla birlikte en önemli başarılarını Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı yıllarında kaydetmişlerdir. Kültür ve sanat, çeviri, yayın alanlarındaki çatışmaların yanı sıra özellikle ilköğretimde ulaşılan hedefler, Yücel dönemini cumhuriyet milli eğitiminin parlak bir aşaması haline getirmiştir. 50. Cumhuriyet yılının başarılı Milli Eğitim Bakanları arasında Reşit Galip ve Saffet Arıkan adlarını da saymak hakseverlik olur.

Milli eğitimimizin "altın çağ"ı olan Yücel döneminden sonra, özellikle de 1950'lerden 1960'lara doğru bir yaz-boz karakteri, bocalama döneminin ana çizgisi olmuştur. 18 Temmuz 1959'da bakanlığa sunulduğu halde 27 Mayıs sonrasının ilk Milli Eğitim Bakanı Prof. Fehmi Yavuz'un önsözüyle yayımlanabilen "Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu"nda (1960) yer alan eleştiri ve öneriler, bugünü değerlendirmemize de yardımcı olabilir:

- "Her ne kadar bütün yurttaşlara Anayasa hükümleri gereğince asgari beş yıllık bir tahsil verilmesi derpiş edilmiş ise de, aradan 36 yıl geçmiş olmasına rağmen, bu esas henüz gerçekleştirilebilmiş değildir.
- Eğitim durumları tetkik edilen memleketlerde bugünkü kültürel, teknik, sosyal ve ekonomik seviyenin icabı olarak ortaöğretimden bütün çocukların geçirildiği dikkate alınırsa memleketimizde orta ve teknik öğretimin bu manada daha çok geliştirilmesi gerektiği neticesine varılır.
- Memleketimizdeki yüksek öğretim durumuna gelince, ortaöğretim müesseselerinde yüksek tahsile hazırlanmakta olan gençlerin sayısı ve memleket nüfusu dikkate alınınca, mevcut üniversite ve yüksek okulların ihtiyaca kâfi gelmediği görülüyor. Ayrıca bu müesseselerin memleket meseleleriyle daha yakından ilgilenmeleri, bir yandan öğrencileri yetiştirirken bir yandan da toplumun gelişmesine hizmet edici faaliyetlerde bulunmaları hususu üzerinde dikkatle durulmalıdır.

- Türkiye'de bölge şartları, ihtiyaçları, şehir ve kasabalar ile köylerin ve buralarda yaşayan çocukların ve gençlerin hususiyetleri düşünülmeden tek tip okullarda aynı öğretim programları tatbik ediliyor.
- Ziyaret ettiğimiz memleketlerde eğitim çalışmalarının, üniversiteler ve ilmi araştırma merkezleri tarafından yapılan tetkiklerin neticelerine dayandığı müşahede edilmiştir. Memleketimizde buna daha çok ve şiddetle ihtiyaç bulunmasına rağmen, bu hususa gereken önemin verilmediğini söylemeliyiz.
- Modern eğitimde çocuklara yalnız kuru ve hafızaya dayanan bilgiler vermek yerine, onların bedeni, zihni, hissi, iradi ve ahlaki bakımlardan olgunlaşıp gelişmeleri esas tutuluyor ve öğretim bunu gerçekleştirmede bir vasıta olarak kullanılıyor. Halbuki okullarımızda bilginin esas olarak alındığı, çocukların ve gençlerin umumi gelişmeleriyle şahsiyet ve karakterlerinin teşekkülüne kâfi derecede önem verilmediği ve kısaca öğretimin hafızaya dayanan bilgiyi hedef tuttuğu görülüyor.
- Eğitim sistemlerini incelediğimiz memleketlerde eğitimin ve her dereceli okulun hayati ve fonksiyonel olmasına, dolayısıyla çocukları ve gençleri hayata intibaklı, iş sahibi ve müstahsil hale getirmesine ve bu gayeye hizmet edecek surette organize edilmiş olmasına mukabil, memleketimizde okulların çocukları ve gençleri hayata kifayetli şekilde hazırlayamadıkları, yani eğitimin bilhassa sosyal, kültürel ve ekonomik manada toplumun gelişmesi bakımından fonksiyonel olmadığı bir gerçektir." (Adı geçen rapor, İstanbul 1960, s. 17-22).

27 MAYIS SONRASI

27 Mayıs 1960 sonrasının genişlik kazandırdığı ve örgütlendirdiği planlama döneminde bir yandan bilimsel yöntemlerle gerçeklere yaklaşılırken, bir yandan da olanaklarımızı en verimli biçimde kullanmanın yolları araştırılmıştır. "Milli Eğitim Planının Hazırlığı ile Görevli Komisyonun Raporu" konumuz açısından bugün de uyarıcı niteliğini koruyan aşağıdaki ilkeleri getiriyordu:

"a) Her türlü iş eğitimi ile ilgili faaliyetler her dereceden okullarımızın plan ve porgramlarına hâkim olmalıdır. Hatta ana-babalar vasıtasıyla bu anlayış aile çevrelerine de sokulmalıdır. Beklediğimiz çalışkan, işini sever, işinin zevki ile yaşayan nesiller yetiştirmede, güvenilir yollardan biri budur...

b) Eğitim amaçlarımız arasında üzerinde durulacak en önemli noktalardan biri de ilkokullardan itibaren çocuklarımızı rasyonel, müspet düşünme tarzına alıştırmaktır. Toplum olarak, dün ve bugün karşımıza çıkan en önemli bir mesele de budur. Çocuklarımızı hurafelerden korumalı, kurtarmalıyız. Onlara, karşılarına çıkan veya dünyada olup biten olayları akıl süzgecinden geçirerek bir anlayışa ve bir davranışa varma alışkanlığını mutlaka kazandırmalıyız. Eğitim sistemimiz, ilkokulu bitirdikten, lise ve yüksek öğrenim yaptıktan sonra meczuplara, şeyhlere mürit olabilecek kimseler, az sayıda da olsa, yetiştirmemelidir.

c) Türkiye'nin medeni ve milli yürüyüşünü tayin eden Atatürk Devrimleri arasında laikliği ana temel olarak görmekteyiz. Uzak ve yakın mazimizde milletçe ilerlememize, Batı uygarlığındaki yerimize geçmemize engel olan güçlüklerin ancak ve ancak laiklikle yenilebileceğine kuvvetle inanıyoruz.

ç) Yurttaşlarımızda küçük yaştan itibaren okul içinde ve okul dışında, güzelliğe karşı ilgi ve sevgi yaratmak, onları güzel sanatları anlayacak, sevecek bir hale getirmek, bu alandaki

noksanlarımızın büyüklüğünden dolayı başka toplumlardan farklı olarak, ısrarla üzerinde durmamız gereken bir ülkedir. Bu yolla nesillere yaşama zevkini daha kolaylıkla aşılayabiliriz.

d) Beden eğitiminin ferdi ve milli karakteri olgunlaştırmak bakımlarından eğitim hayatımızdaki özel önemine inanmaktayız. Bu sebeple bütün eğitim kademelerinde öğrencilerin yaşlarına uygun spor ve izcilik faaliyetleri gereken şekilde teşkilatlandırılmalıdır.

Sözün kısası, toplumumuz için hayati bir önem taşıyan laiklik anlayışının gerçekleştirmeyi amaç edindiği dinamik Türk cemiyetinde hür ve müspet düşünceli, yapıcı ve yaratıcı Türk insanını vücuda getirmek başlıca görevimizdir." (Adı geçen Komisyon Raporu, Ankara 1960, s.14-15)

11'LER RAPORU

Ord. Prof. Dr. Ratip Berker'in başkanlığında, aralarında bizim de bulunduğumuz ve Milli Eğitim çevrelerinde "11'ler Raporu" diye adlandırılan metnin sorumlu ve yetkili çevreleri ne ölçüde etkilediği ve aydınlattığı sorulabilir. Milli Eğitim serüvenimizi günümüze kadar izleyenler, herhalde bu soruya olumlu bir cevap bulamayacaklardır. Önce, alttan alta, sonra "aşikâre" bir karşı-devrim doğrultusu izlediği görüntüsünü veren merkez örgütü, özellikle "güçlüklerin ancak ve ancak laiklikle yenilebileceğine" inanmamış görünmektedir. Beş yıllık kalkınma planlarında milli eğitimimizin iç açıcı olmaktan uzak durumu objektiflikle sergilenmektedir.

Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk genel nüfus sayımı olan 1927 yılında nüfusumuz 13.647.270 olarak saptanmıştı. Cumhuriyetimizin ilk 50 yılının son genel nüfus sayımı olan 25 Ekim 1970 tarihinde ise nüfusumuz 36.605.176'ya ulaşmıştır. Eğer bu verileri 1923'e ve 1973'e doğru ilerletecek olursak, Cumhuriyet'in ilk 50 yılında nüfusumuzun 12 milyondan 38.5 milyona vardığı sanılabilir. Nüfus artışının yanı sıra genç kuşakları kavrayan yaş dilimlerinin genel nüfus sayımı olan 25 Ekim 1970 tarihinde ise alanındaki sorunlara sayıca ağırlık kazandırırken, toplumun yeni gereksinmeleri de nitelik bakımından bir basınç yaratmaktan geri kalmamıştır. Bu durumda, herhangi bir konuda 50 yılda meydana gelen artışların çizelgelerde gösterilmesinin yanıltıcı bir yanının da bulunacağı kuşkusuzdur. Bunun içindir ki, okuyucuları sayılarla yormak yerine, sözü Üçüncü 5 Yıllık Kalkınma Planı'na bırakmayı yeğ tutuyoruz:

- "Genel olarak planlı dönemde okul, öğrenci ve öğretmen sayıları önemli ölçüde artmış olmakla birlikte, eğitim sisteminde planlı dönemin başından bu yana ekonomik ve sosyal yapıya ve plan hedeflerine tam olarak uyan bir gelişme gerçekleştirilememiştir. Özellikle genel eğitimden mesleki ve teknik eğitime kaydırmada başarı sağlanamamıştır. Eğitime duyulan sosyal talebin baskısı, ekonomnin talep etmediği eğitim dallarında gereksiz kapasite artışlarına yol açmıştır.
- İlköğretimde mezunların yarısına yakın bir oranı orta öğretime devam etmektedir. Orta öğretimin ilk kademesi planlı dönemde hızlı bir gelişme göstermiştir. Ancak buna dayalı genel lise, mesleki ve teknik okullardaki gelişmeler planların öngördüğü yönde olmamış, genel liselerde ve özellikle teknik okullarda ekonomik talebe uygun gelişmeler sağlanamamıştır.
- Orta öğretimdeki bu gelişmelere bağlı olarak, yüksek öğretim kurumları plan hedeflerine ve insan gücü ihtiyaçlarına uymayan bir biçimde gelişmiştir. Teknik alanlarda ücret düzeyi, sosyal statü ve değer yargılarına göre oluşan aşırı talebi özel yüksek okullar karşılamaya çalışmıştır.

- Çeşitli eğitim kademelerinden işgücü piyasasına geçecek insan gücünün üretim sürecinde gerekli yeri almasını sağlayan yaygın eğitim, eğitim sistemi içindeki yerini alamamıştır. Yaygın eğitim çalışmaları daha çok okuma-yazma ve kültür programlarından ibaret kalmıştır. Bununla beraber, planlı dönemin son yıllarında sisteme giren pratik sanat okulları yaygın eğitim alanında önemli bir gelişme olarak belirmektedir." (Adı geçen kaynak, s.85, paragraf 106-109.)

ÖĞRETMEN KIYIMI

Panoramik bir görüşle "eğitim sistemindeki gelişmeler"i izledikten sonra, derinlere inen kökleri ve yaşantımızın her alanında uzanan dallarıyla heybetli bir çınar görünüşünde olan "milli eğitim ağacı"na dönebiliriz. Ağacın canlılığı ve gelişmesi için özsuyu ne ise, "milli eğitim ağacı" için de öğretmen odur. "Öğretmen kıyımı" adı verilen ve "özsuyu" horlayan bir tutumun belgelerini ve yankılarını "TÖB-DER" bültenlerinde izlemek mümkündür. Öğretmene toplumdaki onurlu yeri geri verilmez ve milli eğitimin vazgeçilmez öğesi olduğu inancı kökleştirilmezse, yeni atılımlar bir yana, bugünkü ağır aksak gidişi bile sürdürmek mümkün olamaz. Bu nedenle, yüksek kademelerde "baş" ve "zihniyet" değişikliğine şiddetle ihtiyaç vardır.

Cumhuriyetimizin ilk 50 yılının, eğitim ve öğretimin verileri, toplum yapımızı etkilemesi, iktisadi kalkınmamıza destek olması gibi bakımlardan milli eğitimimiz için başarılı bir sınav olduğu söylenemez. Konu Atatürkçü ilkeler açısından ele alındığında ise durum şöyle özetlenebilir: "Gerçekçi ve ülkücü atılımlar giderek yerini umursamazlığa, bir yozlaşmaya bırakmış, Atatürkçü özlemlerin karşıtları serpilme olanağı bulmuştur. Bunu, toplumumuzun eğitim ve öğretim kesiminde, güncel olaylar içinde bol bol buluyor ve görüyoruz. Böyle bir ortamda yapılacak şey, herhalde kaynağına dönerek güç tazelemek ve Atatürk'ün yaptıkları söyledikleri dışında Atatürkçü öğretiye kaynak tanımamaktır." (Bk. Tütengil, Ulusal Eğitimin Atatürkçü İlkeleri, Türk Dili, S.254, s.188, Kasım 1972).

"Bu büyük millet bayramı"nın 50. yılını, okumasız-yazmasız ve Türkçesiz yurttaşlarımızla birlikte kutlamanın hüznünü duymamalıydık. Tek başına bu başarısızlık bile Cumhuriyet'in ilk elli yılında tümüyle "ulusal" olamayan "milli eğitim"imizin "bütünleme"ye kaldığına tanıklık etmeye yeter.

50. YILINDA CUMHURİYET'İN İLK GÜNÜNE BAKIŞ

Atatürk'ün "büyük millet bayramı" olarak nitelediği Cumhuriyet'in 50. yıldönümü, insan ömrü ölçüsüyle yolun yarısından ötesi, tarihin ölçüsüyle kısa sayılacak bir zaman parçasıdır. Ne var ki, toplumsal değişmelerin hız kazandığı bu 50 yıllık dönem Türk toplumunu çatıdan temele etkileyen köklü oluşumları birlikte getirmiş, yaşayışta ve düşünüşte, dünya görüşünde ve hayat anlayışında yer alan keskin dönemeçler "Türkiye Cumhuriyeti"ni yeni bir "mission"la tarih sahnesine çıkarmıştır. Bu yeni "görev" bağımsızlığını kazanmak yolunda "mazlum milletler"e umut ışığı olmaktır.

Gazi Mustafa Kemal Paşa düşmanı denize döküp ayağının tozuyla Ankara'ya dönünce, Külebi'nin dediği gibi, "atının teri kurumadan" yeni bir Türk Devleti'ni Anadolu bozkırında oluşturmak için "yeni yeni savaşların peşinde" yüklendiği görevi amacına götürecektir. Cumhuriyet'in ilanı, devletin niteliğini gösteren önemli aşamalardan biri olmuştur.

"Nutuk"ta bu önemli doğuşun öyküsüne geniş bir yer verilmiştir. 28 Ekim günü akşam yemeğinde Çankaya'da bir araya gelen "paşa"lara ve "mebus arkadaşlar"ına söylediklerini şöyle anlatır:

"Yemek esnasında; yarın Cumhuriyeti ilan edeceğiz! dedim. Hazır bulunan arkadaşlar, derhal fikrime iştirak ettiler. Yemeği terk ettik. O dakikadan itibaren, sureti hareket hakkında, kısa bir program tespit ve arkadaşları tavzif ettim."

Öykünün gelişmesi önce bir hazırlık çalışmasından geçer:

"O gece birlikte bulunduğumuz arkadaşlar, erkenden beni terk ettiler. Yalnız İsmet Paşa, Çankaya'da misafir idi. Onunla yalnız kaldıktan sonra bir kanun lâyihası müsveddesi hazırladık."

1921 tarihli Anayasa'nın bazı maddelerini değiştirmek suretiyle Cumhuriyet'in ilanını düşünüp kararlaştıran Kemal Paşa, ertesi gün, yani "29 Teşrinievvel (Ekim) 1923 Pazartesi" öğleden önce saat 10'da "Halk Fırkası"nın Grup Yönetim Kurulu'nda ele alınan "Heyet-i Vekile intihabı" sorununun çıkmaza girmesi üzerine kendisine başvurulunca 28/29 Ekim gecesi hazırladığı kanun taslağını önerir. Uzun tartışmalardan sonra önerinin kabul edilmesi üzerine de konu Meclis'e gelir. Teklifin kanunlaşması üzerine alkışlarla "Yaşasın Cumhuriyet!" sadaları birbirine karışır.

"Nutuk"ta "tarihi an" kısaca anlatılmıştır:

"Efendiler, Meclisçe Cumhuriyet kararı 29/30 Teşrinievvel (Ekim) 1923 gecesi saat 8.30'da verildi. On beş dakika sonra, yani 8.45'te Reisicumhur intihap olundu. Keyfiyet aynı gece bütün memlekete tebliğ ve her tarafa gece yarısından sonra, yüz bir pare top endaht edilerek ilan olundu."

158 üyenin oybirliği ile "Ankara Meb'usu Gazi Mustafa Kemal Paşa"nın Cumhurbaşkanlığı'na seçilmesinden sonra yaptığı kısa konuşmada yer alan şu sözleri bugün de hatırlanmaya değer:

"Daima, muhterem arkadaşlarımın ellerine çok samimi ve sıkı bir surette yapışarak onların şahıslarından kendimi bir an bile müstağni görmeyerek çalışacağım. Milletin teveccühünü daima noktai istinat telâkki ederek hep beraber ileriye gideceğiz. Türkiye Cumhuriyeti mes'ut, muvaffak ve muzaffer olacaktır."

Cumhuriyetin ilanını izleyen yıllar yeni atılımların yöneticileri ve aydınları sardığı yıllar olur. Devrimler birbirini izler. Devrimin ideolojisini yapmak için bir araya gelen aydınların oluşturduğu "Kadro" hareketinin 1932 yılında başlayabilmesi kadar, "İlkkânun-Sonkânun 1934-1935" işaretini taşıyan 35-36. sayı ile sona ermesi de Türk Devrimi açısından onulmaz bir kayıp olmuştur. Derginin 1. sayısında yer alan imzasız başyazıda söylenenler düşündürücü bir tanık sayılabilir:

"Türkiye, bir inkılap içindedir. Bu inkılap durmadı.

Bu güne kadar geçirdiğimiz hareketler, şahit olduğumuz muazzam kıyam manzaraları, onun yalnız bir safhasıdır. Bir ihtilâl geçirdik. İhtilâl, inkılabın gayesi değil, vasıtasıdır.

Bu ihtilâl safhasında dursaydık inkılabımız akim kalırdı. Halbuki o, genişliyor, derinleşiyor. O henüz son sözünü söylemiş, son eserini vermiş değildir. Tesviye edilmiş bir zemin üstünde yarınki Türk cemiyetinin, kendine has ve kendine uygun binası kurulabilmek için, inkılabımız, derinleşme ve genişleme istikâmetindedir."

Biz, yine Cumhuriyet'e dönelim.

Kuruluşunun 10. yılında Atatürk'ün Ankara'da yapılan büyük törende söylediği ve tarihe "Onuncu Yıl Söylevi" olarak geçen konuşmada, Cumhuriyet'in 50. yılında da düşünülmeye değer ışıklı tümceler yer almaktadır:

"Az zamanda çok ve büyük işler yaptık. Bu işlerin en büyüğü, temeli, Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan Türkiye Cumhuriyeti'dir."

"Yaptıklarımızı asla kâfi göremeyiz. Çünkü daha çok ve daha büyük işler yapmak mecburiyetinde ve azmindeyiz."

"Yurdumuzu dünyanın en mâmur ve en medeni memleketleri seviyesine çıkaracağız. Milletimizi en geniş refah, vasıta ve kaynaklarına sahip kılacağız. Milli kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız."

"Geçen zamana nisbetle, daha çok çalışacağız. Daha az zamanda, daha büyük işler başaracağız."

"Türk Milleti,

Ebediyete akıp giden her on senede, bu büyük millet bayramını daha büyük şereflerle, saadetlerle huzur ve refah içinde kutlamanı gönülden dilerim."

Atatürk'ün büyük "Nutuk"u sona erdirirken 20 Ekim 1927 günü söyledikleri "Cumhuriyet" ve "Gençlik" kavramlarını birbirine bağlamaktadır:

"Bugün vâsıl olduğumuz netice, asırlardan beri çekilen milli musibetlerin intibahı ve bu aziz vatanın, her köşesini sulayan kanların bedelidir.

Bu neticeyi, Türk gençliğine emanet ediyorum.

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk cumhuriyetini, ilelebet, muhafaza ve müdafaa etmektir."

Zihinlere yer eden bir uğursuz tabloyu çizdikten sonra da sözlerini şöyle bağlayacaktır:

"Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte; bu ahval ve şerait içinde dahi, vazifen; Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır."

Cumhuriyetimiz ikinci 50 yılına başlarken, "yaşta" ve "başta" genç "cumhuriyetçi"ler olarak görevimizi bilelim. (*)

TÜRKİYE: GEÇİŞ TOPLUMU

Cumhuriyetin ilk 50 yılı, ülkemizde meydana gelen toplumsal değişmeler açısından belli bir doğrultuyu izlemektedir. Böylece, çıkış noktası ile ulaşılmak istenilen amaç arasında, hızı ve yaygınlık alanı tartışma konusu olsa bile, sürekli bir değişmeler dizisi söz konusudur. İlk bakışta değişik kökenli, fakat kendi aralarında bağlantılı olan toplumsal değişmeler, hayatımızın bütün alanlarını kapsayan bir "geçiş"i biçimlendirmektedir. Buna dayanılarak Cumhuriyet Türkiye'sinin bir "geçiş toplumu" olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Toplumsal hayatımızdaki değişme olayını çevreleyen 50 yıl, Türkiye'de yaklaşık olarak bir insan ömrü, gelişmiş ülkelerde ise ömrün üçte ikisidir. Bireyler için oldukça uzun sayılan 50 yıl, toplumlar için kısa bir zaman aralığıdır. Ne var ki son 50 yıl, toplumumuz için, durukluktan dinamizme yönelmeye başlatan önemli itici güçlerin tarih sahnesine çıkışına rastlamaktadır. Bunların ilki, Ulusal Bağımsızlık Savaşı'na dayanan Türk Devrimi, ikincisi, yüzyıllardır özlemle beklenen uzun barış yılları, üçüncüsü de Anadolu'nun bugüne değin tanık olmadığı bir nüfus artışıdır.

Toplumsal olanla iktisadi olanın, bir kumaşın iki yüzü gibi birbirinden ayrılmadığını ve karşılıklı bir etkileşim içinde bulunduğunu gözeterek, iktisadi gelişme için öne sürülen bir aşamalar

dizisinin, toplumsal hayat için de geçerli olduğunu öne sürebiliriz. Bu takdirde, ünlü iktisat tarihi profesörü W. W. Rostow'un iktisadi bakımdan bütün toplumları içine yerleştirdiği beş kategori, toplumumuzun aşamalarını da açıklamamıza olanak hazırlayan şu beş aşamaya dönüşecektir: Geleneksel toplum - Hazırlık aşamasındaki toplum - Harekete geçme aşamasındaki toplum - Toplumsal olgunlaşma yolundaki toplum - Kitle tüketimi çağındaki toplum.

Bu şemadan yola çıkılarak, 1937'lerde harekete geçme aşamasına varan Türkiye'nin 1973'lerde olgunlaşma yolunda ilerlediği söylenebilir. Elbette bir aşamadan başka bir aşamaya geçiş, toplumların bütün kesimleri için geçerli olmamaktadır. Toplum yapısı ve dokusu, bazı kesimlerinde değişmeye ve yenileşmeye daha yatkın, bazı kesimlerinde ise yeterince hazırlıklı değildir. Bunun bir sonucu olarak, 1973'lerin Türk toplumu, oranları değişik dört bölümlü bir toplum görüntüsü vermektedir: Önemi gittikçe azalan "geleneksel toplum", henüz "hazırlık aşamasında" bulunan bir toplum bölümü, "harakete geçme aşamasında" gördüğümüz önemli bir bölüm ve büyük kentleri çevreleyen bir ada görünüşünde de olsa "olgunlaşma yolunda toplum". Hemen belirtelim ki, cumhuriyetin 50. yılında toplumumuzun göze çarpan belirgin niteliği bir geçiş toplumu olmaktır. Geçiş çağının temel özelliğini ise şöyle özetleyebiliriz: Tarım kesimine dayanan toplumun yerine sanayi, ulaştırma, ticaret ve hizmet kesimlerini egemen kılmak.

Genel doğrultusunu işaret ettiğimiz bu değişme, toplumsal hayatımızı dört bir yanından kuşatan şu "geçiş"leri ortaya çıkarmaktadır:

- Tarım toplumundan sanayi toplumuna,
- Kırsal yerleşmelerden kentsel yerleşmelere,
- Biçim kazanmamış, iki katlı sosyal yapıdan, çok katlı ve tabakalı sosyal sınıf yapısına,
- Teokratik bir toplumdan laik bir topluma.
- Tekçi (monist bir toplumdan çoğulcu (plüralist) bir topluma,
- Yasal eşitlikten ve özgürlükten, gerçek bir eşitliğe ve özgürlüğe,
- İçe dönük ve görece kapalı bir toplumdan, dışa dönük ve açık bir topluma,
- Ulaştırmasız-habersiz-örgütsüz ve birbirinden kopuk bir yaşantıdan, toplumsal bütünleşmeye ve örgütlenmiş bir topluma,
- Padişahların, kişilerin ve dar çıkar çevrelerinin buyruğundan, halkın hükümdarlığına, yani genel seçim mekanizmasına dayalı demokratik bir topluma,
- Kaderci, gelenekçi "bir lokma, bir hırka" toplumundan, akılcı, yenilikçi ve sosyal özlemlerle dolu bir topluma.

On noktada topladığımız "geçiş"ler, bize kalırsa cumhuriyetin ilk 50 yılında, yazımızın başında söz konusu ettiğimiz "itici güçler"in derin etkisiyle meydana gelen yapısal değişikliği dile getirmektedir. Olaya iktisadi bakımdan bir yaklaşım, kumaşın öteki yüzünde "kapitalistleşme süreci"nin bulunduğunu, İzmir'de 1923 yılında toplanan "Türkiye İktisat Kongresi"ne bağlanan umutlar boşa çıkınca devletin iktisadi hayat üzerindeki etkisinin arttığını, 1950'den bu yana da yapısal değişiklikleri hızlandıran, gittikçe plana bağlayarak yürüten bir "Büyük burjuvazi"yi oluşturma ve güçlendirme çabalarını su yüzüne çıkarmaktadır.

1923 yılında nüfusu 10 milyon olan Türk toplumu, 1973 yılında 38 milyona varmıştır. Nüfusumuzun sayıca ve nitelikçe değişmesinin yanı sıra, yukarıda sıraladığımız "geçiş"lerde "kişi" ya da toplumsal bir kurumun "üye"si olarak kazandığı özellikler, gereksinmeleri ve özlemleri gittikçe büyüyen bir toplumu da ortaya çıkarmış bulunmaktadır. Ne var ki geçiş döneminin en büyük özelliği olan ikili değerlendirme ve bakış açısı henüz çözüme ulaşmış olmaktan uzaktır. Bu

nedenle toplumumuzun her kesiminde karşılaştığımız iyimserlik / kötümserlik, huzursuzluk / mutluluk, eskiye bağlılık / yenileşmeye istek, düzeni tutma ve koruma / düzeni değiştirme çabaları, "geçiş olgusu" karşısında takınılan tavırların kişilere ve kurumlara yansıması olarak değerlendirilmek gerekir.

"Varılan Nokta"yı merak edenler, aradıkları cevabı, 1973 yılında yayımlanan "Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı" adlı kitabın 488. sayfasında bulacaklardır: "Türkiye Cumhuriyeti'nin 50 yıllık ömrünü geçirdiği zaman aralığı dünyanın ileri toplumları için büyük atılımların gerçekleştirildiği bir dönemdir... Türkiye'yi gelişmiş toplumlarla karşılaştırarak belli ölçüde karamsarlığa düşmek yerine elli yıllık kalkınmanın somut örnekleri üzerinde durmak daha gerçekçi olacaktır. Bugün Türk toplumu umutlarıyla, yaşama düzeyiyle ve özlemleriyle 1923'lerin toplumunu çok geride bırakmıştır. 1973'lerin Türk toplumu sanayileşme sürecine girmiş, ekonomik ve sosyal ölçüleri büyümüş, hızlı gelişmenin ortaya çıkardığı toplumsal devinimin sorunlarını çözmeye çalışan yepyeni bir toplumdur."

1973 Türkiyesi, bir yandan 50 yılın somut verilerini objektiflikle değerlendirirken, bir yandan da karamsarlığa düşme pahasına olsun, gelişmiş ülkelerle bir karşılaştırmayı gözden uzak tutmamalıdır ki, ikinci 50 yıl, gereken atılıma ve yönteme kavuşma umudunu canlı tutabilsin.

MUSTAFA KEMAL ÇİZGİSİ

Ulusal Kurtuluş Savaşımızın tarihe armağan ettiği Mustafa Kemal çizgisi aradan yıllar geçtikçe yeni boyutlar kazanıyor. Çığır açıcı yanı, başkaldırdıkça güzel ürünlerini veren ulus gülleri gibi, dünyamızın çeşitli kesimlerinde tarihe yeni sayfalar ekliyor. Böylece, dünyanın dört bir köşesinde tanık olduğumuz bağımsızlık savaşlarında Mustafa Kemal çizgisi belirginlik kazanmakta, başka bir deyişle, yirminci yüzyılın niteliğini ortaya koyan tarihsel parıltı bütün görkemiyle dünyamızı aydınlatmaktadır.

Aradan yıllar geçtikten sonra, soğukkanlılıkla olayımıza eğildiğimizde, Mustafa Kemal çizgisini oluşturan noktaları açık-seçik izleyebiliyoruz. Türkiye örneğinden yola çıktığımızda "çıkış noktası"nın Atatürk'ün "Nutuk"unda iki ölçek içinde dile getirildiği görülür. "Vaziyet ve manzara-i umumiye" adını taşıyan Türkiye ölçeği, 19 Mayıs 1919'da Samsun'dan ülkemizin görünüşüdür: "...Saltanat ve hilâfet mevkiini işgal eden Vahdettin, mütereddi, şahsını ve yalnız tahtını temin edebileceğini tahayyül ettiği deni tedbirler araştırmakta. Damat Ferit Paşa'nın riyasetindeki kabine âciz, haysiyetsiz, cebin, yalnız padişahın iradesine tabi ve onunla beraber şahıslarını vikaye edebilecek herhangi bir vaziyete razı.

Ordunun elinden silahı ve cephehanesi alınmış ve alınmakta... İtilâf Devletleri, mütareke ahkâmına riayete lüzum görmüyorlar. Birer vesile ile, itilâf donanmaları ve askerleri İstanbul'da. Adana vilayeti Fransızlar; Urfa, Maraş, Ayıntap İngilizler tarafından işgal edilmiş. Antalya ve Konya'da İtalyan kıtaat-ı askeriyesi; Merzifon ve Samsun'da İngiliz askerleri bulunuyor. Her tarafta, ecnebi zabit ve memurları ve hususi adamları faaliyette. Nihayet, mebde-i kelâm kabul ettiğimiz tarihten dört gün evvel, 15 Mayıs 335'te İtilâf Devletlerinin muvafakatiyle Yunan ordusu İzmir'e ihraç ediliyor" (65).

Onurdan yoksun yöneticiler, elinden silah ve cephanesi alınmış bir ordu, düşman çizmeleri altındaki yurt köşeleri ve İzmir'e çıkan Yunan ordusu "Türkiye ölçeği" içindeki "Durum ve genel görünüş"tür. Atatürk, Büyük Söylev'ini tamamlarken "çıkış noktası"nı bir kez de ileriye dönük bir görüntü planında ve "Dünya ölçeği"nde gözler önüne serer: "... İstiklal ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zaptedilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve

memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elim ve daha vahim olmak üzere, memleketin dahilinde, iktidara sahip olanlar gaflet ve delâlet ve hatta hiyanet içinde bulunabilirler. Hatta bu iktidar sahipleri şahsi menfaatlerini, müstevlilerin siyasi emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakru zaruret içinde harap ve bitap düşmüş olabilir" (66).

Görüldüğü gibi, Mustafa Kemal çizgisinin "çıkış noktası" koşullar ne denli ağır olursa olsun, en büyük güçlerin ve yengilerin temsilcisi düşmana, onun işbirlikçilerine karşı bağımsızlığı elde etmek için başkaldırmadır.

Mustafa Kemal çizgisinde bu "başkaldırma"nın yöneldiği "amaç" da önemli bir "nokta" olarak belirlenmiştir: Tam bağımsızlık (istiklâl-i tâm). Dikkate değer yan, amaçlanan tam bağımsızlığın ödün tanımazlığı, "durum ve genel görünüş"le bağlantısının ancak inançla, umutla, alın teri ve kanla kurulmakta oluşudur. Bütün bağımsızlık savaşlarının pusulası olan "tam bağımsızlık" Mustafa Kemal çizgisinde, çekiçle demir döğer gibi, çevresine kıvılcımlar saçarak vurgulanmıştır: "İstiklâl-î tâm, bizim bugün, deruhte ettiğimiz vazifenin ruhu aslisidir. Bu vazife bütün millete ve tarihe karşı deruhte edilmiştir... Bizden evvelkilerin irtikâp ettikleri hatalar yüzünden, milletimiz, lafzan mevcud zannolunan istiklâlinde, mukayyed bulunuyordu. Şimdiye kadar Türkiye'yi cihanı medeniyette kusurlu gösteren neler mutasavver ise, hep bu hatadan ve hep bu hataya tebaiyyetten neşet etmektedir... Biz; yaşamak isteyen, haysiyet ve şerefiyle yaşamak isteyen bir milletiz. Bir hataya tebaiyyet yüzünden bu evsaftan mahrum kalmağa tahammül edemeyiz. Âlim, cahil bilâistisna, tekmil efradı milletimiz, belki içinde mündemic müşkülâtı tamamen idrak etmeksizin, bugün yalnız bir nokta etrafında toplanmış ve sonuna kadar kanını akıtmağa karar vermiştir. O nokta; istiklâl-i tâmmımızın temini ve idamesidir.

İstiklâl-i tam denildiği zaman, bittabi, siyasi, mali, iktisadi, askeri, harsî ve ilâh, her hususta istiklâl-i tam ve serbesti-i tam demektir. Bu saydıklarımın herhangi birinde istiklâlden mahrumiyet, millet ve meleketin, manayı hakikisiyle istiklalinden mahrumiyeti demektir" (67).

Altını çizdiğimiz tümcelerin de gösterdiği gibi, bütüncül bir bağımsızlık anlayışından yola çıkan Atatürk, yüklenilen görevin yalnız ulusa karşı değil tarihe karşı da yüklenildiğini söylerken Mustafa Kemal çizgisinin evrensele uzanan yanını da "nokta"lamaktadır. Bize kalırsa ulusal olandan evrensel olana uzanan ve Türkiye'nin öncülüğünün yarattığı umut halkalarını belirleyen bu "nokta" iki konuşmasında (1922 ve 1933) dile getirilmiştir:

- "Türkiye'nin bugünkü mücadelesi yalnız kendi nam ve hesabına olsaydı belki daha kısa, daha az kanlı olur ve daha çabuk bitebilirdi. Türkiye azim ve mühim bir gayret sarfediyor. Çünkü müdafaa ettiği bütün mazlum milletlerin, bütün Şark'ın davasıdır ve bunu nihayete getirinceye kadar Türkiye, kendisiyle beraber olan Şark milletlerinin beraber yürüyeceğinden emindir" (68).

- Bugün, günün ağardığını nasıl görüyorsam, uzaktan bütün Şark milletlerinin de uyanışlarını öyle görüyorum. İstiklal ve hürriyetine kavuşacak olan çok kardeş millet vardır. Onların yeniden doğuşu, şüphesiz terakkiye ve refaha müteveccih vuku bulacaktır. Bu milletler bütün güçlüklere ve bütün manilere rağmen muzaffer olacaklar ve kendilerini bekleyen istikbale ulaşacaklardır.

Müstemlekecilik ve emperyalizm yeryüzünden yok olacak ve yerlerine milletler arasında hiçbir renk, din ve ırk farkı gözetmeyen yeni bir ahenk ve işbirliği çağı hâkim olacaktır" (69).

Mustafa Kemal çizgisi, belirtmeye çalıştığımız gibi, ulusal'dan evrensel'e doğru uzanan "nokta"lardan oluşmaktadır. Yeni bir devletin Anadolu bozkırında kuruluşuna varan Ulusal Kurtuluş Savaşı, tarihe karşı da bir görev ve sorumluluk yüklendiğinin bilincindedir. Bu bilinç, canını dişine takarak savaşan bir ulusu, azgelişmiş ülkelerin, günümüzde yaygınlık kazanan deyimle Üçüncü Dünya'nın ön-siperlerine getirmektedir. Ne var ki, "mazlum milletler"e büyük bir umut ışığı, izlenmesi zorunlu bir kurtuluş yolu gibi görünen Mustafa Kemal çizgisinin, öğreti planında eksik kalan önemli bir yanı olmuştur. Bu eksik yan, Türkiye'nin, giderek Üçüncü Dünya

ülkelerinde etkinliğinin azalmasına yol açtığı gibi, ülke içinde de bunalımlara sürüklenmesinin baş nedenlerinden biridir.

Öğreti planında eksik kalan yan, evrensel bir olgunun şahdamarı görünüşündeki Mustafa Kemal çizgisinin yüklendiği tarihsel "mission"un bir sisteme ulaştırılamamış olmasıdır. Fikir hayatımızda "Kadro hareketi" diye adlandırılan ilginç atılım, derginin ilk sayısında da açıklandığı gibi, Türkiye'deki oluşumu sistemleştirmeyi amaçlıyordu: "Türkiye bir inkılâp içindedir. Bu inkılâp kendine prensip ve onu yaşatacaklara şuur olabilecek bütün nazari ve fikri unsurlara maliktir. Ancak bu nazari ve fikri unsurlar inkılâba İDEOLOJİ olabilecek bir fikriyat sistemi içinde terkip ve tedvin edilmiş değildir. Gerek milli mahiyeti gerek beynelmilel şümul ve tesirleri itibarile, tarihin en manalı hareketlerinden biri olan inkılâbımızın, zatinde mündemiç bu ileri fikir ve prensip unsurlarını, şimdi inkılâbın seyri içinde ve onun icaplarına uygun bir şekilde izah işi, bugünkü Türk inkılâp münevverliğine düşen vazifelerin en acil ve en şereflisidir.. İnkılâbın kendine has CİHAN TELÂKKİ TARZI böyle vücut bulacaktır" (70).

Atatürk'ün Cumhuriyetin 10. yıldönümü vesilesiyle Kadro dergisinde yer alan sözleri (s. 22, s. 3, Ekim 1933) kendisinin de bu doğrultuda özlemler taşıdığına tanıklık etmektedir: "Hatırlıyorum ki, Kadro intişar ederken maksadının Türk milletine hâs meslek ve medodun millet ve memlekette teessüs ve inkişafına hizmet olduğunu yazmıştı. Kadro'ya bu maksadında geniş muvaffakıyet temenni ederim". Atatürk'ün "şevk ve cesaret veren" sözlerine karşın Kadro'nun yaşamı üç yıl sonunda tamamlanmıştır. (S. 35-36, Aralık-Ocak, 1934-1935).

Kadro hareketi içinde yer alan düşünürlerden Şevket Süreyya'nın (Aydemir) önce bir kitapta (İnkılâp ve Kadro, Ankara 1932) üzerinde durduğu, sonra bir yazı dizisinde Kadro'da geliştirdiği "İnkılâbımızın İdeolojisi" (sayı 18-21) "muhtelif içtimaî hareketler içinde Milli Kurtuluş hareketimizin asliyetini ve eşsizliğini isbat ve teyide" çalışıyordu. Ne var ki, adı geçen kitabının "Son söz"ünde yer alan şu satırlar 1975 yılında da geçerliğini korumaktadır: "Bütün tarih devirlerinin en derin manalı hareketlerinden biri olan Türk Inkılâbının mana ve mahiyetini izah yolunda genç neslin, kendi üstüne düşen fikri vazifeyi, bu inkılâbı başaranların eşsiz kahramanlıkları ile mütenasip bir enerji ile henüz kavramadığını burada işaret etmek lazımdır". (s. 174).

Yarı-sömürgelikten ulusal kurtuluş hareketlerine geçişi simgeleyen Mustafa Kemal çizgisinin düşünürünü yeni kuşaklardan araması, belki de onun hem talihi, hem de talihsizliğidir.

ATATÜRK'ÇÜ KUŞAKLARI BEKLEYEN GÖREV

Kırmızı gülün alı var

Kolay kolay gelir miydi bir Mustafa Kemal

Bir Mustafa Kemal yetmedi bre şahin aman

Bir Mustafa Kemal daha

Bedri Rahmi Eyuboğlu

1975'ler Türkiye'si, sürüp gelen inanç bunalımı nedeniyle, kaçınılmaz iki soruyu gözler önüne sermektedir. Bu sorular şöyle biçimlendirilebilir: **Atatürk nasıl tamamlanır? Kemalizm bir öğreti midir?**

Birinci soruyu doğuran eylemdeki ve kuramdaki gedikler, öyle görünüyor ki, değişik çevrelerce de kabul edilmekte, fakat eksiklerin nasıl giderilebileceği konusunda bir görüş birliğine varılamamaktadır. Bunu doğal karşılamak gerekir. İki uç nokta olarak, eskiye dönüşü amaçlayan "restorasyon" özlemcileriyle Türkiye Cumhuriyeti'nin yörüngesini değiştirme heveslilerini bir yana bırakacak olursak karşımızda iki seçenek kalmaktadır: **Atatürk tamamlanmasını ikinci bir Atatürk'ten bekleyenler; Atatürk'ten yola çıkarak ve Atatürk'ü anlayarak Atatürk'ü tamamlamayı düşünenler.**

Çözüm yolunu ikinci bir Atatürk'te arayanlar benzer koşulların mı, genel seçim mekanizmasının mı, yoksa "Kahramanlar" yazarı Thomas Carlyle'ın düşlediği gökten zembille yüryüzüne inen "büyük adam"ın mı tarih sahnesine çıkacağını belirlemiş değildirler. Akla daha yakın görünen ikinci seçenek ise, bazı varsayımları birlikte getirmektedir:

a. Belli koşulların bir sonucu olan tarihsel olayın en belirgin niteliği "biricik" oluşu, bu nedenle de tekrarlanmasının söz konusu olmayacağıdır.

b. Gerek eylemde (pratikte), gerek kuramda (teoride) saptanabilecek eksik - gedikler tarihsel olaya özgürlük kazandıran niteliklerden yola çıkılarak tamamlanabilir.

c. Yeni koşullar ve gereksinmeler, yeni yorumları, açıklamaları ve uzantıları zorunlu kılmaktadır.

ç. Demokratik çözüm yolundan vazgeçilemeyeceğine göre, kültür ve bilinçlenme düzeyinin yükseltilmesi gerekmektedir.

d. "Yeni Atatürkçülük" diyebileceğimiz politika dizgesi toplumsal bir içerik kazandığı ölçüde halk kitlesinin onayını alabilir. İnsan Hakları Bildirgesi ve Anayasa ilkeleri bu dizgenin kaçınılmaz boyutlarıdır.

Atatürk'ten yola çıkarak Atatürk'ü tamamlamanın düşünce planında başlıca iki çıkış noktası vardır: 1. Atatürk'ü bütün eylem ve düşünceleriyle yakından tanımak. 2. Evrensel bir niteliği de olan Atatürk'ün tarih sahnesine çıkışı ve Türk Devrimi üzerine yapılan yayınları ve yorumları izlemek. Atatürk biyografyası, Atatürk'ün bütün söylev ve demeçleri, çevirileri, mektupları, anıları vb. birinci çıkış noktasının içeriğidir. İkinci çıkış noktası, yayımlandığı ölçüde birinci çıkış noktasını da kapsayan çalışmalardır. Bu çalışmaların "kronoloji" ve "bibliyografya" öbeklerinde toplandığı görülür.

Başlangıçlarında yabancı araştırıcıları bulduğumuz bu tür çalışmalar günümüzde sevindirici bir olgunluğa ulaşmıştır. Prof. Dr. Gotthard Jaeschke'nin 1939 ve 1941 yıllarında dilimize de çevrilen "Türk İnkılâbı Tarihi Kronolojisi"ni izleyen Sami N. Özerdim'in 1963 ve 1966'dan sonra "yeniden yazılmış 3. basım"ını 1974'te sunduğu "Atatürk Devrimi Kronolojisi", Dr. Utkan Kocatürk'ün 1973'te yayımlanan "Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi" yararlı ve güvenilir kaynaklardır.

Prof. Dr. Herbert Melzig'in 1941'de başlattığı "Atatürk Bibliyografyası" çalışmaları, Muzaffer Gökman'ın sürekli çabalariyle günümüzde olgunluğa ve bütünlüğe kavuşturulmuştur. 1963 yılında yapılan birinci baskısını bir yana bırakacak olursak, "Atatürk ve Devrimleri Tarihi Bibliyografyası"nın 1968'de yayımlanan "ilaveli 2. bası"sı, 1974'te birinci cildi izleyen ikinci cildi (Ek: 1) yurt içinde ve dışında yapılan çeşitli yayınları izlememize olanak hazırlamış bulunmaktadır.

Öyle görünüyor ki, günümüze değin yurt içinde ve yurt dışında yapılmış olan çalışmalar, söz konusu ettiğimiz varsayımlar doğrultusunda bir "tamamlama" işlemine girişebilmek için ortamı yetesiye hazırlamış sayılabilir. Önemli olan, sürüp giden inanç bunalımından kurtulabilmek için Atatürk'ten yola çıkmak seçeneğinin yaygınlık ve olgunluk kazanmasıdır.

İkinci soru, konunun başka bir açıdan tartışılması sayılabilir. Kemalizm bir öğreti midir? sorusu karşısında, biraz da öğretinin tanımının geniş ya da dar tutulmasından kaynaklandığını sandığımız, iki karşıt görüş belirmiştir. 1936 yılında yayımlanan Tekin Alp'ın "Kemalizm"i, adının da gösterdiği gibi, Kemalizmin bir öğreti olduğu görüşündedir. 1933 yılında "Türk nasyonalizmi"nin uluslararası fikir akımları karşısındaki yerini belirleyen Şevket Süreyya, yazı dizisini şu özetle sona erdirir: "Milli kurtuluş hareketleri gerek tarihi menşeleri, gerek ana prensipleri, gerek inkişaf istikametleri itibariyle asrımızın beynelmilel fikir ve cemiyet hareketlerinden faşizm ve ihtilalci sosyalizmden tamamiyle ayrı bir keyfiyet arzetmektedir. Harice karşı kayıtsız ve şartsız istiklâl, siyaseten ve iktisaden cüzütam olmak davası, dahile karşı ileri teknikli, teşkilatlı, şen, mütecanis ve yüksek kültürlü bir millet olmak davası milli kurtuluş hareketlerinin bilhassa Türk nasyonalizminde kemalini bulan objektif prensiplerdir". (Kadro, S. 21, s. 13). Yaptığı kıyaslamaya ve sıraladığı niteliklere bakılırsa 1933 yılının Şevket Süreyyası da, 1965 yılının Şevket Süreyya Aydemir'ine kıyasla, Tekin Alp'a daha yakındır.

"Üçüncü Adam" da "doktrin"in tanımını yaptıktan sonra Ş. S. Aydemir "hayır" diye yanıtladığı **"Atatürk bir doktrin adamı mıydı**?" sorusunu sorar. **Ona göre, "Atatürk bir doktrin adamı değildi. Çünki Atatürk, önceden sistemleştirilmiş ve tartışılabilse dahi fikir ve hareket prensipleri belli, sınırlı bir fikir sistemine kendini bağlamadı. Zaten fikri hazırlığı, nazari formasyonu da buna göre değildi**". (Adı geçen yapıt, İstanbul 1965, C. III, s. 501).

Bizim burada değinmek istediğimiz bir çelişki değil, **Kemalizm'in bir öğreti olarak dizgeleştirilmesinin Mustafa Kemal'den beklenemeyeceğidir**. Birbiriyle bütünleşen düşünce ve eylemleri, öteki öğretilere karşı takındığı tavır ve dünya görüşü, kendisine özgü yanları olan bir öğretinin malzemesini gözler önüne sermiştir. Cumhuriyet'in 15. yıldönümüne kadar kendi sağlığında, 1938'den bu yana da Atatürk'süz Türkiye Cumhuriyeti'nin karşılaştığı her güçlük ve atlattığı her "badire", esasında kemalist öğretinin geçirdiği bir sınama, verdiği bir sınavdır. **Atatürkçü kuşakları bekleyen görev, düşünceyi ve gelişmeyi boğan kalıplarda sıkboğaz etmeden, Atatürçü anlayış doğrultusunda ve yeni gereksinmelerle yatkın bir düzenlemenin gerçekleştirilmesidir**. Bedri Rahmi Eyuboğlu'nun dile getirdiği özlemi Mustafa Kemal'in yolunda yürüyen bir "ideolog" olarak tasarlamak, bize kalırsa, akla daha yakın olan bir yorum olur. Bu bekleyişin nasıl sona ereceğini "zaman" gösterecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

ATATÜRKÇÜLÜKLE İLGİLİ

SORULAR VE YANITLARI

1961

S. - Üniversite'de Bir "Atatürk Enstitüsü" Kurulmalı mıdır?

C. - Bilindiği gibi "Enstitü"ler, özellikle üniversitelere bağlı olanlar, belirli bir konuda derinliğine çalışmalar ve araştırmalar yapılması için kurulmaktadır. "Atatürk Enstitüsü" adını alacak bir araştırma merkezi Ankara Üniversitesi'ne bağlı olarak yıllardır faaliyette bulunan "İnkılap Tarihi Enstitüsü"nü akla getirmektedir. Çünkü, söz konusu ettiğiniz enstitü, devrim konularını ilk planda ele almak lazımdır. Ankara'daki enstitü, Türk Devrimi'nin Tarihi konusunu ele alarak özellikle belgeleri toplamakla ilgilendiğine göre, ikinci bir enstitüden de aynı işi beklemek fazla olur. Öyleyse, "Atatürk Enstitüsü" daha farklı bir alanda çalışmalıdır. Bu alan, kanaatimce, Atatürk Devrimleri'nin sosyal yönü, oluş şartlarıyla bağlılığı ve cemiyete kazandırmaya çalıştığı yeni değerlerin yorumlanması ve anlatılmasıdır.

Bu maksadı gerçekleştirebilmek için özel bir kitaplığın teşkili, yerli ve yabancı araştırıcıları belirli konuları işlemeye teşvik, konferans ve seminerler tertipleyerek Atatürk konusunu "duygu" planından "düşünce" planına aktarma gibi çalışmalar böyle bir enstitünün kurulmasını gerektirmektedir. "Dogma" haline getirilen fikirlerle beslenen köstekleyici bir tutum ve işin kolayına kaçma, Atatürk ve eserleri için de en büyük tehlikedir.

Öyleyse bu konuyu aklın dışığında ve ilmin objektifliği ile ele almak Atatürk'ün isteğine uygun bir anlayış olacaktır. Atatürk konusunu ve devrimleri kendi çıkarlarına göre anlayıp bir paravan gibi kullananlara karşı koymanın en isabetli yolu budur:

1962

S. - Son yıllarda bir rejim buhranı içinde bocalayıp duruyoruz. Sizce yurt yönetimi işlerinin Atatürk ilkelerine ve yurt yararına uygun olarak en sarsıntısız bir şekilde yürütülebilmesi için nasıl bir yol tutulması gerekir. Yani, memleketimizin şartlarına en uygun düşecek demokrasi şekli hangisidir ve particiliğin bizde kişi çıkarları peşinde bir meslek haline gelmesini önlemenin çareleri nelerdir?

C. - Türkiye'nin Batılı bir toplum olmasının koşulları Atatürk Devrimleri ile hazırlanmıştır. Yurt yönetimi bu ilkelerin ışığında ve Batılı bir toplum olma amacında dürüstlükle ele alındıkça rejim buhranına düşülmesi önlenebilir. Ne var ki, **Atatürk Devrimleri nasıl, aydın bir azınlığın yukardan aşağı doğru gerçekleştirdiği bir hareket olmuşsa, Devrimlere karşı halk kitlelerini yekindiren tutum da yine aydın bir azınlığın kişisel çıkarları yararına ve yukardan aşağı yönetilmektedir. Devrimleri bölüp parçalama çabaları da "cahil çoğunluk"tan değil, hep "aydın azınlık"tan gelmektedir. Şu halde, aydının sorumluluğu ve karakteri konuları rejim buhranında küçümsenilmeyecek bir yer tutmaktadır.**

Türkiye'de demokrasi de, öteki az gelişmiş ülkelerde örneğini gördüğümüz gibi, sosyal bir muhtevayı gözetmek zorundadır. Feodal bir topluluğun izlerini silmek için ister istemez otoriter olmalı, sınırlandırıcı ve eşitlik gözetici bulunmalıdır. Ülkenin insan ve madde kaynaklarını toplum yararına ve en verimli bir biçimde iktisadi kalkınmanın hizmetinde bulunduracak planlı bir çalışma yurt yönetiminin ayrılmaz bir parçasıdır. Halk için bir siyasal eğitim okulu olması gereken partiler sınıf yapısının temel görüşleri üzerine dayanmalı, parti disiplinli çıkarcı davranışlara fırsat vermemelidir.

Sözün kısası, demokrasi adını verdiğimiz "halkın, halk tarafından ve halk için idaresi" bir amaç olarak değil, yurt gereklerinin gerekli kıldığı doğrultudaki bir yönetimin aracı olarak anlaşılmalıdır. Bunun dışında kalan her şey bir ayrıntı olmaktan öteye gidemez.

1971

S. - Son zamanlarda Atatürk'e ve Atatürk Devrimlerine sağdan ve soldan saldırılar çok artmış ve sertleşmiştir. Hatta Atatürkçülüğü temelden yıkmaya çalışanlar da görülmekte bu arada.

Zaten yeteri kadar bölünmüş olan halkımız arasında yayılmaya çalışılan bu yıkıcı akım hakkında ne düşünürsünüz? Bu ortamı yaratan nedenler nelerdir sizce?

C. - "Atatürk Devrimi" dediğimiz yeni bir "değerler düzeni"nin ve "dünya görüşü"nün 1970 Türkiye'sinde eleştirilmesi olağan, "saldırılar"a uğraması ise şaşırtıcı değildir. Sorunuzda belirsizlik içinde dile getirilen "sağdan ve soldan saldırılar"ın iyice anlaşılması için şu noktalar üzerinde durmamız gerekmektedir:

1) **"Atatürk Devrimi"nin olduğu gibi "saklanması" elbette söz konusu edilemez. Bu devrimin anlaşılması, tamamlanması ve geliştirilmesi Atatürkçü düşüncenin baş kaygısı olmalıdır.** Bunun içindir ki, düşünce ve eylem planında bir eleştiri çok olağandır; üstelik, Atatürk Devrimi'ni (isterseniz daha doğrusu olan "Türk Devrimi" diyelim) canlı tutmak için de zorunludur.

2) **"Türk Devrimi"nin getirdiği "değerler düzeni"nin ve "dünya görüşü"nün yerine, bu devrimle bağdaşmaz görüşleri koyarak yeni bir "devrim" yapmayı amaçlayan "aşırı"ların tutumu da şaşırtıcı sayılmalıdır. Çünkü "dondurulan" her düşünce sistemini, "geri"ye, ya da "ileri"ye doğru değiştirme çabaları var olacağı gibi, yerine geçirilmesi için "mevcut olan"ın yıpratılıp yıkılması da, ister "karşı devrim", ister "devrim" niteliğinde olsun, "aşırı"ların istediği bir şeydir.**

3) Laiklik platformu üzerinde yükselen Türk Devrimi'ni teokratik platforma yerleştirme görüşünde birleşen "karşıdevrim"ciler, konunun düşünce planında tartışılmasından dikkatle kaçınarak "saldırı"larına Atatürk'ü seçmiş görünmektedirler. Ortaya sürdükleri iddiaların "Atatürk imajı" ile bir ilgisi bulunmadığı gibi, kişisel kusur ve zaafları "doğru düşünce ve eylem"leri çürütmek için öne sürmenin de bilimsel bir dayanağı yoktur.

4) Sınıf açısından Türk Devrimi'ne bakan ve Atatürk'ü bir "burjuva devrimcisi" gibi yorumlayan kelimenin gerçek anlamındaki "solcu" görüş, teokrasi özlemcilerinin aksine, tartışmayı, kuralına uygun bir biçimde yürütmektedir. Yapılacak şey bu tartışmalara aynı kural çerçevesinde kalarak karşılık vermektir.

5) Türkiye'de hâlâ edebiyatın öncülüğü süregeldiği için, önemli bazı konular roman kahramanlarının aracılığı ile kamuoyuna yansıtılmaktadır. Böylece, bir yandan düşündüklerini ortaya koyarken bir yandan da "küçük" kahramanlarının gölgesine sığınır görünen yazarlarımızın, açıkyüreklilikle düşüncelerini ortaya koymaları beklenir.

Fikir özgürlüğünü gerçekten benimsiyor ve bizim gibi düşünmeyenlere de, objektif tartışma ölçüleri içinde, aynı özgürlüğü tanıyorsak "doğru"yu bulmanın yolundayız demektir. Bize öyle geliyor ki, Atatürk ve Türk Devrimi konularındaki yanlış tutumlar bugünkü durumu yaratmıştır. Öte yandan, içtenlikten yoksun ve "politika esnafı" diye niteleyebileceğimiz bir "çıkarcı"lar takımı da iktidar ve oy hesapları uğruna büyük tahribata sebep olmuştur ve olmaktadır.

1972

S. - 1. Bugünkü öğrenim ve kültür şartlarımız içinde bizi Atatürk'ün çizdiği "Çağdaş uygarlık düzeyine erişmek" hedefine en kısa yoldan ulaştıracak bir "Milli Eğitim Reformu"nun temel ilkeleri sizce neler olmalıdır?

2. Bu reformun kapsamı içinde orta öğrenimin Türkçe ve edebiyat dersleri programlarında ne gibi değişiklikler yapılmasını gerekli görürsünüz?

C. - 1. "Milli Eğitim Reformu"nun temel ilkeleri konusunda düşündüklerimi belirtmeden önce, "çıkış noktası" niteliğindeki bir görüşümü hatırlatmak istiyorum: "Öteki yurt sorunlarından bağımsız olarak kendi başına bir eğitim ve öğretim sorunu yoktur. Eğitim ve öğretim sorunu sosyal yapıya bağlı olarak biçim kazanmakta, bu görünüşü ile bir determinizmin neticesi olmaktadır. Bir veri olarak ele alınan eğitim ve öğretim sorununun karşısına, sosyal yapıyı belli yönlerden değiştirmek amacını güden eylemci görüşler konulabilir. Ülkelere ve çağlara göre değişen bu iki uç anlayışın yanı sıra, "gerçek"lerle "ülkü"leri belli oranlarda bağdaştıran görüşler ortaya çıkmaktadır". (Bk. Sosyal Yapımıza Bağlı Eğitim ve Öğretim Sorunları, İstanbul 1971, Refiî Şükrü Suvla'ya Armağan kitabı içinde, s. 185).

Sorunuzda yer alan "Atatürk'ün çizdiği (Çağdaş uygarlık düzeyine erişme) hedefi", yukarıda işaret edilen seçeneklerden "gerçek"lerle "ülkü"lerin bağdaştırılmasına öncelik verildiğini gösteriyor. Soruya bağlı kalarak, "temel ilkeleri" şöyle özetleyebilirim:

a) Kapsamı bakımından: Bir ayrım gözetilmeksizin herkes için parasız ve zorunlu olan, köyde-kentte %100 gerçekleştirilen ilköğretimden sonra, eğitim ve öğretim, insangücü planlamasının gerektirdiği nitelik ve nicelik ölçüsünde, yalnız istidat ve kabiliyeti objektif ölçülerle saptananlara sağlanmalıdır.

b) **Yönetimi bakımından: Milli Eğitimin, sadece devletin gözetimi ve denetimi altında bulundurulması yetmez. "Eğitim ticareti"nin, her kademede, önlenmesi ve Öğretim Birliği Yasası'nın özüne ve sözüne bağlı kalınarak sadece devlet eliyle yurütülmesi zorunludur.**

c) Yöntemi bakımından: Yakın çevreden, "bugün"den ve toplumun yetenekli bir üyesi yapma amacından yola çıkarak, gerekli olanı, geçerli olanı, çağdaş uygarlık düzeyine erişmeyi öngören ve uygulamaya dayanan yöntemlerle aklın yaşantımıza katılması yüksek oranda gerçekleştirilmelidir.

ç) Evrene dönüklüğü bakımından: Sanılanın aksine, ulusallık ve evrensellik karşıt kavramlar değil, birbirini tamamlayan ve güçlendiren kavramlardır. Bunun içindir ki, evrene dönüklüğün başarı şansı ulusallığın sağlanması ölçüsünde artar. Tarihin topluluğumuza mal ettiği "gerçek"ler ve "ülkü"ler, başta "dil bilinci" olmak üzere, Milli Eğitim Reformu'nun yapı taşları olarak işlenmelidir.

d) Reform stratejisi bakımından: Milli Eğitim Reformu, bir yandan "veri" olarak bugünkü eğitim karmaşasını değerlendirirken, bir yandan da eşitsizlik ve dengesizliklere yol açan sosyal yapı sorunlarına yönelmelidir. Toplumun gelişme eğilimlerini ve dinamik oluşumunu hesaba

katmayan "reformcu" bir tutumun, kum üzerine yazı yazmaktan farkı yoktur; bugüne değin "reform" adına yapılanlar da, bu nedenle, sözde kalmıştır.

2. Kısaca şunları söyliyeyim:

- Dil bilincini ve sevgisini güçlendirici bir tutum,
- Örneklere dayalı dilbilgisi,
- "Çağdaş" sorunlara yönelen metinler,
- Gerçekçi yazarlar - yaşayan yazarlar önceliğinde bir edebiyat anlayışı,
- Toplumumuzun ilerlemesinde edebiyatın öncülüğünün belirtilmesi.

1973

S. Türkiye'mizin Atatürkçü düşünce ve eylem açısından bugünkü durumu nedir ve ne olması gerekir?

C. - Atatürkçü düşünce ve eylem açısından bugünkü Türkiye'nin durumunu "nedir?" ve "ne olması gerekir?" açılarından saptayabilmek için, bir kumaşın iki yüzü gibi olması gereken "düşünce" - "eylem" ikiliğinden yola çıkabiliriz.

Görünen odur ki, geçen yılların "Türk Devrimi"ni bölmeye yönelen çabalarından sonra şimdi de sıra çarpıtılmış düşünce/eylem temeli üzerine kurulu "Atatürkçülük"lere gelip dayanmıştır. Bir yandan, kendi "eylem"lerine uygun düşen "Atatürkçü düşünce" imalcilerine, bir yandan da "Atatürkçü düşünce" ile ilgisi bulunmayan anlayışlara dayalı sözüm ona "Atatürkçü eylem"lere sık sık rastlamamızın kökeninde bu çarpıtılmışlık yatmaktadır. Bütün bu olup bitenlerin kökeninde ise Atatürk'ü "olduğu gibi" kabul etmek yerine, küçük-büyük çıkarlar uğruna ve kendimize göre, "olması gereken" bir Atatürk görüntüsü yaratmak isteği vardır. Sonuç olarak, herkesin "Atatürkçü" olduğu, fakat türlü-çeşitli Atatürkçülüklerin kol gezdiği bir dönem yaşıyoruz.

"Öz" yitirilince ortada "biçim" kalıyor, daha doğrusu "biçim" öne geçerek "öz"ü arka plana itiyor. Bundan da kocaman bir "biçimsellik" doğuyor. Atatürk'ü anma törenlerinden tutunuz, bir kenti ziyaretinin yıldönümüne ya da öğrencilik yaptığı okulun "yoklama"sına kadar karşımıza çıkan hep bu biçimselliktir. Bu biçimsellik uğruna O'nun yerine koyduğumuz bir "büst" karaya çıkmakta, trenden inmekte, ölümünün yıldönümüne rastlayan 10 Kasım'larda gazete ve dergiler kara başlıklarla donanıp eğlence yerleri tatil edilmektedir. Böylece, "Atatürk'e saygı"da kusur edilmemeye çalışılmaktadır. Ne var ki, Atatürk'e saygının yolu, bu yol değildir.

Bize bir efsane kahramanı gibi görünse de Mustafa Kemal Atatürk'ün 1881-1938 yıllarını kapsayan bir yaşamı, savaşçı ve devrimci karakterini oluşturan, birbirinden ayrılması imkânsız, düşünce ve eylemleri vardır. Düşüncelerini ve eylemlerinin kendi açısından açıklanmasını basılı kitaplardan öğrenmek zor değildir. Başta "Nutuk" olmak üzere "Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri", güvenilir bir "biyografi" ile birlikte bize "Atatürk"ü verebilir. Şu halde, Atatürk'e ulaşmak hiç de güç değildir. Önemli olan, Gazali'nin körleri gibi "fil"i bir yanından yakalayıp tutarsız ve dayanaksız sonuçlara varmak yerine, "bütün"ü olduğu gibi kavramaktır. Böylece, "tactique" zorunluluklardan ileri geldiği kuşkusuz olan bazı kıvrımlar dışında, bir kumaşın iki yüzü durumundaki düşünce/eylem bütünleşmesinden doğan "gerçek Atatürkçülük"e ulaşılır.

Atatürk'ü bir "evliya" mertebesine yükselterek dokunulmaz hale getirenlerle kendi çıkarları doğrultusunda Atatürkçülükler yaratanlar, Atatürkçü düşüncenin özüne karşı olmakta birleşmektedirler. Gerçekte, çok "Atatürk"ler olmadığı gibi birden ziyade "Atatürkçü"lük de yoktur... Üstelik, Atatürkçülük bir "tarih", olup bitmiş bir "olgu" değil,

yarına açık bir "süreç", yeni gereksinmelerle tamamlanıp olgunlaşacak canlı bir örgendir. Atatürk'ün "devrim" anlayışı, geleceğe uzanan bu yenilenme ve tamamlanma sürecini içermektedir. Öyle görünüyor ki, işin başında yer alan "Atatürk'ü anlamak", iyi ve doğru değerlendirmektir. Bir "yol açıcı" olduğu kuşkusuz bulunun Atatürk'ün "yol gösterici" olmakta devam etmesi "Atatürk'ü tamamlamak"la sağlanabilir. Bunun da yolu, Atatürk'e içtenlikle bağlı kalmak, karşılaşılacak yeni "durumlar"ı kendilerini onun yerine koyarak çözmek geleneğini sürdürecek sorumlu yöneticilere sahip olmaktır. Bana kalırsa iyimser olmamız için sebep çoktur.

1974

S. - Cumhuriyet'imizin 50. yılında, bunca bocalamalardan sonra toplumsal yaşamımızın, kültür ve eğitimimizin Atatürk Devrimleri çizgisinde yeniden değerlendirilmesi için neleri gerekli görürsünüz?

C. - Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk 15 yılı (1923-1938) Cumhurbaşkanı olarak Atatürk'le birlikte geçmiş, "Yeni Türkiye"nin üzerinde yükseldiği köklü dönüşümler ve temel değişiklikler bu süre içinde gerçekleştirilmiştir. Atatürk'ün ölümünden bu yana ise, "Atatürksüz Cumhuriyet" 35. yılını tamamlamış bulunmaktadır. 29 Ekim 1923 öncesini de, en azından 23 Nisan 1920'de başlatarak, "Cumhuriyetsiz Atatürk" diye adlandırmak mümkündür.

Cumhuriyet yönetimini Atatürk'e bağlı görerek onun ölümüne umut bağlayan çevreler boş bir hayale kapıldıklarını anlamakta gecikmemişlerdir. Bazı bakımlardan eleştirilere açık olsa da İsmet İnönü'nün iktidardaki ve muhalefetteki kararlı tutumu Cumhuriyet'i güçlendirmekte etkili olmuştur. Her şeye rağmen 35 yıllık bir "Atatürksüz Cumhuriyet" döneminin varlığı bile, "Yeni Türkiye"nin sağlam temeller üzerinde yükseldiğinin ve kökleştiğinin kanıtı olarak değerlendirilmelidir.

Cumhuriyet'imizin 50. yılında, sorunuza değişik açılardan bakmakta yarar vardır:

1) Cumhuriyet'in ilk 50 yılı, beklenen ve umulanla, gerçekleştirilen ve ulaşılan bakımından yeterli ve doyurucu olamamıştır. "Kadro" yetiştirmeye gereken önemin verilmemesi "bocalama"ların başlıca nedenlerinden biri olmuş, tek parti'den çok partiye geçişin yarattığı çalkalanmalar ve acemilikler zaman kaybına yol açmıştır.

2) Toplumsal yaşamımızın, kentlerde olduğu kadar köylerde de büyük bir değişikliğe uğradığını, çağdaşlaşma, yenileşme ve özgürleşme özleminin, biraz yavaş ve geç de olsa, toplumumuzun bütün kesimlerini sardığını söyleyebiliriz. Ne var ki, yüzeysel ve biçimsel izlenimlere bağlı kalanlar için, yanıltıcı sonuçlara götürebilecek bir ortam, yer yer, bugün de söz konusudur. Bize kalırsa, önemli olan insanın giysileri değil, düşünceleri ve özlemleridir.

3) Kültür ve sanat alanlarında, yerli, geleneksel ve halk kavramlarına bağlı değerlerimizin çağdaş teknikle yeniden yoğurulması amacı, bir ara öykünmeye ağırlık verildikten sonra, Yahya Kemal Beyatlı'nın "kökü geçmişte olan gelecek" formülüne uygun bir biçimde yaratılara yönelmiştir. Ulus, ülke ve tarih olarak kendimize özgü olanı çıkış noktası yapmadan, soylu kültür ve sanat yapıtlarına varılamıyacağı artık anlaşılmıştır.

4) Eğitim alanında olduğu gibi öteki alanlarda da önemli olan, Atatürkçü Düşünce'nin "öz"ünde yer alan ilkeleri ve değerleri egemen kılmaktır. Bunun yolu, demokratik anlayış çerçevesinde, anlatma - inandırma ve benimsetme yöntemidir. Halka karşı çıkılarak bir düşünceyi zorla ve tartışmasız topluma kabul ettirme biçimi gerilerde kalmıştır. Yönetici "kadro" ve aydınlar, Atatürk Devrimi çizgisindeki bir yeniden değerlendirmeyi ancak bu yolla başarılı kılabilirler. "Halka rağmen"in yerine "Halkla birlikte - Halk için" almıştır.

KAYNAKLAR

Bu kitapta bir araya getirdiğimiz yazılarla yanıtların ilk yayın yerleri ve tarihleri şöyledir:

1. Çizgi (Diyarbakır), sayı 1, 1 Şubat 1953.
2. Vatan, 10 Kasım 1958.
3. Cumhuriyet, 11 Kasım 1964.
4. Türk Dili, sayı 170, Kasım 1965.
5. Türk Dili, sayı 182, Kasım 1966.
6. Yeni Ufuklar, sayı 187, Aralık 1967.
7. Yeni Ufuklar, sayı 222, Kasım 1970.
8. Cumhuriyet, 12 Kasım 1970.
9. Türk Dili, sayı 242, Kasım 1971.
10. Yeni Ufuklar, sayı 230, Kasım 1972.
11. Cumhuriyet, 11 Kasım 1972.
12. Türk Dili, sayı 254, Kasım 1972.
13. Yeni Ufuklar, sayı 240, Eylül 1973.
14. Atatürk ve Devrim, Ankara 1973, s. 61-69.
15. Cumhuriyet, 30 Ağustos 1973.
16. Cumhuriyet, 29 Ekim 1973, (50. Yıl Eki).
17. Yeni Ufuklar, sayı 242, Kasım 1973.
18. Cumhuriyet, 2 Aralık 1973.
19. Türk Dili, sayı 290, Kasım 1975.
20. Yeni Ufuklar, sayı 266, Kasım 1975.

YANITLAR

1961: Gece Postası, 11 Aralık 1961, s. 4.

1962: Varlık Yıllığı 1962, İstanbul 1961, s. 204-205.

1971: Varlık Yıllığı 1971, İstanbul 1970, s. 236-237.

1972: Varlık Yıllığı 1972, İstanbul 1971, s. 258-259.

1973: Varlık Yıllığı 1973, İstanbul 1972, s. 242-243.

1974: Varlık Yıllığı 1974, İstanbul 1973, s. 231-232.